

MELANCTHON

De anima 1552

CLARISSIMI VIRI HIERONYMI BOMGARTNERI, SAPIENTIA ET VIRtute præstantis, filio, Hieronymo Bomgartnero, Philippus Melanthon, S. D.

Thomas Moses

VTrumq; prædixit uox diuina, in hac languida et delira mundi senecta, et fore maiores generis humani confusiones, quam fuerunt antea: Et tamen filium Dei Dominum nostrũ Iesum Christum crucifixum pro nobis, et resuscitatum, æternam Ecclesiam sibi etiam inter imperiorum ruinas collecturum esse, qui quidẽ hac spe uult nos doctrinæ studia colere, et promittit Ecclesijs hospitia. Hac prædictione diuina confirmati, præparemus animos, ut tristißimas imperiorum dilacerationes, et crebros tumultus Panicos sapienter feramus & tamen speremus, Ecclesiam non interituram esse, & hac erecti consolatione studia doctrinæ colamus, & suo quisq; loco communi societati seruiat.

Hæc cogitatio & senes retinet in gubernatione, ne desperatione in tam sæuis tempestatibus tanquam remos abijciant, & excitare iuniores debet, ut doctrinam Ecclesiæ et cõmuni uitæ necessariam eo discant alacrius, quia uox diuina pollicetur nobis, hos labores non fore irritos. Quare & Paulus inquit:

Non erit inanis labor uester in Domino, id est, Deo curæ erit, ut et Ecclesias uobis ac nidos aliquos seruet, & ut labores uestri in docendo, gubernando, et discendo sint fausti, & salutares uobis & alijs.

His diuinis commonefactionibus sæpe iam confirmari patrem tuũ in difficillimis laboribus audis, quas quidem te quoq; cogitare decet, ut ad discendam doctrinam uitæ necessariam te exuscites. Rursus autem congeßi doctrinam, quam in Ecclesia de distributione potentiarũ animæ extare necesse est, quam cum antea ederem, ad patrem tuum misi, cui his libellis nihil opus erat, sed extare testimonium uolui, & ipsius erga me perpetuæ beneuolentiæ, & mei erga ipsum amoris. Nũc ad te hoc munus transfero, quia ad illas priores caussas hæc accedit, quod, cum tua ætas iã idonea sit ad huius doctrinæ initia discenda, quam hic complexus sum: et adhortari te uolui hoc munere misso, ut ad huius doctrinæ initia procedas, & in hac parte uiam tibi & alijs, quantum ego quidem possum, monstrare studeo.

Nec uero ignoro, multos deridere totum hoc genus physicæ doctrinæ, qui dicunt, Titulos magnam sapientiam polliceri, de Deo, de mundo, de anima, de caußis mutationum in omnibus corporibus, postea introspectis libris, tantum inueniri puerilia initia. Fateor omnino hanc doctrinam ualde exiguam & angustam esse, & sapientiæ diuinæ umbras tantum procul ostendere. Sed nos, qui diuinis patefactionibus

bus

bus aſſentimur, & ſecuturam eſſe uitam perpetuam post hanc mortalem uitam credimus, cogitemus duas nobis Academias, et quidem hoc ordine conditas eſſe, æternam alteram, in qua, Deus erit omnia in omnibus, & ſuam nobis ſapientiam et iuſticiam communicabit, ubi coram ipſum cernemus, & in filio λόγῳ conſpiciemus non ſolum ideas & cauſſas opificij mundi, ſed etiam admirandam copulationem diuinæ naturæ & humanæ, & conſilium reſtitutionis generis humani. Ibi conditorem intuentes, et cauſſas rerum conſiderantes, naturam penitus introſpiciemus: Sed ita et non aliter patet aditus ad illam Dei conſuetudinem, ſi prius in hac mortali uita, eius doctrinæ elementa incoauerimus, quam nobis tradidit, in qua nobis quam multa proponit incomprehenſibilia? quæ tamen in hac noſtra imbecillitate uult conſiderari. Quæ angelorum aut hominum ſapientia perſpicit, quale ſit fœdus, ut ita dicam, & qualis coniunctio naturæ diuinæ & humanæ in Mediatore? Et tamen de hac tanta re nobis ſæpiſsime concionatur uox diuina. Imo in ſummis noſtris doloribus uult nos cogitatione huius fœderis præcipue erigi. Tota hæc natura humana funditus perijſſet, niſi maſſam noſtri generis filius Dei ſibi copulaſſet, in qua nos miſeros, quaſi de humeris ſuis pedentes geſtat & ſeruat. Ideo non extingueris, ideo non deletur totum genus humanum, quia Filius Dei maſſam illam ſibi adiunxit. Norunt piæ mentes hanc ueram

& summam esse consolationem. Et causas multas illius mirandi fœderis cogitant, etiamsi neq; causas omnes consilij diuini, neq; modum comprehendunt, quo facta est hæc miranda copulatio.

Quanquam igitur nec animæ naturam introspicimus, nec mirandas eius actiones, formationem imaginum in cogitatione, ratiocinationes, memoriam, recordationes, electiones, impulsiones cordis, quæ fiunt à cogitationibus, penitus in hac uita intelligimus, tamen incoanda est hæc doctrina. Et incoatio ad intelligendam Ecclesiæ doctrinam, & ad uitæ gubernationem necessaria est, ut postea sæpe in toto libro ostendemus. Ac multa discuntur uitæ necessaria, etiamsi ars tota, quam in fabricatione Deus adhibuit, peruestigari non potest. Erit alia Academia in cœlesti consuetudine, ubi hæc sapientia in omni æternitate discenda erit. Nunc tamen incoatio necessaria est.

Nec ulla res est, in hoc toto mundi opificio, in qua tam multa de Deo illustria testimonia, & tam perspicuæ commonefactiones nobis propositæ sint, sicut in anima hominis. In hac numeri, noticia ordinis, ratiocinatio, æternum & immotum discrimen honestorum & turpium, ostendunt hanc naturam rerum non casu ex Democriti Atomis confluxisse, sed ab æterna mente architectatrice conditam esse. Docet igitur anima hominis, esse Deum conditorem rerum & esse substantiam intelligentem. Et docet

qualis sit, uidelicet, qualis est in nobis lex immota, et testatur iustum ac uindicem esse, quia sanxit ordinem in nobis, qui extingui non potest, ut sæui & horrendi cruciatus in corde comitentur scelera. Tam multiplex sapientia lucet in animæ consideratione, quæ quidem fit illustrior, cum potentiarum ordinem et actiones attentius aspicimus. Sed de utilitatibus sæpe in libro dicitur, quanquam nulla tanta est eloquentia cuiusquam, quæ magnitudinem utilitatum satis exponere poßit, quas affert non dico perfecta animæ cognitio, sed hæc inchoatio, quæ procul eam aspicit.

Recito autem doctrinam in Academijs usitatam & confero Ecclesiæ sententias. Non gigno paradoxa aut monstrosas opiniones, nec ita fremitu Baltici littoris, quanquam horribili, tremefactus et consternatus sum, ut turpe esse ducam, circumspicere, quæ sint receptæ à sanioribus sententiæ, et considerare, qualis sit naturæ peruersitas in ijs, qui uel ambitione uel malicia corrumpunt rectè tradita, et fingunt nouas & monstrosas opiniones, & uerecundè sequi consensum saniorũ. Hunc uerò ita sequi studeo, ut etiam uelim honestos & doctos uiros ubiq; censores et emendatores esse omniũ meorũ scriptorum, præcipuè uero tuum patrem & IOACHIMUM CAMERARIUM. Quale fuerit opinionum chaos ante annos triginta, cum primum lerna Monachorũ, ut ita dicam, purgata est, multi no-

runt. In tanta uarietate uoluisse me quærere simplices & rectas sententias, optima conscientia affirmo, nec tamen mirum est, me uel alios, in tanta caligine alicubi lapsos esse, præsertim cum uelut in incendio oppidi alicuius diuersis locis simul plura ædificia inflammantur, de multis rebus maximis & grauißimis controuersiæ simul motæ sint. Et uerißimum est, quod sapiens Poeta dixit:

Οὐδεὶς ἀνθρώπων ἐστὶν ἅπαντα σοφός.

Vult autem Deus in Ecclesia iudicia esse, quare nunquam Ecclesiarum nostrarum iudicia defugi, ac ne uiuere quidem uelim Timonico more, seiunctus ab eruditis & Deum timentibus. Quare semper affirmaui, me sententias eruditorum libenter auditurum & secuturum esse, atq; utinam cum pluribus sæpe de doctrina colloqui possem.

Memini quendam, qui se dicebat Stoicum esse uelle, idq; tantum φιλονεικίας de se prædicabat, ut ostenderet, se philosophiam profiteri meæ contrariam, ideoq; sua quædam non paradoxa tantum, sed etiam absurda dicta, sibi ualde placens in aula quoq; spargebat, qui etsi natura fatuus erat καὶ μωρόκακος, tamen aliquantisper excitauit, ut Græci dicunt, κροτοθόρυβον satis turbulẽtum. Sæpe autem iam comperi, uerum esse uetus illud dictum, quod ab Æschylo citatur:

Η δὲ μωρία
μάλιστ' ἀδελφὴ τῆς πονηρίας ἔφυ.

Pro-

Propter tales censores non iudicaui deserendos esse hos labores, quod existimabam discentibus honestas artes prodesse.

Vt autem de hoc libello dicam, existimo ad Academiarum consuetudinem, recte institutam esse formam huius operis, & pleraq; recta tradita esse, non dubito. Intexui autem de præcipuis membris humani corporis descriptiones qualescunq;. Nam discerni potentiæ animæ non possent quidem, nisi earum domicilia seu machinæ in corpore hominis aliquo modo ostendantur. Quanta est enim insulsitas, si quis dicat de motu locali, nec discernat Neruos à uenis & arterijs? Deniq; cum in tota uita, ad ualetudinem tuendam, & ad multas actiones in corpore & in moribus iudicandas, utile sit humani corporis fabricationem aliquo modo nosse, hæc initia statim primæ ætati, præsertim in his physicis elementis proponenda esse, etiam alij scriptores ante me iudicauerunt. Etsi igitur doctrina Anatomica in his libellis integra comprehendi non potest, nec subito adolescentia exilißimarum partium descriptionibus oneranda est, tamen præcipuas partes, & quidem grandiores omnibus hominibus notas esse ualde prodest. Secutus sum autem scriptores optimos, Galenum, Vesalium, et Leonardum Fuchsium, et adhibui amicos interdum Iacobum Milichium, et Peucerum generum meum. Sed quia nec uacuo animo huic uni operi intentus fui, & peregrinationes nostræ sæpe

hanc telam, quam contexere malebam, interruperunt, alicubi deſiderari diligentia poterit. Oro igitur eos, qui alijs hæc initia enarrabunt, ut errata candide emendent, præſertim cum extent iam picturæ Veſalij, & luculentæ deſcriptiones, de quibus ſic inquit Paulus Eberus:

Quantum nocte alias ſtellas, cum lumine fratris
Orbem compleuit, uincere Luna ſolet,
Veſalij tantum reliquis liber anteit unus,
Corpora qui qua ſint condita ab arte, docent.

Quanquam autem patris tui Hieronyme, iudicio permitto, an hunc meum librum, aut alios tibi proponi uelit, tamen de re ipſa ſcio iudicium eius cum meo congruere. Scit uerißimum eſſe, quod ſcripſit ſapiens hiſtoricus Thucydides: κράτιστον εἶναι ἐν ἀναγκαιοτάτοις παιδεύεσθαι, hoc eſt, diſcenda eſſe maxima neceſſaria. Vt in tota uita præcipua eſt ſapientia neceſſaria facere: ita et in ſtudijs prima ſit cura, ut neceſſaria diſcantur. Ac uere ſtatuit pater tuus, neceſſariam eſſe homini cognitionē doctrinæ, quam Deus illuſtribus teſtimonijs Eccleſiæ tradidit. Et ad hanc iudicat has deſcriptiones potentiarum animæ, præparationem quandam eſſe. Adfert hæc doctrina lucem et legibus, quibus mores hominum regendi ſunt. Oſtendit enim, quæ partes, quo modo frenari poßint. Non ſunt igitur hæc in uita

aut

aut doctrinis πάρεργα, ἀλλὰ πρὸ ἔργου καὶ πρὸ ὁδοῦ, ad intelligendam Ecclesiæ doctrinam, et ad disciplinam, ac morum gubernationem. Disces igitur Hieronyme, de iudicio Patris tui, uiri sapientis & eruditi, tales aliquas descriptiones partium hominum. Ac non modo in his studijs, sed etiam in cæteris actionibus intuere patris exempla. Vt enim in mechanicis artibus nemo fit artifex, nisi exempla sui generis aßidue aspiciens, imitari ea conetur: ita in formando iudicio de doctrinis, & uitæ regendæ consilijs, omnino multum prodest eligere certa & probata exempla, quæ sequi & effingere uelis. Tibi uero Deus domestica exempla digna laude proposuit, patrē et patruum, quorum tibi præcipue similitudo expetenda est. Oro autem Filium DEI, dominum nostrum IESVM CHRISTVM, crucifixum pro nobis & resuscitatum, qui uere est custos Ecclesiæ suæ, & dixit: Nemo rapiet oues meas ex manibus meis, ut te, & totam Ecclesiam uestram domesticam protegat & gubernet. Bene uale VVitebergæ, Calend. Nouemb. Anni 1552.

IOHAN.

IOHANNIS STIGELII ELEGIA DE VTILITATE DOCTRINÆ, DE fabricatione humani corporis.

ANnua designat redeuntes meta calendas,
Et noua sperato lux abit orta die.
Sol toties pallens, bis dena per astra relapsus,
Lucifluum renouat pulcher ab axe iubar.
Quis putet? hunc etiam uiui transegimus annum,
Vndiq; dum sæuæ nos petiere minæ.
Et uelut ingenti scrutans in flumine uictum,
Excutit illapsas tergore mergus aquas:
Sic etiam solo mordaces pectora casus,
Turba DEO *fidens ferre coacta, tulit.*
Quis tamen hanc texit? quis uires addidit ægræ?
Omnia qui forti sub pede Christus habet:
Ille gerit sceptrum, duro inseparabile ferro,
Quod uis inuidiæ frangere nulla potest.
Hoc semel exigua leuiter cum concitat aura,
Ad nutum Domini terra polusq; tremunt.
Ille premit furias, & bella exanguia reddit,
Et sibi fidentes hic & ubiq; tegit.
Huic igitur dicas præconia grata iuuentus,
Quæ sacra Pegasei flumina fontis amas.
Huic ardente tuæ uigilent sudore Camenæ,
Huic studium ingenij seruiat omne tui.

Ergo

Ergo homines quando caussas, finesq; probandos
Scrutati ex hominum conditione sumus.
Iam uocat ad pulcros nos fabrica corporis artus,
Quæ mira autorem monstrat in arte Deum.
Nam uelut æquali dispensans fœdere mundum,
Non aliquod temere condidit autor opus:
Corporis humani positas sic ordine partes,
Iusticiæ uoluit signa referre suæ.
Alta DEI sedes spaciosi machina cœli,
Præsentis seriem numinis intus habet.
Aureus in medio Sol astra sequentia ducens,
Prolifica rerum semina luce fouet.
Ima sed errantum mater fœcunda uaporum,
Subiecto tellus aëre fulta iacet.
Inde niues abeunt, & ros, & uentus, & imber,
Vt reditu foueant cuncta iuuentq; suo.
Omnia mens intus late Diuina gubernat,
Et sapiens cura firmat, & arte iuuat:
Sic etiam humano diuersa in corpore membra,
Vnanimi struxit fœdere iuncta Deus.
Nam quia in extremas à puncto corporis oras,
Effigiem cœli circulus actus habet.
Totius arx cerebrum est, rorante salubre uapore,
Motibus & teneris sensibus, unda uia est.
Cor tenet in medio uitalis regna caloris,
Et cerebro officium dulce iuuante facit.
Inde abiens tenero exhalans è sanguine flamma,
Singula uiuifico membra calore mouet.

Quæ

Quæ ſimul ac cerebri radios transfudit in arcem,
Lucida cœleſti redditur aura nota.
Hæc agitat uigiles cerebri per nubila ſenſus,
Acribus & neruis percita membra mouet.
At ſimilis terræ, denſis creberrima fumis,
Abdita ſub riguo uentre culina iacet:
Huius opus, molles iecoris per uiſcera ſuccos,
Fundere & aßiduo membra fouere cibo.
Cætera quid memorem? uigiles ſub fronte miniſtri,
Excubias oculi, limen ad arcis agunt.
Libera compoſitum defendunt brachia corpus,
Congruit & uarijs artibus apta manus.
Hæc mens proſpiciens, mentiſq; miniſtra Voluntas,
Omnia, conſilium quo moderentur habent.
Heu miſeros mundum quicunq; coiſſe putarunt,
Materiæ ex atomis triſte fluentis opus.
Ite procul caſus, dubiæq; abſcedite ſortes,
Præſentem hæc monſtrat dulcis imago Deum.
Condidit æterno qui prouidus omnia uerbo:
Prouidus hic memori condita mente regit.
Ille malis tribuit pœnas, & præmia iuſtis,
Et rerum certas ordinat ipſe uices.
Quid quod ad arcendos facit hæc ſpeculatio morbos,
Qui bene ſe nouit, ſanior eſſe poteſt.
Corporis ignari, mortem inter prandia cœnant,
Crapulaq; eſt homines quæ uetat eſſe ſenes.
Hoc ſitus, hoc ordo, præclaraq; munia monſtrant,
Iuncta quibus toto corpore membra uides.

Nam

Nam quia uentriculi calor abſorbetur, aduſtum
Sanguinis haud multum gignit alentis epar.
Cor quoq; defectus iecoris marcere neceſſe eſt,
Integra nec cerebro uis ſupereſſe poteſt.
Inde fit, ut multos onerans incuria perdat,
Et gula plus noxæ quam celer enſis habet.
Conuenit & uitæ, moresq; illuſtrat & æſtus,
Pectoris enormi non ſinit ire uia.
Hinc monitus, ſtrictum Pelides retrahit enſem,
In clades temere cum Catilina ruat.
Spontè faces animi generoſas obruit Aiax,
Inuidiæ pectus triſte dolore grauans.
Inde obtuſa malis temere mens moribus errat,
Triſtis & accelerat fata ſuprema furor.
At qui ſentinam nouit ſub corde malorum,
Et rapidum uigili pectore frenat equum.
Integer & compos generoſæ mentis Vlyſſes,
Omne animi rectis moribus ornat opus.
Qui uidet alterno defungi membra labore,
Dum peragant certis mutua iuſſa locis.
Nec uacat officijs, nec uitam moribus ornat,
Turpiter ille hominis nomen inane gerit.
Corporis ergo tui, quæ ſit ſtructura Iuuentus
Diſcere, non nimium noueris eſſe decus.
Huic ſtudio poſthac operam tribuemus & horas
Dum licet, & Muſas umbra Salæa fouet.
Interea quatiat dirum Bellona flagellum,
Huic quoq; diuina ſtat ſua meta manu.

Tu modo funde preces, & laxos contrahe mores,
In medio poteris turbine pace frui.
CHRISTE tua pariter, pariter uirtute parentis,
Omnipotens, uiuo nomine Christe DEVS.
Mitis ades miseris, duro succurrere labori,
Et dubiæ præsens dirige nauis iter.
Funestis odijs feruentia pectora Regum
Flecte, salutaris fac bona pacis ament.
Atq; tui splendens alas extende fauoris,
Vt bona te mentes uera probante colant.
Dum loquor exaudit, quē terra atq; astra uerentur,
Prospera iam cœptis aura secundat iter.

F I N I S.

LIBER DE ANIMA.

Quid continet hæc pars Philosophiæ, cui titulus est de Anima?

VT DE ÆNEA INTVENTE seriem Romanæ historiæ in Clypeo sculptã Virgilius inquit: *Miratur, rerumq́; ignarus imagine gaudet*: Ita nos, etsi nec humanæ animæ substantiam oculis cernimus, nec mirandas actiones penitus intelligimus, tamen imagine lætemur. Etsi enim procul & per caliginem hæc miranda Dei opera aspicimus, tamen hæc quantulacunque cogitatio, non est fallax umbra, sed uerè ostendit, & esse humanas animas, & testimonium eas de Deo certißimum esse. Nam cum numerorum ordinem, & septum illud æternum, discernens honesta & turpia, & uolucres in cogitatione motus, & memoriæ capacitatem penè immensam consideramus, conuincimur ut fateri cogamur, hanc naturam non extitisse casu, sed mentem aliam architectatricem ac opificem esse, quæ in hac utcunque suam similitudinem expreßit, sicut & antiquitas dixit: *Exemplumq́; Dei quisque est in imagine*

parua. Et inter Sybillinos uersus hic recitatur:
εἰκὼν ἐστ' ἄνθρωπος ἐμὴ λόγον ὀρθὸν ἔχουσα.

Ac proposuit nobis conditor hoc opus, ut, quantum fieri potest, aspiciamus, & ipsius in nobis uestigia contemplemur. Non igitur hæc doctrina negligenda est. Et pars illa, quæ recitat organa & qualitates, alterationes, effectiones, & læsiones organorum, minus est obscura, & amplißimam doctrinam Physicam continet. Hic enim exempla cernuntur regularum, quæ supra de qualitatibus & earum effectionibus traditæ sunt. Estq; ad regendam ac tuendam ualetudinem hæc pars magnopere necessaria.

Deinde consideratio perpetuarum in mente noticiarum, ut numerorum, & earum quæ uocantur κοιναὶ ἔννοιαι, lumen est sapientiæ, discernentis certas & incertas noticias, & fons demonstrationum in omnibus artibus.

Præterea causæ uirtutum, & discrimen uirtutum & uitiorum, sine hac doctrina conspici nequaquam possunt. Itaq; cum cæteræ artes multum sumunt ab hac doctrina, tum uerò tota Philosophia moralis uelut ex hac scaturigine manat. Vera est igitur laus huius doctrinæ apud Aristotelem, qui

in præ-

in præfatione Libri de Anima inquit : Δοκεῖ δὲ πρὸς ἀλήθειαν ἅπασαν ἡ γνῶσις αὐτῆς μεγάλα συμβάλλεσθαι. Nec uero dubium eſt, plurimas utilitates eſſe huius doctrinæ in tota uita, & in omnibus artibus.

Quàm uerò dulcis & iucunda ſit hæc cognitio mediocribus naturis, inter diſcendum omnes experimur. Talis eſt hominum natura, ut aſpectio rerum pulchrarum per ſeſe delectet, ut iuuat intueri formas humanorum corporum, quorum recta eſt ſymmetria, & bonus color, iuuat intueri ſtellas, flores, herbas, gemmas, ædificia arte extructa, pecturas, & alia concinna opera. Cur igitur non ſit uoluptati, mirandas actiones in homine, & ordinem in ſingulis partibus conſiderare, præſertim cum & hæc conſideratio uitæ utilißima ſit, in tuenda ualetudine, in gubernandis moribus, & in artibus, & multis alijs negocijs iudicandis ? & auget uoluptatem utilitas.

Præterea in Eccleſia nequaquam carere hac doctrina poſſumus. Quare & Gregorius Niſſenus Baſilij frater librum de Anima ſcripſit, qui adhuc extat, in quo noſtro more potentias diſcernit, & earum officia diſtribuit : quia ita iudicauit, multas materias in Eccleſia non habere lucem, ſine hac qualicunq; diſtinctione potentiarum animæ.

Necesse est omnibus in conspectu esse discrimen Legis & Euangelij. Hic si quis recte didicit hanc puerilem doctrinam, scit Legem noticias esse nobiscum nascentes, sicut aliarum artium principia et demonstrationes. Sed Euangelium dißimilimam uocem esse, ac nequaquam nobiscum nasci, sed singulari reuelatione à Deo illustribus testimonijs patefactam esse. Postea rursus discerni necesse est, Noticias & appetiones. Sunt in mente noticiæ ueræ, rectæ, æternæ & immotæ. Et tamen appetitiones contrariæ sunt. Quare Paulus inquit, homines ueritatem Dei, id est, ueras noticias diuinitus nobis insitas, in iniusticia captiuas detinere. De talibus sententijs, ne populus quidem doceri potest, nisi hinc sumantur potentiarum distinctiones.

Cùm de labe originis dicitur, necesse est recitari, quæ sint in singulis potentijs uulnera, & quæ bona sint reliqua in hac misera natura. Manent utcunq; noticiæ legis, quia Deus uult se agnosci, uult peccatum intelligi, & accusari, uult etiam regi disciplinam. Manet igitur & libertas uoluntatis in regenda locomotiua, quæ est uelut ministra disciplinæ. Hæc doctrina adeo necessaria est, ut nulla nunquam ætas ea carere potuerit. Nec dubiũ est primum parentem suis natis copiose eam tradidisse in enarratione dicti: Sub te erit appetitus. Et paßim intexuerunt eam Poetæ suis scriptis, ut mani-

manifestum est, Homerum, cum pingit à Pallade retrahi Achillem stringentem gladium, distinguere appetitionem, & Rationem, quæ coercet locomotiuam. Et Hesiodi Prometheus ratio est. Epimetheus stolidus frater, sensus & potentia appetens, Obiectum uero blandiens Pandora. Nec Bellerophontes Pegasum regere potuit, donec Pallas aureum frenum equo iniecit, id est, donec consilio uehementes animi motus rexit.

Sunt & aliæ multæ materiæ in Ecclesia, in quibus enarrandis adiuuamur his distinctionibus potentiarum animæ, ut cum dicimus de imagine Dei in homine, cum uocabula enarramus, quibus doctrina cœlestis discernit Filium & Spiritum sanctum. Vetustas græca & latina scripsit, Filium Dei dici λόγοῳ, quia cogitatione nascitur, cum æternus Pater se intuens gignit imaginem suam. Cogitatione enim formari imaginem in nobis quoq; scimus. Et cum nostris uocabulis Deus utitur, significare hoc uoluit, nasci Filium cogitatione.

Præterea spiritus uitales in homine nascuntur in corde, & uere sunt flammæ, quæ in omnium affectuum incendijs, in læticia, dolore, amore, odio, ira, & alijs sparguntur. Et cum motibus uoluntatis non simulatus hæ flammæ in corde congruunt. Ex hac umbra utcunq; cogitamus de nomine Spiritus sancti, & discimus ei hanc appellationem in diuinis literis tribui, quia sit agitator & quasi flamma

à uoluntate Patris & Filij procedens, qua diuinitas immensa bonitate nos sibi copulat, & nos læticia complet, sicut effundit mater uitales spiritus osculans infantem filiam aut filium. Hæc uocabulorum interpretatio sobriè et piè considerata de multis magnis rebus studiosos admonet.

Vtilis est & hæc consideratio intuentibus hominum naturam, cur in homine res dißimilimæ copulatæ sint: Mens, cuius naturam dicimus esse incorpoream, & semper uicturam & capacem diuinæ lucis, sapientiæ & afflatus diuini. Et pars corporea, & quidem culina, coquens cibos, & hoc mortale corpus nutriens. Hæc miranda societas rerum dißimilimarum non casu extitit, nec temere condita est. Itaq; semper omnes non stolidi hanc coniunctionem ualde admirati sunt. Nec quisquam sanus homo unquam iudicauit, hanc copulationem dißimilium rerum temere fieri posse, præsertim cum in mente sint similes in omnibus noticiæ perpetuæ & immotæ, numerorum & legum uitæ & aliæ. Necesse est igitur fateri, huius nostræ naturæ, cuius partem interire uidemus, aliam esse architectatricem sempiternam, & immensam, quæ ut agnosceretur, & quasi conspiceretur, in homines imaginem suam transfudit.

Ac nobis in Ecclesia proposita est commonefactio, Ideo menti adiunctam esse culinam, cuius

tamen nullus in æternitate usus erit, quia Deus hunc ordinem sanxit, ut initia æternæ uitæ, sapientiæ & iusticiæ perpetuæ in hac mortali uita accendantur. Non fulgebit sapientia & iusticia Dei in illis, qui non inchoant eam in hac mortali uita. Ideo uox doctrinæ sonat in genere humano, & gubernatio instituta est, & multis uinculis munita. Necessaria sunt igitur doctrinæ studia & disciplina. De his tantis rebus admonet nos aspectio humanæ naturæ, nec ulla tanta est ullius Angeli aut hominis sapientia, quæ utilitates omnes huius considerationis enumerare poßit. Sed has paucas in hoc uestibulo recitaui, ut sciatis hanc doctrinam non negligendam esse, & uos ipsos aspiciatis, & hanc asspectionem cogitetis commonefactionem esse de Deo, & de multis uirtutibus.

Quid est Anima?

Etsi non uno modo loquuntur Philosophi de Anima in Brutis, tamen de re ipsa non dissentiunt, & monstrant aliquid ortum ex materia, uel proprietatem materiæ, quod nominant Animam uidelicet: Animam bouis dicunt esse aut spiritum uitalem, aut κρᾶσιν seu temperamentum uniuersi corporis. Cum hac declaratione congruit dictum Mosi, qui ait, Animam carnis in sanguine esse. Significat autem anima Ebræis uitam. Hanc

cum dicit in ſanguine eſſe, uult ſanguinem uehiculam eſſe uitæ, & indicat, Spiritus uitales illam ipſam rem eſſe, quæ ciet corpora, quam nominamus Animam.

Cùm hoc modo monſtratur materia, ut Spiritus uitalis, aut materiæ proprietas, ut temperamentum, quid dicatur utcunq; intelligi poteſt. Vt enim in lychno flammam intelligimus, quæ rapit alimentum ex cera & filo: Sic in corporibus Animantium intelligere ſpiritum uitalem poſſumus, qui eſt, tenuiſsima flamma, genita ex ſanguine uirtute cordis, uolitans per totam corporis machinam, & largiens corpori uiuificum calorem, & uim ciendi motus & actiones. Hæc utcunq; intelligi poſſunt. Et quanquam hic etiam interrogari poteſt, Quare ſpiritu uitali accendatur uita & motus, & non alia materia, ſanguine aut carne, cum tamen & hic uitalis Spiritus ſit materia & halitus ex elementis ortus? Reſponderi poteſt, quia tale eſt naturæ opificium. Vt non eſt quærenda cauſa ulterior, quare Cœlum, Sol, Luna, ſic moueantur. Sed talem uidemus eſſe naturam, nec cauſas ulteriores quæramus.

Poſtquam autem de Anima in Brutis utcunq; conſtituta eſt ſententia, deinde quæſitum eſt, quid ſit Anima hominis. Hic uero ingenioſi homines multa diſputarunt. Nam ſi dicerent, tantum eſſe uitalem

talem Spiritum, aut temperamentum, unde sunt intellectio, ratiocinatio, memoria, electio? Hæ actiones non uidentur esse materiæ elementaris. Deinde si anima hominis superstes est extincto corpore, non erit Spiritus uitalis aut temperamentum. Cùm igitur discrimen esse inter animas brutorum & hominum, fatendum esset, magna diuersitas opinionum semper fuit, quæ res sit anima hominis.

Etsi autem alij aliter locuti sunt, tamen plurimorum sententiæ eatenus congruunt, quod senserunt animas humanas aut esse Spiritus uitales ac animales, aut Crasin. Nam qui dixerunt harmoniam esse, senserunt esse κρᾶσιν. Stoici & alij, qui dixerunt halitus, aut igneas esse, flammas intellexerunt, quæ sunt Spiritus uitales. Congruit etiam cũ his sententijs dictum Hippocratis, qui ait: Anima hominis semper gignitur, id est, seu calor naturalis, seu spiritus in sanguine. Itaq; addit: Cum hæc anima inflammatur, pereunt et corpus et anima. Nã cum calor aut spiritus non seruant iustam dispositionem, extinguuntur animantia.

Verecundißimè omnium Galenus loquitur, qui de anima Nutritiua & sensitiua non dubitat adfirmare, esse eas aut Spiritus naturales & uitales, aut crasin, Sed de rationali dicit, se non affirmare, an λογιστικὸν sit alia natura incorporea & separabilis, an uero sit natura corporea. Sed Spi-

ritum animalē aūt esse illam ipsam Animā Rationalem, aut proximum eius organon. Verba eius hæc sunt in septimo libro de placitis Hippocratis & Platonis: Εἰ δὲ καὶ περὶ ψυχῆς οὐσίας ἀποφήνασθαι χρὴ, δυοῖν θάτερον ἀναγκαῖον εἰπεῖν, ἢ τοῦτο, εἶναι τὸ οἷον αὐγοειδές τε καὶ αἰθερῶδες σῶμα λεκτέον αὐτὴν, ἢ αὐτὴν μὲν ἀσώματον ὑπάρχειν οὐσίαν, ὄχημα δὲ τὸ πρῶτον αὐτῆς, εἶναι τοῦτο τὸ σῶμα, id est, Sin autem & de Animæ substantia aliquid pronunciandum est, duorum alterum dici necesse est, aut esse eam uelut substantiam lucidam, & corpus æthereum, aut ipsam quidem incorpoream esse: Sed tamen hoc corpus, id est, spiritum animalem, uehiculum esse. Et ut Galeni uerba magis perspicua fiant, distributionem Platonis hic statim initio recitabo, præsertim cum & Aristotelica in secundo de generatione Animalium cum ea congruat.

Palto inquit, Naturam hominis esse quiddam monstri simile, & quidem Scillæ in Siculo mari, cuius species suprema similis est uirgini, pectus Leoni, ima pars latrantium canum. Et sic loquuntur aliqui, Platonem tres Animas in homine ponere. Infima est ἐπιθυμητική, cuius sedem esse Epar inquit, uorax, & ad libidines prona, canum similis. Hæc complectitur facultatem Nutritiuam & generatiuam.

Altera media Leonina uocatur θυμική, cuius sedes

sedes est Cor, cui attribuit uirtutem uitalem & affectus, læticiam, spem, tristiciam, metum, iram, odium, misericordiam, & cognatos affectus. Et de his duobus gradibus Galenus affirmat, has animas esse ipsa temperamenta Epatis & Cordis. Sic enim inquit: Ἐδείχθη γὰρ ἔμπροσθεν ἡ θνητὴ ψυχὴ, κρᾶσις οὖσα τοῦ σώματος. ἡ μὲν οὖν τῆς καρδίας κρᾶσις, τὸ θυμοειδές ἐστι τῆς ψυχῆς, ἡ δὲ τοῦ ἥπατος τὸ ἐπιθυμητικόν.

Tertia anima est ἡγεμονικὴ seu λογιστική, quam ait esse in capite, & eius officia esse, intellectionem, memoriam, ratiocinationem, iudicium & suppeditare uim sensibus, & regere uoluntarios motus. Hic uero dubitat, An hæc anima sit ipse Spiritus animalis, seu temperamentum, an uero accedat natura incorporea.

Eodem modo Aristoteles in Secundo de generatione Animalium, numerat tres potentias. Ipse enim usus est nomine δυνάμεως. Et infimam δύναμιν nominat θρεπτικὴν, alteram αἰσθητικήν. Eas dicit non aliunde accedere, sed nasci in corporibus, & prius animam uegetatiuam esse in fœtu, quam sentientem. De tertia uero addit: Mens sola extrinsecus accedit, eaq; sola diuina est, nihil enim cum eius actione communicat actio corporalis. Λείπεται δὲ τὸν νοῦν μόνον θύραθεν ἐπεισιέναι καὶ θεῖον εἶναι μόνον, οὐδὲ γὰρ αὐτοῦ τῇ ἐνεργείᾳ κοινωνεῖ σωματικὴ ἐνέργεια.

Adhuc mediocriter congruunt dicta Philosophica de Anima Vegetatiua & sensitiua. Ac de his duabus facultatibus etiam in Ecclesia uere dici uidetur, esse eas uel temperamenta, uel δυνάμεις, propagatas ex natura corporea, uidelicet ex natura seminũ. Vt enim in plantis propagatur anima, seu uis seminalis cum semine, & bouis anima oritur ex ui seminis: sic de anima Vegetatiua & Sensitiua in homine dici potest. Homo enim non generat imperfectius, quam plantæ aut Boues.

Mouetur hoc argumento & Occam scriptor Anglicus, ut dicat in homine esse duas distinctas animas, Rationalem & Sentientem, quia manifestum est, animæ sentientis nullas esse actiones, nisi organicas. Quare consentaneum est, oriri eam à semine, & esse uel temperamentum, uel δύναμιν in corpore. Addit et hoc argumentum: Contrarij sunt appetitus rationalis & sensualis. Videntur igitur & substantiæ distinctæ esse, quia in una & eadem, ac indiuisibili natura pugnantes appetitiones collocare uidetur absurdum.

Item, Naturalißimum esse uiuentibus gignere aliud simile. Gignit igitur & homo hominem saltem secundum uitam sentientem, si non secundum animam rationalem. Et has animas, uegetatiuam & sentientem, esse ex Traduce, id est, ex natura seminis, fatendum est.

Nunc recito Aristotelis definitionem, quæ non est obscura, ijs qui Aristotelis sermonem intelligunt. Sed noua & peregrina uidetur ignorantibus Aristotelicum sermonem.

Definitio Aristotelis.

Anima est Endelechia prima corporis physici organici, potentia uitam habentis.

Declaratio.

Vnde hæc noua appellatio est Endelechia? An præstigias offundit Aristoteles hominibus hac noua uoce, ut multi existimauerunt?

Respondeo. Hic primum necesse est redire ad physicen Aristotelis. Aristoteles partitur uniuersaliter substantias corporeas in materiam & formam, nec intelligit formam hoc modo, ut multi somniant, aliam materiam, uel aliud corpus in materia uel corpore crassiore, sed ipsam rei exædificationem, ut ita dicam. Vt cum Leonem aut bouem monstrat, dicit partem esse corpus seu materiam, aliud quiddam esse formam, uidelicet uitam seu agitationem substantialem Leonis, aut Bouis, qua iam Leo est talis, aut qua Bos est talis. Nec uult illam agitationem substantialem Leonis, aliam materiam esse. Sed cogitat talem esse naturam, ut aliud sit materia, & aliud cogitatio. Quare & accidentalem motum nominat Endelechiam, ut cùm

Nauim

Nauim currentem uideo, aliud esse cogito materiam nauis, aliud motum, nec fingo motum esse aliam materiam. Sic & de uita loquitur, quam ipse primam & substantialem agitationem intelligit & nominat. Hæc Aristotelica, si quis perspicit, etiam hic intelliget, quo consilio Animam dicat esse Endelechiam, id est, agitationem seu actam, ut ueteres uerterunt.

Vidit Aristoteles alios loquentes de anima, quærere materiam, ut plurimi dixerunt esse spiritum uitalem. Ipse cogitat id corpus materiam esse. Potest autem rursus quæri, cur hæc materia, scilicet spiritus uitalis, uiuit? Sanguis unde oritur spiritus, non uiuit. Ergo aliud quiddam est materia, aliud illa rei agitatio. Nec ulterius quærendum est, quid sit hæc agitatio, sed talis est natura. Nec uita, nec motus esset, nisi talis esset agitatio. Vt si quæras de uisione, aliud est materia, uidelicet humor crystallinus, & spiritus illabens in Neruo optico: aliud ipsa uisio, quæ non est alia materia. Itaq; in definitione Animæ & cautior est cæteris, & propius respondet. Siue spiritus uitalis, siue temperamentum, siue harmonia sit immediata causa uitæ. Hanc immediatam sedem ipse relinquit, & dicit, Animam esse hanc ipsam agitationem, qua iam Leo est talis, seu qua Bos est talis, seu qua Homo est talis.

Hanc

Hanc eſſe Ariſtotelis ſententiam nihil dubium eſt. Recentiores eius interpretes quærunt, quaſi aliud corpuſculum in corpore animantis, quod imminent Animam, & cogitant Ariſtotelem Animã collocare in corpore, ſicut gubernator eſt in naui, cum ipſe comparet Endelechiam uiſioni.

De vocabuli ἐνδελεχίας origine & ſignificatione.

Vocabuli interpretatio addit aliquid lucis & huic definitioni, & alijs multis diſputationibus. Vt non dubium eſt, quin λευκὸν ſignificet album, ita nequaquam dubium eſt, quin ἐνδελεχὲς ſignificet continuum. Et ἐνδελέχεια continuitatem. Cumq; ubiq; obuia ſint exempla, non addam teſtimonia, tantum meminerint iuniores ueterem uerſum: κοιλαίνει πέτραν ῥανὶς ὕδατος ἐνδελεχείῃ. Sumſit igitur Ariſtoteles uocabulum à populo, & prius eo uſus eſt in tertio libro Phyſicorum in definitione Motus, ubi, ut ſignificaret progreßionem ad formam, hanc uocem uſurpauit, qua ſignificatur continua illa ſucceßio partium. Motus eſt Endelechia in ſubiecto, quod ad aliquã formam tendit, id eſt, agitatio qua acquiritur forma. Vt cum aqua calefit, aqua ſubiectum eſt, & agitatio continua in aqua, eſt iter ad aliam formam. Ideò & Themiſtius uerba illa declarans, ait, Endelechiam eſſe itionem ad formam.

Ac Boëtius, qui Aristotelis Philosophiam rectè intellexit, uocabulum Endelechiæ interpretatur Actum, non intelligens acta, uel res effectas, sed ut latini ueteres Actum pro agitatione dicebant, iuxta illud: Militem oportet in actu mori, id est, agentem & præliantem. Et Quintilianus inquit: Studia sapientiæ non iam in Actu suo, atq; in hac fori luce uersantur, sed in porticus recesserunt. Quare & Cicero considerans & originem uocabuli, & Aristotelis consilium, uertit Endelechiam continuatam motionem, id est, aßiduam agitationem. Quia Græcis sciebat ἐνδελεχὲς esse idem, quod continuum, & Aristotelem uidebat loqui, de motu, seu de agitatione. Norat enim Cicero, & antea apud Aristotelem in definitione Motus poni uocem Endelechia. Sciebat & promiscuè in eo ipso loco Aristotelem uti uocabulis Endelechiæ & Energiæ, & expressè dicere Motum esse ἐνέργειαν, id est, efficacem, non ociosam formam. Et in nono μετὰ τὰ φυσικὰ, rursus dicit, idem esse ἐνέργειαν & ἐνδελέχειαν. Quare & plutarchus ait, ἐνδελέχειαν usurpari pro ἐνεργείᾳ.

Ex his, quæ recitaui, lector candidus, & non rudis Aristotelicæ doctrinæ, iudicare potest, & quid uocabulum Endelechia significet, & Ciceronis interpretationem cum sententia Aristotelis rectè congruere.

Argyro-

Argyropylus Ciceronem reprehendit, & maluerunt alij quidam uerti Endelechiam, perfectionem interiorem, quasi τὸ ἔντος τελεῖν. Hanc imaginationem apparet eos non sumsisse ex Aristotele, sed ad eum attulisse, cum tantum de Anima hominis dici arbitrarentur, & hanc uidelicet naturam separabilem habitare cogitarent in parte corporis certa, sicut in naui gubernator sedet ad gubernaculum. Hæc aliunde ad Aristotelem allata sunt, non sunt ex ipso sumta. Cicero rectius uidit consilium Aristotelis. Nec tamen hanc quæstionem ulla φιλονεικείᾳ *moui, nec impedio, quo minus sua cuiq; sententia placeat, præsertim in hac exili disputatione, quæ non labefactat statum reipublicæ: Vt nec iocus apud Lucianum turbat Rempublicam, ubi litera* δ *agit interdicto unde ui, quòd ex dictione* ἐνδελέχεια *expulsa sit, postquam irruperit in eum locum litera* τ. *Sed indico non tam meam sententiam, quam meorum præceptorum, qui non rudes fuerunt Aristotelicæ doctrinæ.*

Obiectio.

Sed interpretatio Ciceronis reprehenditur, hoc argumento: Agitatio seu motio est accidens. Anima non est accidens. Igitur non proprie dicitur esse Agitatio. Respondeo: Aristoteles ipse diluit hanc obiectionem. Inquit enim duplicem esse ἐνδελέχειαν. *Alteram Substantialem, alteram Acci-*

dentalem. Subſtantialis eſt ipſa talis uita rei uiuentis ſeu animalis, quæ actiones ciet, ut ſi diceret, Animam eſſe ἐνέργειαν, ſeu efficaciam. Et utcunque intelligi poteſt, uitam agitationem eſſe continuam. Sed in definitione Motus, ἐνδελέχεια eſt accidentalis agitatio, quæ ſequitur ſubſtantiam, & incipit ac deſinit manente ſubſtantia, ut motus localis, aut alteratio. Diſcernit Ariſtoteles ſubſtantialem Endelechiam ab accidentali, hoc modo. Alterum, inquit, habet ſe ὡς ἐπιστήμη, alterum ὡς τὸ θεωρεῖν, id eſt, Alterum propemodum ſe habet uelut habitus, alterum ceu actus.

Enarrato uocabulo, quod in definitione poſitum eſt ut genus, nunc membra definitionis ordine conſideremus. Anima eſt Endelechia, id eſt, non eſt materia, non ignis, non aqua, non ſpiritus uitalis, ſed eſt ipſa uita, qua uiuit ſpiritus uitalis. Etſi enim Medici materiam quærunt, ut ſpiritum uitalem uel temperamentum, tamen quæri poteſt, cur magis uiuit hæc materia, quæ eſt ſpiritus uitalis, quàm caro, aut oſſa? Aliud igitur quiddam eſt ipſa uita, ſeu agitatio. Ac prorſus uicina eſt Ariſtotelica ſententia Andronici enarrationi, qui ait, ἐνδελέχειαν ſignificare aut κρᾶσιν, aut δύναμιν. Ac laudat Galenus ingenuitatem Andronici, quòd quaſi digitum intendens in rem certam, monſtret quid intelligat eſſe Animam. Nam illa ſubſtantialis agitatio

tatio reipsa est δύναμις quædam orta ex tali temperamento. Nec ulterius quærendum est, quare inde oriatur. Physicus enim cernit naturam esse talem. Sed doctrina à Deo tradita inquit, quia naturæ opifex Deus sua immensa sapientia naturam condidit talem, ut aliud sit materia, aliud uita & motus in materia.

Constituto genere sequuntur cætera membra Anima est Endelechia corporis physici, quod dicitur ad differentiam operum artificialium, quæ non agitantur sua natura, ut machinæ horariæ mouentur, sed non natura, uerum libramentis arte factis.

Deinde dicitur organici, Nam Lapides non uiuunt, quia uitæ organa, hoc est, instrumenta eis desunt, quæ sua natura cieant nutritiones, generationes, aut sensum, imo nec localis motus est sine impulsione.

Sequitur in definitione, Potentia uitam habentis, id est, Anima in corpore organico ciet operationes, quod iam tale est natura, ut talium operationum capax sit, ut fœtus immaturus nondum capax est talium operationum. Hic enim nominat uitam operationes rei uiuentis, ut generationes, nutritiones, sensuum appetitiones, motum localem, intellectionem, electionem,

Recitaui descriptiones Philosophicas, quæ, si de pecudis anima tantum quæreretur, utcunq; monstrarent aliquid, quod cogitari potest in materia fons esse actionum. Nam bouis anima recte dicitur, aut spiritus uitalis, aut illa in spiritu uitali agitatio, qua Bos uiuit. Nondum tamen penitus hæc perspicimus. Sed naturam foris intuemur, experimur & cernimus motus. Quod cur ita factum sit, sapientia est artificis, non nostra. Et tunc demum penitus intelligemus mirandum naturæ opificium, cum Idæam in mente diuina coram in illa æterna Academia intuebimur.

Etsi autem utcunq; iam cogitamus, quid sit Bouis aut Leonis anima, tamen de anima rationali hominis, seu de mente, quid sit, & unde sit, An sit spiritus uitalis & animalis, aut in homine res separabilis, utens, ut organo proximo, spiritu uitali & animali, nondum ex his descriptionibus philosophicis liquet. Traditur ergo alia descriptio in Ecclesia.

Definitio Animæ vsitata in Ecclesia.

Anima rationalis est spiritus intelligens, qui est altera pars substantiæ hominis, nec extinguitur cum à corpore discessit, sed immortalis est.

Hæc definitio non habet physicas rationes. Et quanquam nonnulli contra eam multa disputant, tamen

tamen nos quidem in his initijs doctrinæ eam retinebimus, quia in Ecclesia propter hæc dicta usitata est, uidelicet quod filius Dei inquit: Corpus possunt occidere, animam autem occidere non possunt. Item, Hodie mecum eris in Paradiso. Item, Ego sum Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Iacob. Non est autem Deus, Deus mortuorum, sed uiuentium. Ex his dictis sumitur enarratio uerborum in Genesi: Inspirauit in faciem eius spiraculum uitæ. Etsi enim Deus pecudibus quoq; uitam indidit, tamen hic discrimen ostenditur inter animas hominum, & uitam pecudum. Afflatur hominibus anima foris, & tale spiraculum est, in quod Deus transfudit suæ lucis, ut ita dicam, radios, uidelicet suam sapientiam, noticias numerorum discrimen honestorum & turpium, & alias noticias, quæ certè non sunt res ortæ ab hac mole corporea, seu natura elementari. Fuit etiam in eo spiraculo tunc rectitudo uoluntatis, et libera electio. Sed de his alibi dicemus. Itaq; ualde consentaneum est, in eo loco Genesis describi aliam naturam, quæ non est moles corporea, & dißimilis est uitæ pecudum. Nec prolixius immorabor huic disputationi. Sed retineamus sententiam ab Ecclesia acceptam, congruentem cum testimonijs, quæ recitaui.

Hic autem quæstiones aliæ mouentur. An una sit tantum hominis anima, uidelicet spiraculum il-

lud ſeparabile? An uero ſint diſtinctæ animæ in homine, Vegetatiua, Sentiens & Rationalis, ſicut Plato, Ariſtoteles, & Galenus loquuntur? Ac uidetur mirum, quid negocij ſit illi ſpiraculo uehenti radios diuinos cum culina ſeu parte uegetatrice.

Sed hæc ſententia recepta eſt, In homine eſſe Animam unam, uidelicet ſpiraculum illud ſimul uehens lucem diuinam, & afferens uitam partibus omnibus congruentem. Non pugno de hac ſententia, nec tamen abſurdam eſſe iudico opinionem ſupra recitatam, eorum qui dicunt, animam ſentientem, & uegetatricem eſſe uel κρᾶσιν uel ἐνδελέχειαν, uel animas diſtinctas ab illo ſpiraculo, in quo eſt intelligentia & electio.

Poſtea & hæc quæſtio agitatur: An rationales animæ ſingulorum hominum de nouo creentur à Deo, & corporibus infundantur, an uero ex traduce oriantur? ut non dubium eſt, in plantis & pecudibus uim ſeminalem eſſe gignentem ſimilia, quæ ex traduce propagantur. Extat hæc quæſtio & apud Auguſtinum, & apud alios.

Sed fateamur, nos mirandum opus ſapientiæ & potentiæ Dei in creatione Mundi non penitus perſpicere. Agamus potius Deo gratias, quod aliquo modo aſpicimus naturam & aliquam partem intelligimus, & ueſtigia Dei in natura cernimus, quorum ſumma eſt certitudo.

Qui dicunt, animas non oriri ex traduce, mouentur hoc dicto, Inspirauit Deus in faciem hominis spiraculum uitæ.

Sed respondent alij, in illis uerbis describi initium naturæ humanæ, & tunc primis hominibus hanc uim in illo afflatu insitam esse, ut deinceps propagatio uiuentium fieret. Et quamuis sit in natura uis seminalis, tamen perpetuo concurrere generalem Dei actionem, sustentantis & fouentis naturam, quod uerissimum est, sicut scriptum est: In ipso uiuimus, mouemur & sumus. Et discrimen inter animas Heroicas & non Heroicas ostendit uere adesse Deum generationi, cum alias animas alijs donis ornet, quorum aliqua uidentur non à corpore oriri.

Aliqui uero & propter hoc argumentum inclinant in hanc sententiam, ut existiment, animas oriri ex traduce, quia uideatur absurdum, animas, quæ nunc auersæ sunt à Deo, & reæ, de nouo creari. Sed respondent alij, talem in generatione conseruari naturam, qualis nunc est. Nam nec corpora essent, nisi diuinitus sustentarentur. Frigidius respondent, qui dicunt, animas pollui contagio corporum. Quidam & ex dicto Genes. 2. ratiocinantur, animas ex traduce oriri. Cessauit Deus ab opere suo, id est, conseruat quidem species conditas, At non condit in eis partes nouas ex nihilo.

Sed hanc disputationem abrumpo, & iuniores moneo, ut discernant ea, quæ utcunq; mentis humanæ acie penetrari possunt, ab alijs, quæ peruestigari non possunt. Simus hac sapientia contenti, quod uita, sensus, ratiocinatio & electio ostendunt, esse in nobis animas, & esse in eis insitas noticias, & alias dotes, quæ testantur, & esse Deum, & animas ab ipso conditas esse. Adiungamus & testimonia diuinitus tradita, quæ affirmant, Deum semper uitæ datorem & conseruatorem esse, sicut antea dictum est: In ipso uiuimus, mouemur & sumus. Et agnoscamus eum fontem & custodem nostræ uitæ esse. Deinde effectus animæ & organa subiecta oculis aspiciamus, & uideamus, quarum partium qui sint effectus et motus, quæ partes in hac imbecillitate, quales habeant actiones, quæ quomodo regi poßint. Hanc sapientiam uitæ & moribus utilem quæramus.

De quæstione, An sit Anima in toto & in qualibet parte tota?

Anima Bouis, quæ est uel spiritus uitalis uel κρᾶσις, uel Endelechia, est quiddam diuisibile iuxta partes corporis. Nam spiritus uitalis, similis est flammæ, quæ partes habet, & alibi sunt aliæ. Nec de tali anima loquitur dictum, Anima est tota in toto, & in qualibet parte tota. Quod, unde sumtum

tum ſit, ignoro. Nam in Ariſtotele nuſquam extat. Et commenticium eſt, etiamſi quis tantum de hominis anima intelliget, & ſentiet, Animam hominis eſſe ſpiritum ſeparabilem. Quia ſpiritus finiti, quanquam non ſunt res diuiſibiles, ut corpora, tamen ſunt in unico loco, ex quo agunt ad certã diſtantiam, alij magis, alij minus procul, ut ſuum cuiuſq; robur eſt. Galenus animam Rationalem in cerebro collocat, quia ibi ſunt ſenſus interiores, quorum miniſterio proximo Anima rationalis in cogitatione & ratiocinatione utitur. Alij malunt cor ſedem eſſe Animæ, quia cor uitæ Fons eſt, & ſedes omnium affectuum, qui cognitionem ſequuntur. Et ſermo Propheticus & Apoſtolicus ſæpe nominat cor, cum loquitur non de fonte affectuum, ſed de parte cognoſcente. Vt, cum ait Paulus: Homines habere legem ſcriptam in cordibus. Sit igitur cor Animæ domicilium, in quo ad certam diſtantiam in cæteris membris ciet actiones. Hac breui admonitione de hoc dicto contenti ſimus. Nunc potentias & earum organa, & actionum genera conſideremus. Nam hæc doctrina magis obuia eſt hominum intelligentiæ, & conducit ad tuendam ualetudinem, ad regendos mores, & ad monſtranda illuſtria teſtimonia de Deo in nobis.

Quot ſunt potentiæ Animæ hominis?

Tres gradus sunt animarum. In Plantis tantum est uegetatiua. In Brutis uegetatiua & sentiens. In homine uegatiua, sentiens & rationalis. Receptum est in scholis unam ponere Animam in quolibet Animato. Ideo Brutis tribuitur anima sentiens, sed additur uegetatiua tanquam potentia, quam continet anima sentiens, sicut & potentias appetendi & loco mouendi continet.

Sic loquuntur scholæ & de homine. Vnam tribuunt homini animam, uidelicet rationalem, sed addunt uegetatiuam & sentientem, tanquam eius inferiores potentias. Loquemur & nos scholarum more, perinde ac si sit unica hominis anima, continens plures potentias. Vt in una re possunt esse multæ δυνάμεις. (In radijs Martis est uis urendi & ualde desiccandi. In radijs Lunæ est uis leniter calefaciendi, & humectandi) Sic certum est eiusdem animæ uires esse, potentiam cognoscendi, & potentiam appetendi & auersandi.

Sunt igitur in homine potentiæ quinq;, Vegetatiua, Sentiens, Appetitiua, Locomotiua, Rationalis.

Agnoscitur autem hæc diuersitas ex actionibus, quæ, cum incurrant in sensus, mouent, ut singularum organa & fontes quæramus. Huius doctrinæ amplißima est utilitas.

Magna & inepta contentio fuit in scholis, quomodo distinguantur potentiæ. De organicis

mani-

manifestum est, distingui eas organis. Et in alijs organis animam alias effectiones habere, sicut ex alijs fistulis alij soni eduntur.

Quid est Organum?

Est pars corporis animati, certo temperamento, figura, & situ, condita ad functiones certas, illi naturæ conuenientes. Vt in homine oculi certo temperamento, situ, figura, conditi sunt ad uidendum. In plantis radices sunt uelut os, quo nutrimentum attrahunt & transmittunt in reliquum corpus. Rami sunt baiuli fructuum. Folia tegunt fructus.

Vt autem alias physicæ partes ordimur ab ijs, quæ magis sensui obuia sunt: Ita in hac doctrina, priusquam de potentijs dicemus, prodest aspicere corpus hominis, & diuersa membra & organa, quasi machinas considerare. Vt enim conspecta mola seu bombarda, & globo, ac puluere tormentario, facilius ratiocinari causas possumus: ita in corpore nostro monstratis machinis, potentias facilius intelligere & iudicare possumus.

Pertinet autem hæc descriptio organorum ad uetustam illam Medicorum doctrinam, quæ orta est ex sectione corporum, quam uocant ἀνατομὴν, quæ non inani curiositate tentata est, sed propter multas grauißimas causas omnibus ætatibus expetita est. Quid enim faciet medicus, si locum

affe-

affectuum ignoret? Ac uetustas adeo necessariam esse cognitionem partium corporis humani iudicauit, ut in medicorum familijs usitatum fuerit, domesticas dissectiones facere spectandas adolescentibus inde usq; à prima ætate. Nam olim artes in possessione illustrium familiarum retinebantur, & gloriosum esse ducebatur, posteris in familia tradere maiorum doctrinã & inuenta. Sicut in Hippocratis familia, quæ orta est ab Æsculapio, possessio artis Medicæ usq; ad Aristotelem multis seculis mansit. Ideoq; Galenus ait, tunc non scriptos esse libros Anatomicos, quia domestica inspectio fuerit. Postea diligentia illa ueteri extincta, scriptis opus fuit.

Quanquam autem doctrinæ huius amplitudinem complecti nequaquam possumus, & hæc propria artificum eius generis cura esse debet, & extat locupletißimum opus uiri peritißimi Vuesalij, unde sumi doctrina uberior potest, tamen hic initia quædam recitabimus, quæ ad discernendas potentias & actiones maxime necessaria sunt. Necesse est enim scire, aliam sedem esse cognitionis, aliam appetitionum. Et quæ sint differentiæ membrorũ, quæ nutritioni seruiunt. Necesse est humorum discrimina tenere. Deniq; manifestißimum est, non solis Medicis, sed omnibus hominibus utilem esse mediocrem cognitionem partium corporis, quæ ad ualetudinem tuendam, ad medicationes, & ad multas

tas eruditas disputationes dijudicandas conducit.

Prius autem foris aspiciendum est corpus. Ideo nomina partium exteriorum recitabo sine Physicis descriptionibus, quæ longiores essent. Proderit autem hæc ipsa qualiscunq; uocabulorum interpretatio ad sequentia, & ad intelligendam lectionem in multis scriptis.

Vocabula partium corporis humani exteriorum.

Cutis δέρμα. In homine ab Herophilo dicta ἀνθρωπὴ, quasi uestis est corporis, natura uicina & carni & neruis, & quasi neruus est sanguine præditus.

Supra cutem alia tenuior superficies est, quam uocant ἐπιδερμίδα, Vsitate cuticulam uocant. Et est exanguis, ac in eam tenuißimæ fibræ uenarum, arteriarum & neruorum desinunt.

Intus sub cute est membrana carnea, ὑμὴν σαρκώδης, panniculus craßior & robustior, per totum corpus sparsus, cui adhærent musculi, & per quem in cutem transmittuntur tenuißimæ arteriæ & neruorum propagines, quibus cuti alligatur.

Inter hanc membranam & cutem, est pinguedo in homine, quæ nominatur adeps, πιμελὴ. Nam ex uenis & arterijs exudat sanguis, qui membranæ frigiditate, & caloris inopia in hanc pinguedinem

uerti-

affectuum ignoret? Ac uetustas adeo necessariam esse cognitionem partium corporis humani iudicauit, ut in medicorum familiijs usitatum fuerit, domesticas dissectiones facere spectandas adolescentibus inde usq; à prima ætate. Nam olim artes in possessione illustrium familiarum retinebantur, & gloriosum esse ducebatur, posteris in familia tradere maiorum doctrinã & inuenta. Sicut in Hippocratis familia, quæ orta est ab Æsculapio, possessio artis Medicæ usq; ad Aristotelem multis seculis mansit. Ideoq; Galenus ait, tunc non scriptos esse libros Anatomicos, quia domestica inspectio fuerit. Postea diligentia illa ueteri extincta, scriptis opus fuit.

Quanquam autem doctrinæ huius amplitudinem complecti nequaquam possumus, & hæc propria artificum eius generis cura esse debet, & extat locupletissimum opus uiri peritissimi Vuesalij, unde sumi doctrina uberior potest, tamen hic initia quædam recitabimus, quæ ad discernendas potentias & actiones maxime necessaria sunt. Necesse est enim scire, aliam sedem esse cognitionis, aliam appetitionum. Et quæ sint differentiæ membrorũ, quæ nutritioni seruiunt. Necesse est humorum discrimina tenere. Deniq; manifestissimum est, non solis Medicis, sed omnibus hominibus utilem esse mediocrem cognitionem partium corporis, quæ ad ualetudinem tuendam, ad medicationes, & ad multas

tas

tas eruditas disputationes dijudicandas conducit.

Prius autem foris aspiciendum est corpus. Ideo nomina partium exteriorum recitabo sine Physicis descriptionibus, quæ longiores essent. Proderit autem hæc ipsa qualiscunq; uocabulorum interpretatio ad sequentia, & ad intelligendam lectionem in multis scriptis.

Vocabula partium corporis humani exteriorum.

Cutis δέρμα. In homine ab Herophilo dicta ἀνθρωπῆ, quasi uestis est corporis, natura uicina & carni & neruis, & quasi neruus est sanguine præditus.

Supra cutem alia tenuior superficies est, quam uocant ἐπιδερμίδα, Vsitate cuticulam uocant. Et est exanguis, ac in eam tenuißimæ fibræ uenarum, arteriarum & neruorum desinunt.

Intus sub cute est membrana carnea, ὑμὴν σαρκώδης, panniculus craßior & robustior, per totum corpus sparsus, cui adhærent musculi, & per quem in cutem transmittuntur tenuißimæ arteriæ & neruorum propagines, quibus cuti alligatur.

Inter hanc membranam & cutem, est pinguedo in homine, quæ nominatur adeps, πιμελή. Nam ex uenis & arterijs exudat sanguis, qui membranæ frigiditate, & caloris inopia in hanc pinguedinem uerti-

uertitur, quæ quidem & moderate calefacit, & æstus mitigat.

περιόστεον, membrana oßibus circumdata, neruorum implicita ſurculis, ne ſenſus deſit oßibus.

Caput, κεφαλή.

Vertex ſummum capitis, κορυφή.

Sinciput, quod à uertice in frontem uergit, βρέγμα.

Occiput, poſterior pars à uertice ad ceruicem ἰνίον.

Caluaria, κράνιον, à κράνος galea.

περικράνιον, membrana caluariam tegens.

κόγχος Cauitas, quæ eſt ſedes oculorum.

κύτος, cauitas interior caluariæ.

σκάφιον, idem.

Frons, μέτωπον.

ῥυτίδες, lineæ caperatæ frontis.

Facies, πρόσωπον.

Bina tempora, κροταφοὶ.

Supercilia, pili ſupra oculos, ὄφρυες.

Interuallum inter ſupercilia, μεσόφρυον

Oculi, ὀφθαλμοί, ὄμματα.

Palpebræ, tunicæ quæ tegunt oculos, βλέφαρα, quaſi φάρος τοῦ βλέποντος, tunica oculi.

Cilia, palpebrarum pili, nati in tunicis illis, quæ tegunt oculos, βλεφαρίδες, quarum uſus eſt, ut radios ſeu ſpiritus uiſiuos dirigant. Nam his amißis aut retortis, oculi non poſſunt recte proſpicere.

Pupilla

Pupilla, κόρη, non est humor, quo propriè uidemus, sed foramen est uueæ tunicæ, per quod permeant species uisibiles.

Iris, est circulus in uuea, qui foramen illud ambit, dictus à diuersitate colorum.

Albugo σφενδόνη & λευκόν.

Anguli oculorum uersus Nasum, & uersus tempora, κάνθοι.

ῥαντῆρες & πυγαὶ, id est, scaturigines, carunculæ in angulo oculi uersus Nasum, ubi lachrymæ erumpunt, à uerbo ῥαίνω, aspergo.

Auris, οὖς.

Auricula ohrleplin, λόβιον.

πτερύγιον, extremitas auris superior, supra λόβιον. Nominatur & ἀντιλόβιον.

Ciuitas in auribus, κόγχιον, seu σκάφος.

Foramen, πόρος ἀκουστικός.

Nasus, ῥίς.

Foramina Nasi, μυκτῆρες, unde uerbum est μυκτηρίζειν subsannare, quia gestu Narium fit subsannatio.

Suprema pars Nasi interior, ἠθμὸς cribrum, per quod attrahitur spiritus.

Genæ uocantur & Malæ autore Plinio, qui inquit, Malæ homini tantum, quas prisci genas nominabant, sunt inter Nasum & Aures pudoris sedes, quem ibi maxime rubor ostendit.

Græcè

Graece μῆλα, superior pars genarum.

Inferior Buccae, γνάθοι. Backen, παρειαί.

Mandibula & Maxilla idem, Kinback, supra mentum γένυες, σιαγόνες.

Mentum γένειον.

Os στόμα.

Labra χείλεα.

Μύσταξ pars à Naribus ad labrum. Homerus uocat ὑπήνην, utroq; nomine utuntur pro superioris labri barba, ein Knebelbart. Aliqui totam barbam ὑπήνην nominarunt.

Dentes ὀδόντες, numero duo & triginta.

Quaterni anteriores dentes, Incisores uel diuisores τομεῖς. Et gelasini, quia in risu reteguntur.

Proximi utrinq; singuli dicuntur canini, discernentes incisores à molaribus, κυνόδοντες.

Vlteriores dicuntur Molares γόμφιοι.

Vltimos, qui postremi post septem annos nascuntur, Varro nominat Genuinos, Graeci κραντῆρας.

Indicium uirium sumitur à Dentibus. Quibus enim densi & firmi dentes sunt, hi plerunq; sunt μακρόβιοι. Contrà, breuioris uitae sunt, quibus dentes sunt rari & scabri. Phyrro continuum os dentium fuit. Et nostra aetate in aula optimi principis Ernesti, Ducis Luneburgensis, fuit uirgo nata in familia nobili, cui fuit os dentium continuum.

Et nar-

Et narrabat Dux Ernestus, eximiam in ea uirtutem & grauitatem fuisse.

Gingiua exterior οὖλον, zanfleisch.

Gingiua interior, ἔνουλον.

Lingua, γλῶττα.

χήραμοι, foramina in carne glandulosa ad radicem linguæ, ex quibus saliua manat.

Palatum, totum fastigium supra linguam, usq; ad fauces, ὑπερῷα. Et apud Aristotelem, οὐρανὸς, & apud Galenum οὐρανίσκος.

Fauces, φάρυγξ, propriè cauitas, uicina utrique fistulæ, Tracheæ arteriæ & œsophago. Suntq; in eo spacio, gurgulio & amygdalæ. Græci φάρυγγα nominant ἰσθμον.

Amygdalæ, latinis tonsillæ & glandulæ, græcis ἀντιάδες & παρίσθμια.

Gurgulio, γαργαρεὼν nomen est partis, pendentis in faucibus. Alia duo nomina, Vua & Columna, morbos significant. σαφυλὴ, dicitur uua, cum gurgulio inflammatus est. Cum uero laxior dependet κίων, columna dicitur. Vtilitas autem gurgulionis est, modulationem uocis adiuuare, & remorari aërem, ne nimis frigidus ad pulmonem subitò irrumpat.

Deinde faucibus uicinæ sunt duæ fistulæ, Trachea Arteria, quæ est fistula descendens ad pulmonem, condita, non ut cibum aut potum transuehat, sed tantum spirationis ac uocis gratia, facta est ex

cartilagine, tanquam annulis distincta, ideoq; uocatur aspera.

Nodus qui eminet sub mento, qui est orificium tracheæ arteriæ, ac uulgò appellatur Nodus gutturis, nominatur λάρυγξ, das kneuflein am halt.

Deinde reliqua pars tracheæ inferior, nominatur βρόγχος.

Epiglottis, est cartilago mollis, quæ est operculum laryngis, simile folio Ederæ, factum ad claudendam Tracheam Arteriam, ne cibus aut potus illabatur: rursus autem ad aperiendam eam in aëre attrahendo.

Aliud quiddam est γλωττὶς, quæ est in orificio tracheæ lingula, qualis est in fistulis Musicorum, rima uidelicet facta duabus tenuißimis membranis, quæ inflatæ dilatantur, & sunt præcipuum uocis organum, ut infra copiosius dicetur. Hic enim tantum nomina posui, ut discernantur ἐπιγλωττὶς & γλωττὶς, quia multi & hæc uocabula, & rerum ipsarum descriptionem confundunt, qua de re crudelißimè lectores monet Vuesalius.

Altera fistula procedens à faucibus nominatur οἰσωφάγος, Latinè gula, Arabice Meri, quæ est canalis, continuus corpori uentriculi, similis tubæ, suprà angustior, infrà amplior, transuehens cibum et potum in uentriculum. Nomen factum est ab οἴω, fero, & φάγημα cibus. Totus hic canalis ab Aristotele nominatur στόμαχος. Nam στόμαχος generali-

neraliter significat angustos & longos canales, tendentes ad os aliquanto amplius, à ςόμα & ἄγχω. Homerus totum œsophagum nominat ςόμαχον, inquiens, pecudi caput à stomacho præcisum esse. Interdum & Galenus sic nominat totum œsophagum. Interdum discernit, ut in libro tertio de Locis affectis, sic nominat id, quod proprie appellatur Orificium uentriculi. ἢ ἀπὸ τοῦ τῆς γαςέρος ςόματος, ὅπερ δὴ καὶ ςόμαχον εἰώθασι καλεῖν οἱ ἰατροὶ.

Collum, τράχηλος, conditum est, ut per ipsum porrigatur trachea arteria, quam oportuit esse longiusculam ad modulandam uocem. Itaq; nullum animal, cui deest collum, uocem edit.

Ceruix, αὐχὴν, etsi Aristoteli totum collum est αὐχὴν.

Cauum, quod inter iugulos est σφαγὴ.

Iuguli, duo ossa à collo ad humeros extensa uocantur & Furculæ, κλεῖδες, quorum mentionem facit Demosthenes, inquiens, Philippum fregisse iugulum. Plinius inquit, Soli homini sunt duo iuguli, dexter & sinister.

Humeri, ὦμοι.

Humeri cacumen, ἀκρώμιον.

A ceruice duo lata ossa utrinq; tendunt, quæ Græci uocant ὠμοπλάτας, Latini scapulas, & scoptula operta, & uulgo spatulas uocant. Celsus ita loquitur, quasi cacumen sit scapula, & reli-

 quum

quum ſcoptula. Sed Græci uno nomine contenti ſunt, ὠμοπλάτη. Et Latini plerunq; contenti ſunt nomine ſcapularum.

Interſtitium inter ſcapulas uſq; ad duodecimam uertebram thoracis, ubi uentriculi orificium alligatur uertebris, nominatur μετάφρενον.

Brachium, βραχίων. Sed ſic græcis proprie nominatur pars Brachij, ab humeris uſq; ad cubitum, Celſus humerum nominat.

Cubitus duo oſſa à flexu brachij uſq; ad καρπὸν.

Flexus cubiti, ἄγκων & ὠλεκρανὸς apud Galenum.

Vlna maius os in cubito, πῆχυς et ὠλένος et ὠλένη, unde nomen ulnæ Latinis factum eſt.

Radius, in cubito os breuius, κερκὶς & παραπήχιον.

Iunctura manus, ubi palma iungitur radio, καρπὸς dicitur. Inde Medici dicuntur mittere manum in καρπὸν, cum explorant pulſum arteriæ.

Manus, χεὶρ egregiam laudem habet. Ariſtoteles nominant eam organũ organorum. Nam & plura & magis uaria opera efficit, quam ullum organum & fabricat cætera inſtrumenta. Anaxagoras inquit: Manum ſapientiæ cauſam eſſe. niſi enim figuras & literas pingeret, & faceret machinas, neque doceri neq; diſci ullæ artes poſſent. Sed Plutarchus allegoricam interpretationem addit, manus, id eſt, experientiam ſapientiæ cauſſam eſſe.

Cæte-

Cæterum impreßit natura miras ſignificationes temperamenti in ipſas lineas manuum, quarum obſeruatio peperit χειρομαντεíαν, in qua, etſi ut in reliquis diuinationibus, multa inepta & ridicula traduntur, tamen et Ariſtoteles non prorſus commentitiam eſſe hanc obſeruationem exiſtimauit. Nam in problematis quærit de linea uitæ, quam ſic uocant. Quare longæui ſint, qui habeant integram lineam mediæ manus.

Extenſa manus uſq; ad digitos μετακάρπιον appellatur. Id proprie nominat Celſus palmam, græci κτένιον, Auicenna pectinem manus.

Hinc palmus menſura eſt, Et minor palmus dicitur ſpacium quatuor digitorum, græce παλαίστη & δοχμὴ & δῶρον apud Heſiodum. Sed maior palmus eſt digitorum duodecim, græcè σπιθαμὴ ein ſpan, & ὀρθόδωρον. Latini dodrantem pedis nominant, quia nouem uncias pedis continet. Ita ſæpe inquit Plinius: Caulis dodrantali longitudine.

Vola, θέναρ, carnoſa planicies in manu.

Cauitas in illa planicie, κοτύλη.

Digiti, δάκτυλοι conſtant tribus oßibus, quæ nominantur σκυταλίδες & φάλαγγες, Latine internodia.

Articuli digitorum eminentes, κόνδυλοι, unde & κόνδυλοι pugnas ſignificant ein fauſt. Et uerbum κονδυλίζειν, pugno uerberare, mit feuſten ſchlahen.

Pollex, ἀντίχειρ, quasi uicaria manus, quia in prehendendo tantum præstat, quantum tota reliqua manus.

Index, λιχανὸς, salutaris.

Medius digitus, μέσος.

Medicus digitus, παραμέσος, proximus minimo, qui & annularis nominatur.

Minimus digitus, μικρὸς, qui & auricularis dicitur.

Thorax, anterior pars à collo ad Ilia usq;. Sed Aristoteles hac appellatione complectitur totum truncum à collo usq; ad pudenda, quem truncum et ὅλμον nominant.

Pectus, στῆθος, pars thoracis, à collo usq; ad septum transuersum, seu ad διάφραγμα.

Στέρνον, pars media pectoris, uidelicet ossa media pectoris, ut Galenus ait in sexto de Vsu partium, medij oßis in pectore, quod στέρνον appellatur. Et alibi inquit: Cor est situm sub στέρνῳ.

Ossa pectoris sub collo, efficiunt furculam superiorem, quæ σφαγὴ nominatur. Ita in imo pectoris efficiunt cauitatem, in qua est cartilago conspicua, quæ nominatur ξιφοειδὴς.

Cartilago ξιφοειδὴς, in illa cauitate sub oßibus pectoris, facta est ad muniendam partem uicinam stomachi. Galenus clare dicit, sub στέρνῳ esse cartilaginem, quæ nominatur ξιφοειδὴς. Hanc recentiores nominant Cartilaginem scutalem, Item ma-

lum

tum granatum, quod sit similis flori Mali punici.

Mamillæ, τίτθοι seu μασοὶ, In fœminis lactis causæ conditæ sunt laxiores. Etsi autem Physica caussa est, cur additæ sint pectori in genere humano, ut & cordis calor magis defendatur, & uicissim fortior sit calor ad lac coquendum, propter uicinitatem cordis, tamen non dubium est, & consilium fuisse opificis, discernere homines et animantia. Bestiæ tantum nutriunt sobolem, postea negligunt, & obliuio sequitur parentum & sobolis. Sed homines transfundunt στοργὴν in sobolem, & retinetur memoria, & fit mutuus amor. Debent etiam parentes institutionem & sapientiam soboli. Galenus mentionem facit mutuæ calefactionis, inquiens, καρδία θερμαινομένη πρὸς αὐτῶν, ἀνθερμαίνει.

Ac ut sanguis, qui nutrit mamillas, melius coquatur, non recta uehitur ex caua uena, sed longis ambagibus à iugulo descendunt uenæ, ut fiat coctio diuturnior. Et quia mamillarum caro candida est, attrahens nutrimentum, transmutat sanguinem, & album efficit, ac reliqua pars lac est utile ab alendos infantes.

Papillæ, θηλαὶ prior pars, qua sugit infans mamillas.

Costæ πλευραὶ, duodecim in quolibet latere. Sunt autem natura ossea, sed minus dura.

Et sunt plures, ut interstitia fierent, ut dilatari & constringi pectus posset, & musculi inter costas collocarentur. Superiores septem uocantur ueræ costæ. Inferiores quinq; uocarunt nothæ, uulgo mendosæ, quia & breuiores & molliores sunt. Ideoq; has quinq; uocarunt græci χόνδρον, id est, cartilaginem, quia substantia cartilaginea est.

Oriuntur autem septem superiores à spondylis & terminantur ad στέρνον, hoc est, ad medium os pectoris, ut cor, & pulmonem muniant. Inferiores uerò paulatim breuiores fiunt, ne uentriculus repletus, nimium comprimeretur, & ob eandem causam molliores sunt, ac ad diaphragma desinunt.

πλευρὸν genere neutro, latus.

πλευρὰ genere fœminino, membrana succingens costas, id est, intra totam cauitatem sub costis extensa, uestiens undiq; omnia, quæ continentur intra thoracem, & nominatur χιτὼν ὑπεζωκὼς, Vt infra rursus dicetur.

πλευραὶ numero plurali costæ.

Etsi autem Heua condita est ex costa, sumta ex Adam, tamen in uiro & in muliere numerus est costarum æqualis. Existimandum est igitur, in uiro costas antea fuisse tredecim, Et tredecimum iugum ex uiro exemtum esse, ubi est uiri cinctus, & inde fabricatam Heuam. Etsi autem multæ significationes inde sumuntur, tamen & complexus in cinctu significatur.

Sub costis pars exterior & interior supra umbilicum, proxima costis nothis, nominatur ὑποχόνδριον, sicut Galenus expresse inquit, In Hypochondrijs sita esse Epar & splenem. Nec recte redditur appellatio Hypochondrij appellatione præcordiorum. Nam præcordia sine ulla dubitatione significant diaphragma, ut testatur Plinius, qui ait, præcordia esse phrenas. Et ipsum diaphragma seu septum transuersum phrenas dici, certißimum est.

De septo transuerso, quod græci διάφραγμα & φρένας nominant, postea dicetur in descriptione Interiorum. Est autem διάφραγμα, panniculus neruosus & carneus, qui est interstitium inter thoracem & uentrem, & munit superiora, ne halitus immodici simul ex uentriculo ascendant.

Sub diaphragmate situs est uenter, γαστὴρ, cuius exterius tegumentum, quod est cutis & membrana carnea, superiore parte, uidelicet supra umbilicum, nominatur ἐπιγάστριον.

Ilia, λαγόνες, sunt uicinæ partes utrinq; circa umbilicum, retrorsum proximæ oßibus ilium, seu coxæ quæ nominatur ἰσχίον.

Anterior uero pars, sub nothis costis umbilico proxima, nominatur κενεῶνες. Sed hæc subtilis distinctio nominum, λαγόνες & κενεῶνες, sæpe negligitur.

Pars exterior sub umbilico, dicitur ὑπογάστριον & ἦτρον, ut Galenus expresse scribit in secundo

Aphorismorum, Aphorismo 35. ἦτρον δὲ ἰδίως ὀνομάζει τὸ κάτω χωρίον τῆς γαστρὸς, ὅσον ἐστὶ μεταξὺ τοῦ αἰδοίου καὶ τοῦ ὀμφαλοῦ, id est, ἦτρον proprie nominat Hippocrates inferiorem partem uentris, quæ est inter pubem & umbilicum. Et addit postea, Totum spacium sub costis diuidi in tria, in Hipochondrion, ea quæ sunt circa umbilicum, & ἦτρον.

Sub Hypogastrio pecten est, id est, os transuersum latius, quod munit intestina. Aristoteles inquit, extremum Itri est Epischion. Et Galenus inquit, Epischion esse os anterius, posterius uero os sacrum, lumborum uertebris subiectum.

Circa imam partem pectinis, Inguen, βουβὼν.

Partes exteriores in dorso.

E regione thoracis Dorsum est, νῶτον.

Pars inter scapulas, opposita pectori, μετάφρενον, id est, pars supra phrenas. Est autem intra μετάφρενον, os stomachi ad septimam uertebram. Ideo in cruditatibus dolor sub scapulis sentitur.

Sub μεταφρένῳ est ἄκνηστις, usq; ad lumbos.

Lumbi sunt inter λαγόνας, ubi renes sunt, & ubi cingimur. Sic enim describit Aristoteles: τῶν δὲ ὑποχονδρίων ὄπισθεν διάζωμα μὲν ἡ ὀσφὺς, ὅθεν καὶ τοὔνομα ἔχει. Inde & Cinctum nominant hanc partem.

Sub Lumbis est Regio oßis sacri. Nam os sacrum

crum est sub dorso latum os, quod excipit ultimos spondylos, ac ueluti gestat totam corporis molem, arte miranda compositum ex sex oßibus. Nominari autē os sacrum, alij propter artificiosam compositionem, alij propter magnitudinem existimant: Aliqui arbitrantur sic appellari, quia partum adiuuet, eo quod eius connexus cum oßibus coxæ in parientibus aperiatur.

In medio dorsi, ῥάχις, ipsa uidelicet spondylorum series, quam & ueteres Latini spinam nominarunt: sicut Celsus inquit, Caput spina excipit. Ea constat ex uertebris quatuor & uiginti. Ita loquitur & Plinius. Sed Galenus discernit ῥάχιν & ἄκανθαν. Nominat ῥάχιν proprie ipsam spondylorum seriem. His uero additæ sunt ueluti pinnæ, quas peculiatiter nominat ἄκανθαν, id est, spinam, & dicit factam esse, ut sit tanquam uallum spondylorum, seu, ut ipsius utamur uerbis, χάραξ τῆς ῥάχεως. Porro ita sustinet ῥάχις omnia ossa, ut tanquam truncus & carina corporis humani esse dicatur.

Σπόνδυλοι uocantur uertebræ, suntq; ossa figura uertebarum seu uerticillorum, inter caput & lumbos, quatuor & uiginti, mira arte iuncta, caua intus, & tenui carne & membranis uestita, ut medullam contineant, quæ uocatur à Celso, spinæ Medulla, à Galleno, νωτιαῖος μυελός, ab Arabibus, Nucha. Etsi autem appellatio medullæ

huc

huc translata est, tamen plurimum differunt, medulla in cæteris oßibus propriè sic dicta, & hæc substantia in spondylis. Nam medulla in cæteris ossibus est utilis superfluitas nutrimenti, ex sanguine orta, destinata ad humectanda & ad nutrienda ossa. Sed hæc substantia in uertebris est cognata cerebro, & quasi riuus cerebri, ut Galenus inquit, ποταμὸς ἐκ πηγῆς ἐκρέων τοῦ ἐγκεφάλου. Ac oriuntur & cerebrum, & hic eius riuus à semine, nec sunt destinata ad nutriendas alias partes, sed sunt corpora peculiaris, & ueluti cœlestis naturæ, & Neruos procreant, qui sunt instrumenta sensus & motus localis, ut infra dicam. Sunt autem periculosißimæ læsionis spondylorum, & propter Medullam & propter Neruos, quare singulari cura hæc pars munienda & mediocri calore fouenda est.

Coxa seu coxendices ἰσχία, sunt ipsa ossa Natium, proxima lumbis, sicut testatur Celsus. Ima spina in coxarum osse desinit, quod transuersum longeq; ualentißimum, uuluam, uesicam, rectum intestinum tuetur.

Cotyla seu Acetabulum, est sinus, id est, cauum in ima parte oßis Natium, ubi infiguntur ei summa ossa magni pedis. Hunc sinum uocant Arabice Ancam.

Nates γλουτοί.

Femur, μηρὸς, haud dubie significat superiorem

rem partem magni pedes, à Natibus usq; ad Genu. Recentiores absurde confuderunt nomina coxæ & Femoris, & præpostere eis usi sunt. Os coxæ dicunt pro femore, & econtra os femoris pro coxa. Hæc inuersio in uulgaribus scriptis diligenter animaduertenda est.

Totum membrum, quod uocant Magnum pedem, à Natibus usq; ad plantam, σκέλος nominatur ab Aristotele & à Galeno.

Genu, γόνυ.

Os in genu anterius, figura parui scuti, propter multas utilitates factum, patella nominatur à Celso. Græci etiam nominarunt μύλην, id est, Molam, qua appellatione Pausanias usus est in hac significatione, cum de Aiace inquit: Patefacto eius sepulchro in littore, conspectam esse inter ossa Molam disci magnitudine, ac indè æstimatam fuisse corporis proceritatem. Ac diserte addit, Molam esse os in genu. Verba eius hæc sunt. εἶναι δέ οἱ κατὰ δίσκον μάλιστα τὰ ἐπὶ τοῖς γόνασιν ὀστᾶ, καλȣμένας δὲ ὑπὸ τῶν ἰατρῶν μύλας. Fuit autem discus haud dubie latior orbis, quàm talis patella in uulgari corpore.

Poples, ἰγνύς, cauitas posterior, flectendi cruris causa facta. Crus pars à genu usq; ad Malleolos, duobus longis oßibus constans, quorum maius nominatur Tibia, κνήμη, alterum uero minus est περόνη, fibula.

In po-

In posteriore cruris parte caro est, quæ sura nominatur, Wadén, γαστροκνημία.

Malleoli ossa gibbosa, eminentia supra paruum pedem utrinq;, sunt processus appendicum tibiæ & fibulæ, Græce σφυρὸν & πέζα. Est autem uulgaris error, talos pro malleolis dicere. Sed erudite ostendit Vuesalius discrimen, ac docet, Talos non esse eminentia ossa, quæ foris tanguntur, sed alia interiora, quibus malleoli inseruntur. Estq; artificiosa fabricacio. Malleoli sunt uelut septa munientia Talos. Tali uero, etsi per sese sunt immobiles, tamen adiuuant pedis flexum, quia superiore parte cum Tibia articulum constituunt, consistunt autem in osse calcis. Figura similis est parti rotæ, curuæ in parte conuexa. Postea in lateribus sinus habet. Ac τέτρωρον nominant, quasi dicas, quadrijugum uel à quatuor lateribus, uel à rotæ specie, uel certe propter usum, quia tendines ei alligati sunt. Et hæc ossa, quæ uere sunt Tali, nominantur ἀστράγαλοι. A quib. postea in ludis figuræ similes nominatæ sunt, quarum iactu certabatur. Et latus unum dicebatur κῶος, quod erat felicius, alterum χῖος, infelicius quod & canem nominabant. Extant in codicibus Aristotelis de partibus animalium, hæ appellationes, sed deprauatæ. Verum in libro secundo de Cœlo, cum ait, non semper respondere euentus conatui, hanc communem sententiam hoc exemplo ornat: ἔστι δὲ τὸ κατορθοῦν χαλεπὸν, ἢ τὸ πολλὰ, ἢ τὸ πολλάκις

λάκις, οἷον πολλοὺς ἀςραγάλους κώους βαλεῖν ἀμήχανον, ἀλλ' ἢ ἕνα ἢ δύο.

Talus excipitur sinu oßis, quod calcem seu calcaneum, Græcè πτέρναν nominamus, die fersen, quod retro spectat, & solum proximè attingit, cum stamus aut incedimus.

Proxima calci, seu calcaneo pars, est altior anteriore ac plana, regione pedis, ταρσός. Germani, den Reyen nominant.

A ταρσῷ deinde planum pedis dicitur πεδίον, & ςῆθος.

Huic proximi sunt digiti pedis.

Recitaui præcipuas appellationes exteriorum partium corporis, & quia Grammaticæ diligentiæ est, recte uti his uocabulis, quorum aliqua inerudite deprauata sunt: & quia hic ordo exteriorum, postea lucem adfert distributioni & œconomiæ interiorum. Nec anxiè omnia uocabula conquisiuimus, sed his magis usitatis contenti sumus, quia hic modus utilior uidetur rudibus, & initia discentibus.

Iam interiora membra grandiora utcunq; describemus. Ac si quis hanc considerationem iudicat inutilem esse, ualde errat. Nam, ut iam non dicam, plurimùm eam conducere ad tuendam ualetudinem, & ad medicationem, illud certè fatendum est, si quis de Animæ potentijs & actionibus quæren-

quærendum esse putat, organa & regiones aspic[i] oportere sciat. Multarum autem grauißimarum quæstionum explicatio in alijs artibus, sumitur ex destinctione potentiarum Animæ. Vt sæpißimè dicendum est de discrimine Notitiarum & Affectuum, quod ut aliquo modo intelligatur, regiones diuersæ monstrandæ sunt. Et si res alios extra nos, ut Leones aut Ceruos, aut arbores ac herbas nosse iuuat, cur non existimamus præclarum esse, & nostri corporis fabricationem aspicere, præsertim cum Deus mirificam artem in ea adhibuerit, & hæc ars illustre testimonium sit de Deo, ostendens nequaquam casu homines hoc modo ex Atomis conflatos esse. Videt enim, quam concinnus ordo sit, & quales in ipso ordine picturæ propositæ sint. Vt .n. tres sunt uelut uentres functionum præcipuarum, Infimus seruit nutritioni & generationi. Secundus in quo cor est, ciet motus & defensionem. Tertius, in quo cerebrum est, continent maximarum rerum noticiam: Sic in uita sit aliqua cura quærendi uictus, & conseruandi corporis, & propagandæ speciei, sed non sit hæc sola cura, uerùm dominetur sapientia, quæ monstrat omnium actionum Normas: Hæc est in Cerebro. Et cor habeat motus & affectus, iudicio obtemperantes.

Et quia harum trium partium appellationes usitatißimæ sunt, & sæpe repetendæ erunt, hic initiò eas recitabo,

Supre=

Supremam partem, in qua est cognitio, ratiocinatio, iudicium, libertas electionis, Plato nominat ἡγεμονικὸν, & hanc attribuit cerebro.

Secundam partem, propriam cordi, nominat θυμικὸν, quia cor ciet affectus sensuum, quos nominat Satellites rationis. Et sunt additi consilio, ut sint ministri & executores Rationis, cum qua ita congruere cor debebat, ut, iubente ea, suos motus cieret: & lætaretur recte faciendo, & doleret secus faciendo. Sed sæpe est contumax, & incenditur suis quibusdam motibus contra consilium, ut infra dicam. Sed tamen singulari consilio Dei uestigium ordinis ab ipso conditi, manet insigne & admirandum. Post facta redit ordo, cum ratio improbat scelus, iam cor fit uindex, & ingenti dolore suam contumaciam punit. Vult enim Deus inchoari in nobis scelerum pœnas.

Infima pars nominatur ἐπιθυμητικὸν, quia continet appetitiones uegetatiuæ facultatis, famem & sitim. Ideoq; Plato & φάτνην, id est, præsepe nuncupat, quia nutrimentum excipit, & præparatum in reliquum corpus transmittit.

Ordinem uero accommodat ad Voces in cantu, ὑπάτην, μέσην καὶ νήτην. Maxime stabilis est ὑπάτη, cui tribuit ἡγεμονικὸν, quod noticias continet certas & firmas. Deinde ad μέσην confert cor, quia alias rationi obtemperat, alias est contumax. Longissimè uero abest à cerebro uenter, &

fames & sitis minus reguntur consilio. Ideo infimam partem confert ad νήτην seu νεάτην, id est, ultimam.

De Ventriculo, κοιλία, γαστήρ.

Ordimur à uentriculo, quia eius utilitas notißima est. Ac primum de figura & situ, postea de substantia & utilitatibus dicam.

Ventriculus, qui cibos transmissos excipit, & primùm alterat, sub diaphragmate situs est, uersus dextram. Estq; figura rotunda, oblonga, sed nonnihil ampliore fundo. Deinde paulatim angustior, erigens se uersus sinistrum latus. Inseritur autem uentriculo angustus canalis, continuus corpori uentriculi, figura inuersæ tubæ, qui ad fauces usq; non quidem recta, sed nonnihil cedens uenæ Aortæ, tendit. Hic canalis nominatur ὀισοφάγος propria appellatione, quod per eum cibi uehantur ab ore in uentriculum. Habet autem ὀισοφάγος & nomen stomachi. Significat enim στόμαχος generaliter tales canales. Ac de his appellationibus supra dictũ est.

Habet uentriculus duo orificia seu ostia. Alterum factum, accipiendi cibi & potus causa, quod nominant superius, quia aliquanto elatiore loco est, quàm alterum. Est autem situm ad sinistram, sed penè media regione in illa superficie uentriculi, ubi mox sub diaphragmate inseritur œsophagus uentriculo. Alterum ostium factum, ut euehat chylum

um et superfluitates, nominatur πύλωρος, hoc est, ianitor, quod nominant Inferius. Sed est ad dextram situm, nec multo depreßius est priore. Non enim in imum fundum collocatum est, sed aliquanto altius positum, ut nutrimentum in fundo contineri, foueri, & coqui posset. Et accepto cibo ac potu, claudi solent hæc ostia ambo, ut calor intus contineatur. Ac superius ostium eo clauditur, quia uilli seu fibræ, seu ἶνες in imo œsophago sunt obliquæ, quæ seruiunt constrictioni.

Et quia mox dicendum est de uillis seu fibris, in tunicis uentriculi, hic obiter monendi sunt lectores, Villos, quos alij fibras, græci ἶνας nominant triplices esse. Rectos εὐθείας, qui secundum membri longitudinem, quo motus ducendus est, recti sunt. Hi miranda & arcana ui naturæ attrahunt. Transuersos, ἐγκαρσίας, qui alteros secundum longitudinem ductos secant ad angulos rectos. Hi coarctant partem superiorem corporis, & expellunt. Obliquos, λοξὰς, qui ductos secundum longitudinem secant ad angulos obliquos. Hi quia totum corpus coarctant, uim habent retinendi. Talis est igitur series & fabricatio uillorum, in partibus, in œsophago, & uentriculi tunicis, quæ adiuuat usum naturæ conuenientem. In imo œsophago, uilli obliqui claudunt uentriculi orificium.

Estq; adhibenda diligentia, ut uitemus causas, quæ illam claudendi facultatem languefaciunt, ut

 nimia

nimia madefactio, ac intempeſtiua poſt tempor
prandij & cœnæ infuſio potus, aut pomorum, au
corporis motus uehementior. Nam hiante uentricu
lo, mala fit coctio, non ſolum quia fumi exhalant, &
calor diſsipatur, ſed etiam quia paulatim uilli ipſ
fiunt laxiores.

Tunicæ duæ ſunt uentriculi, ex ſubſtantia partim carnea, partim neruea. Interior uero tunica, neruoſior & ſpiſsior eſt. Villos habet rectos, quibus ceu digitis attrahit cibum. In exteriore parte uillos habet obliquos, qui retentioni ſeruiunt. Exterior tunica magis eſt carnoſa, quæ uillos habet tranſuerſos, expulſionis cauſa factos.

Situs eſt uentriculus inter epar & ſplenem, ita ut in dextro latere Epar incumbat uentriculo, & eum pinnis ſuis amplectatur & calefaciat. In ſiniſtro latere ſplen eſt. Ac ſitus admonet, quare ſumto cibo, proſit cubare in dextro latere. Cum enim in ſiniſtro ſit orificium adiunctum œſophago, cum in ea parte cubamus, ruere cibum uerſus orificium ſentimus, quod non eſt utile. Magis etiam caleſit fundus uentriculi, qui pronus in dextrum latus flectitur, cum ea pars cubando premitur.

Temperamentum uentriculi frigidum & ſiccum eſt, conueniens naturæ neruoſæ, quam habet, primum ſenſus cauſa, ut rebus conuenientibus afficiatur, & res non conuenientes auerſetur. Deinde, ut appetentia & efficacia maior ſit: Præterea ut ſit

t sit durior, ne ciborum asperitate offendatur. Habet autem et natiuum calorem. Nam et exterior Tunica calidior est, & calefit uentriculus à uicinis membris, ab Epate, Splene, Corde, Diaphragmate, quod aßiduè agitatur. Item ab Ommento, praeterea & à spiritu, qui copiosius in uentriculum infunditur, propterea quod colligatus est uicinis mēbris per uenas & arterias.

Vtilitas minime obscura est. Seruit enim potentiae Nutritiuae. Quare uim natiuam habet appetendi cibi, cuius appetitionis sensus inest orificio, in quod multi nerui à cerebro demißi intexuntur. Cum igitur exhausta membra nutrimentum desiderant, & attrahere conantur ex uenis, uenae ex Epate, Epar ex intestinis, intestina ex uentriculo, uentriculus ab orificio, fit corrugatio in orificio propter suctionem uenarum. In ea corrugatione propter neruos sensus ac dolor excitatur, qui est fames, & irritat animal, ad quaerendum cibum.

Aiunt autem & irritari in orificio appetentiam melancholia eò effusa, quae est acris. Et existimarunt aliqui, grandiusculam uenam ex splene in orificium uentriculi ob eam caussam porrigi, ut magna eo copia fundatur. Sed certum est, uenam, quae ex splene in uentriculum ducitur, mox inseri uentriculo in latere sinistro, non procul à fundo. Ac necessariam esse eius fabricationis caussam, ut superfluitas ex splene euehatur. Vtilitas uero est, ut

iuuet facultatem retentiuam in imo. Parui autẽ sur-culi pilorum modo etiam ab hac uena serpunt ad orificium uentriculi, ubi consentaneum est, & non nihil irritari appetentiã exiguis riuulis atræ bilis.

Cum autem copiosior melancholia in uentriculum eructat, ut hic uidimus uiro clarißimo Caspa-ro Crucigero tantam copiam influere, ut uirtus uentriculi penitus extingueretur, id quoq; fit per eam uenam, quam diximus sinistro lateri non procul à fundo insertam esse.

Vt autem alibi in genere dicemus quatuor esse membrorum facultates, Attractiuam, Retentiuam, Alteratiuam, & Expulsiuam: ita & de uentriculo sciendum est, naturales facultates in eo esse uim attrahendi cibos, ac deinde retinendi et alterandi, & facta alteratione transuehendi nutrimentum, et expellendi superflua. Suntq;, ut dixi, uilli seu fibræ ad attrahendum, retinendum & expellendum conditæ. Ac uim attrahendi etsi & alia signa ostendunt, tamen et hoc illustre indicium est, quod in piscibus, qui nominantur χάνναι, seu Hiatuli, cum auidius persequuntur prædam, ita mouetur uentriculus ipsa appetitione, ut in os procidat. Quo exemplo & uentriculi natura monstratur, & pingitur imago Helluonum. Vis autem alterandi præcipua est, quæ cibũ mutat in liquorem. Id enim Græcis significat χύλος, qui quidem similis est cremori ptisanæ, & hunc coquit tantisper, donec maturuit, ut transmitti ad

i ad Epar poßit. Fitq; ea coctio primum ui natiua entriculi, quod ex eo apparet, quia totus uentriulus miro modo uniuersum cibum amplectitur ac ouet, uelut Matrix tota amplectitur fœtum. Aduatur autem uirtus natiua, & fouetur eo spiritu, uem aduehunt arteriæ in corpus uentriculi sparle. Deinde & calore, quem augent uicina membra, Epar, splen, & diaphragma, musculi Abdominis & lumborum. Cumq; maturuit Chylus, aperitur ylorus, et euehit chylum in duodenum intestinum. Deinde in Ieiunum, Ibi uenæ Mesaraicæ rapiunt eum, & transuehunt ad Epar. Superfluitas uero expellitur in cœcum intestinum. Feces deinde in cætera deijciuntur.

Dictum est breuiter de uentriculo & eius officijs. Priusquam uero ad Epar accedimus, in quo deinde altera fit coctio, prius recensebo duo tegumenta uentriculi magno consilio à natura condita, ad muniendum uentrem & intestina.

Ommentum.

Vetustas dixit obmentare, ut legimus apud Sextum Pompeium. Inde est ommentum geminata litera m, id est, tegumentum, siue ab obmanendo, siue à mantica. Hac igitur appellatione nuncupata est tunica seu panniculus proxime tegens uentriculum & intestina, qui cum similis sit marsupio, pars substrata uentriculo iuncta anteriori parti tegit intestina, & porrigitur ad pubem usq;.

Eſt autem ſubſtantia neruoſa, plena uenis & arterijs, quas uehit in uentriculum & ſplenem. E[t] circumfuſa eſt ei pinguedo copioſa.

Vtilitas eſt, ut innatum uentriculi et inteſtinorum calorem concluſum teneat, & ſuo eum calore augeat. Galenus experimento probat, ommentum conditum eſſe, ut calefaciat. Ait enim, gladiatori partem præciſam eſſe, qui, etſi uiuebat, tamen poſtea minus concoquere potuit, et aßidue geßit impoſita uētri tegumenta ex lana facta. Græci ommentum nominant ἐπίπλοον, quia propter pinguedinem quaſi innatat uentri. Arabes zirbum nominauerunt.

περιτόναιον.

Vndiq; circundat uentrem inferiorem alia tunica, uidelicet uentriculum, inteſtina, ommentum, epar, ſplenem, renes, inuolens in hæc membra, inde uſq; à diaphragmate ad os pubis, orta à Ligamentis connectentibus uertebras lumborum, & ad eas affixa. Arabes nominant Siphac.

Vtilitas eius eſt, ut alliget et ſuſpendat ad dorſum membra uentris inferioris. Et ab ea oritur membrana inferior diaphragmatis.

Præterea in exteriori ſuperficie peritoneon ſuſtinet muſculos motus cauſa factos, & eos ab inteſtinis ſeparat, ne inteſtina uel impediantur, uel motum impediant, & cruciatus efficiant. Supra muſculos carnoſa membrana eſt, deinde adeps, poſtea cutis δέρμα, deinde ἐπίδερμις.

Inteſti=

Inteſtina, ἔντερα.

Proxima uentriculo ſunt & inteſtina, quorum
micæ uentriculo continuæ ſunt. Et quanquam ipſa
uoq; continua ſunt, tamen figura, ſitu, & officijs
ifferunt. Ac tria ſuperiora gracilia ſunt, quia cum
ıcta ſint, ut in eis transuehatur chylus, & ut Ga-
enus nominat, ἀναδόσεως cauſſa, ut facilior ſit
ranſitus, glaciliora eſſe proderat. Præterea cum
r in ipſo tranſitu coctio aliqua fiat, facilius cale-
unt propter gracilitatem.

Reliqua inferiora ſunt magis carnoſa & craſ-
iora, quia euehunt excrementa.

Primum, Duodenum ab Herophilo nominatum
ſſe ſcribunt, quia longitudo eius ſit digitorum du-
odecim. Galenus nominat ἔκφυσιν, quaſi dicas ex-
ortum, ſeu proceſſum. A pyloro, id eſt, orificio uen-
riculi altero oritur, & ſurſum in dextra parte
uerſus dorſum porrigitur, ut alligari firmius poſ-
ſit. Præterea ut ad bilis meatum in Epatis regione
apte locatum ſit. Nam ubi deſinit duodenum in ipſo
ieiuni initio, meatus eſt ex ueſicula fellis, ut bilis ci-
bum pellat, & inteſtinum mundificet.

Ieiunum.

Duodeno continuum eſt ieiunum, νῆστις, quod
ſub Epate habet ſpiras aliquas, deinde aliquanto
rectius porrigitur ad Epar. Nominatur autem Ie-
iunum, non quod prorſus inane ſit, Sed quia citius

inde rapitur chylus à uenis Mesaraicis, quarum maior numerus in hoc intestinum inseritur, & reliquum à bile pellitur, quæ non miscetur chylo, sed fluit in lateribus intestini in colon usq; , ut pellat excrementa, & abstergat intestina.

εἰλεὸς.

Tertium intestinum nominatur εἰλεὸς, non solum, quia in eo gyri sunt plurimi, sed etiam quia uarie impliciti sunt Mesenterio, unde multæ uenæ in εἰλεὸν inseruntur. Habet autem usum eundem, quem habet Ieiunum, ut transmittat Chylum. Sed hoc interest, Ieiunum citius exugitur. Verum εἰλεὸς diutius retinet chylum, quam ob causam & longius est, & plures anfractus habet, ut chylum magis coquat, & diutius suppeditet alimentum, ne opus sit mox ingerere alios cibos. Plato inquit, hoc consilio fabricatos esse hos gyros, ne, si statim alij cibi ingerendi essent, uitã ageremus ἀφιλόσοφον καὶ ἄμουσον. Apud Hippocratem & Galenum εἰλεὸς est morbi nomen non intestini. Sicut enim in alio crasso intestino, quod κόλον nominatur, fiunt dolores κόλικοι: Ita in hoc gracili intestino similis morbus existit, admodum periculosus, cum fiunt obstructiones, ne quid expelli poßit, aut sunt ibi uiciosi ac mordaces humores. Vulgo nominant Iliacum morbum, qui circa umbilicum sentitur.

Intestina craßiora.

In canibus, porcis, & crudiuoris animantibus intestinum, quod cœcum nominant, maius esse conspicitur, quod in talibus excrementa excipit ex ileo, & cum inde rursus aliquid nutrimenti exhaustum est, reliquæ feces expelluntur in κόλον. Dicitur autem τυφλὸν, quia unicum habet foramen, quod et excipit illapsa ex Ileo, & rursus emittit in κόλον. Nam orificia Ilei, cæci & coli coëunt in una cauitate. In homine uero narrant paruam appendicem esse Ilei, nec conspici usum.

Κόλον.

Etsi Medicorum libri scribunt κῶλον, prima syllaba longa, cum nominant intestinum secundum crassius, tamen ex Aristophanis uersibus apparet, scribendum esse κόλον prima syllaba breui, quasi κολεός, id est, uagina, seu quasi truncatum κολοβὸν, quia uelut sectum in diuersas cellulas, uarios flexus habet. Excipit enim feces seu excrementa, & ne statim effluant, paulatim in angustiores meatus transmittit. Ac aridiora stercora, quæ usitate nominantur σκύβαλα, quasi dicas canum excrementa, imitantur figuras cellularum: & sunt similia globulis.

Influit autem Bilis ex Ieiuno in κόλον, qua stercus pellitur & coloratur. Inde & Colici dolores nomen habent. Ibi enim fiunt, cum oppilantur meatus à frigidis, crassis, uisciosis humoribus, ac sentiuntur hi cruciatus infra umbilicum.

Rectum

Rectum inteſtinum.

Etſi colo rectum inteſtinum continuum eſt, tamen cum ſitu & figura diſcernatur, propria ei appellatio attributa eſt. Rectum inteſtinum græcè ἀπευθυσμένον, id eſt, directum. Veteribus ignotū eſt uocabulum Longaon, quo uulgo utuntur. Ductus autem rectus eſt, ut nomen ſonat. Nam poſtquā κόλον ab Epate uerſus Renem ſiniſtrum reflectitur, ibi oßi ſacro & renum ſpondylis alligatur hoc rectum inteſtinum, & porrigitur ad anum uſq; uel ſedem, quam nominat Galenus σφιγκτῆρα, à conſtringendo, quia muſculis conſtringitur ſedes, ut ſit munita contra præcipites & inuoluntarios profluxus. Vtilitas autem eius eſt, euehere ſtercus.

Sunt autem tunicæ inteſtinorum ſubſtantiæ pannicularis, propinquæ carni, & neruoſæ, ac fibras habent tranſuerſas, quæ expulſionem adiuuant. Sed exterior tunica coli & recti inteſtini, etiam rectas fibras habet, quæ iuuant attractionem, ut euehenda ſtercora ex ſuperioribus locis attrahant.

Μεσεντέριον.

Meſenterium nequaquā inteſtinum eſt, ſed implicitus inteſtinis panniculus, à Peritoneo ortus, neruoſus, continens carnem glanduloſam, & pinguedinem geſtans, diſtinguens, & dorſo alligans inteſtina, præcipue uero, ut uenas Meſaraicas, arterias & neruos gerat. Vt enim à truncis arborum porri-

porriguntur in terram radices, ut nutrimentum attrahant: ita rami à porta Epatis sparsi per Mesenterium adhærescunt intestinis, ceu radiculæ, & inde nutrimentum attrahunt.

Cum autem interuallum sit inter Epar & intestina, opus fuit fulcro seu stragulo illis canalibus, qui ab Epate procedunt. Duo igitur Rami, alter uenæ portæ, alter Arteriæ, inseruntur in centrum Mesenterij, ubi plurimæ propagines uenarum & arteriarum angustæ ab illis ramis in centro nascentes, per totum Mesenterium sparguntur, & adhærescunt intestinis.

Caro autem glandulosa, & pinguedo non solum muniendi causæ conditæ sunt, sed etiam ut humectent intestina, & calorem conseruent, tum uenarum, tum intestinorum. Sunt autem uenis adiunctæ arteriæ, ut calorem præbeant, tum ipsis uenis loquentibus chylum, tum uero intestinis. Nerui autem sensum præbent intestinis. Venæ hauriunt chylum, & uicißim nutriunt intestina, ac nominantur Manus epatis, quia rapiunt ex intestinis chylum, & in Epar transmittunt.

Postquam autem forma operis & utilitas nota est, uocabulorum ratio facile intelligi potest. Μεσεντέριον dicitur, quia panniculus est arte implicatus intestinis, et uelut in medio stragulum. Sed μεσάραιον, quia ex centro plurimæ angustæ propagines uenarum & arteriarum sparguntur. Nam

ἀραιὸν

ἀραιὸν significat exile uel tenue. Inde nomen est [illegible]nis Mesaricis, id est, exilibus, quæ ibi in Mesente[illegible]rio sparsæ, tendunt ad intestina.

Πάγκρεας, seu καλλίκρεας.

Dixi membranis Mesenterij additam esse car[illegible]nem glandulosam, explentem loca uacua inter uen[illegible]triculum, epar & splenem, ut sustineat & munia[illegible] uenas Mesaraicas. Huic carni glandulosæ nome[illegible] peculiare attributum est πάγκρεας seu καλλίκρ[illegible]ας. Arabes nominant Eucarum, fortaßis deprauat[illegible] to nomine, à græco καλλίκρεας.

Epar, Iecur.

Generosum membrum est Epar, & inter orga[illegible]na nutritiuæ potentiæ nominatur præcipuum, quia[illegible] est officina sanguinis.

Est autem substantia eius caro rubra propemo=dum ut coagulatus sanguis, sed tamen sua natura[illegible] quiddam perfectum. Ac in totam eius carnem ceu[illegible] rete quoddam, plurimæ uenæ sparsæ sunt, quarum[illegible] aliæ tendunt ad imam partem, ubi meatus est acci=piens chylum, in quo meatu uena est amplior, cui nomen est uena portæ, in hanc paruæ illæ propagi=nes ex corpore Epatis coëunt. Ac nomen est portæ huic uenæ, quia per eam inuehitur chylus in Epar. Aliæ sursum tendunt in gibbum Epatis, & coeunt in amplam uenam, quæ nominatur uena Caua, græ=ce κοίλη, quæ sanguinem uehit ad cor, ut postea di=cetur.

etur. Hanc uenam κοιλὴν Galenus existimat primum uenarum initium esse.

Percoquitur autem chylus in his paruis uenus in corpore Epatis, & in sanguinem conuertitur. ... e propria causa conuertens chylum, est ipsa Epa... is caro, quæ sua specifica uirtute organum est gerandi sanguinis, quo corpus nutriendum est. ransformat igitur chylum, & tanquam sibi aßimilans rubrum efficit. Estq; temperamentum Epa... s calidum & humidum, conueniens & elixationi r ipsi sanguini. Suntq; deductæ paruæ arteriæ in par ab Aorta, ut spiritus uitales & calorem uitam Epati adferant, ut conuersio uirtute cordis, pirituum & caloris adiuuetur. Ideo autem paruæ unt, quia non hauriunt ibi sanguinem, sed aduehũt piritum, & præbent uiam emittendis halitibus, seu d euentandum. Inseruntur & duo Nerui in tunicam Epatis raris ac modicis surculis, quorum alter in corpus Epatis transmittitur, ne prorsus sit sine sensu.

Est autem figura semicirculi, seu uelut Lunæ prodeuntis à coniunctione, & sub diaphragmate itum est in dextro Hypochondrio.

Ostendunt autem oculi, Epar procinum scindi n plures pinnas. Sed humanum Epar, scribit Vuesalius, non prorsus simile esse porcino, sed unam eius esse sectionem, initio circa superius orificium uentriculi. Has accuratas descriptiones reijcimus

ad

ad inspectionem. hic enim initia rudibus traduntur, ne prorsus ig nota sint præcipuarum actionum domicilia & sedes in homine. Qui uero dixerunt pinnas seu λόβους Epatis quinq; seu quatuor esse nomina etiam singulis attribuerunt. Primæ pinnæ appellatio apud illos est Focus, quòd ibi initium fiat coctionis. Secunda dicitur Mensa, quòd iam incipiat ibi confluere nutrimentum. Tertia Culter, quòd ibi diuidantur humores. Quarta Auriga, quia ad uenam cauam transuectio ibi fiat. Etsi autem hæ pinnulæ commentitiæ esse dicuntur, tamen has appellationes diuersarum functionum recitaui, quia hi qui eas tradiderunt, ordinem actionum cogitarunt, etiamsi Epatis figura scissas hac modo partes non haberet.

Omitto etiam disputationem de uenarum origine, quarum esse initium, & ueluti truncum, Galenus existimant cauam uenam, quæ est in superiore parte Epatis. Hoc uerò certum est, hanc esse canalem, quo sanguis primum euehitur ad nutrienda cætera membra. Ascendit autem caua uena per diaphragma. Estq; continua dextro uentriculo cordis. Inde sursum & deorsum rami propagantur. Vlysses inquit, se deliberasse, an ea parte confoderet Cyclopem, ubi Epar iunctum est phrenibus, hoc est, diaphragmati, quia perfossa uena caua, statim extinctus esset Cyclops: desijsset enim ali beneficio cauæ uenæ, & strangulatus esset sanguine effuso

extra

-tra suos canales. Versus est in Nono Odysseæ,
-ντάμεναι πρὸς στῆθος, ὅθι φρένες ἧπαρ ἔχουσιν.
Fit in toto corpore Epatis in uenulis generatio
-assæ sanguineæ, in qua, ut postea de humoribus di
prolixius necesse erit, sunt dißimiles humores
-uatuor, quod Galenus describens uenustißima si-
-militudine Musti usus est. Vt in mustis efferuescen-
-bus ebullire uidemus id, quod tenuius est, & spu-
-e simile, quod ipse nominat ἄνθος, deinde quid-
-am inesse aquosum, subsidere etiam feces, & præ-
-r hæc uini substantiam esse purius quiddam, &
-elius temperatum: Ita in massa sanguinea totidem
-nt humorum discrimina. Leuior spuma est bilis
-aua. Humor subaquosus nominatur phlegma, Fe-
-s bilis atra. Sanguis uero pars optima, tempera-
calida & humida, dulcis & præcipua pars nu-
-imenti. Etsi autem ex singulis partibus aliqui ri-
-li una cum sanguine in nutritione uehuntur, ta-
-en, ut massa nutritioni destinata sit purior, prius
Epate fit segregatio. Sunt enim & alij usus flauæ
& atræ bilis, ideo uicina uasa condita sunt, fitq; pu-
-ficatio sanguinis in media parte Epatis.

Vesica Fellis, κύστις χοληδόχος.

In medio Epate est folliculus longiusculo pyro
-milis, qui Fel, id est, flauam bilem excipit. Tunica
-t una firmiuscula, habens triplices fibras. Duo au-
-m rami seu canales porriguntur à collo huius

 folliculi,

folliculi, quorum alter sursum dicitur ad surculo uenæ portæ, ubi & ipse in multos surculos spargi tur, & haurit flauam bilem in purificatione san guinis.

Alter deorsum ducitur, ac inseritur intestino d odeno non procul ab initio Ieiuni, ut bilem eò adue hat, pellentem nutrimentum, & fluentem postea i κόλον, ut pellat execremēta et abstergat intestina

Vtilitas huius fabricationis in cōspectu est. Ne cesse est, in purificatione sanguinis, aliquò deriua ri flauam bilem copiosiorem. Erat igitur opus re ceptaculo, in quo bilis etiam calefacit Epar, & pu trefactionem prohibet. Deinde pellit nutrimentum in duodeno, & pellit excrementa, & abstergit sor des in cæteris intestinis. Et ostendit experientia quanta sit necessitas huius fabricationis. Nam cum obstruuntur hi canales, magni morbi sequuntur: Ictericus, inflammatio Epatis, Hydrops.

Tradit Galenus etiam ab altero ramo propagi nem in uentriculum paucissimis quibusdam duci, & his propter bilem largiter influentem in uentricu lum, nasci in eo multam prasinam bilem, & impedi ri coctionem, & accidere crebros uomitus, & ἀ τροφίαν. Sed hæc rara exempla omitto.

Regulare est, non duci ramum ex folliculo fellis in uentriculum, quia flaua bilis, cum sit acris, mor dax, & dissipatrix, turbaret coctionem. At uentri culo quiete opus est, ad fouendum & coquendum chylum.

hylum. Ideo sapienter cauit architectatrix natura, ne ex folliculo fellis ramum in uentriculum duceret. Sed nascitur interdum in uentriculo prasina bilis ex adusta pituita & superfluitatibus alijs, quæ non affluit ex felle, quæ est admodum infesta uentriculo, & in uomitu sæpe eijcitur, ut infra dicemus. Sed in naturis biliosis, quibus maior est hic folliculus, & multum bilis in sanguinem regurgitat, fieri potest, ut ex duodeno aliquid bilis in uentriculum quoq; ascendat.

Splen, Lien.

In sinistro hypochondrio splen situs est, caua parte uentriculum amplectens, alligatus dorso & costis mendosis: conditus autem propter hanc præcipuam utilitatem, ut feculentum & limosum sanguinem excipiat, quam ob causam & uena grandiuscula ducitur à uena portæ in splenem, qui canalis est huius limosi sanguinis. Affluentem autem caro splenis rursus coquit, & ex meliore eius parte nutritur. Nam & arterijs ab Aorta descendentibus calefit, ac adiuuatur. Reliquum partim retinet, partim eructat in imum uentriculum, ut supra dixi, ex splene in fundum uentriculi uenam duci, qua bilis atræ pars emittitur, ut inde ex corpore expelli poßit. Quod uero alij de ramo in orificium uentriculi porrecto dicunt, commentitium esse existimatur.

Vtile est autem huius uiſceris accidentia conſiderare, quia hominibus anxijs cura & dolore, ſeu mœſtis crebro accidunt hypochondrij dolores: quos cum intelligunt, facilior eſt medicatio. Nec leue periculum eſt, huius morbi cauſas ignorantibus. Fiunt enim obſtructiones in uena, quæ ab Epate ad ſplenem ducitur, propter quas cum purgari Epar non poßit, actio tota Epatis impeditur, & paulatim Epar corrumpitur, & egeſtiones intercluduntur, & fumi aſcendunt in cerebrum, & errores in cerebro efficiunt. Hoc malum Arabes nominant Melancholiam Mirachiam. Cognita autem cauſſa, occurri poteſt initijs. Ac multa digna admiratione in hoc morbo concurrunt. Talis eſt ordo in corpore humano. Sicut in ira cor pellens ſanguinem, & effundens ſpiritus, ſimul ciet rubram bilem in ueſica fellis: Ita contrario modo in mœſticia, cum refugit ſanguis ad cor, quod quaſi compreſſum areſit, & conſummatione ſpirituum langueſcit, cietur atra bilis in ſplene, & effunditur. Hæc ipſa effuſio dolores efficit in hypochondrijs, & facit obſtructiones exitioſas. Sed initio mœſticiæ cordis repugnandum eſt, & diligentia adhibenda, ne intercludatur egeſtio. Hæc ideo recitamus, quia uſitatißimum eſt, in mœſticia hunc morbum & hæc pericula accidere. Exempla adeo crebra ſunt, ut hic nomina eorum recitare nolim, quos uidimus hoc morbo laborare. Et quidam admoniti de cauſis, cum antea

mor=

orbum non intelligerent, facilius postea liberati unt.

Renes νέφροι.

Adhuc recitamus membra, in quæ euehuntur iperfluitates, quæ in Epate primum sanguini mix e sunt. Alimentum est sanguinis, subaquosus humor ondum percoctus, quem nominant utile phlegma, πρὸς τὴν φύσιν, *& uehitur una, ut uertatur in san= uinem, & faciat tenuiorem, ut sanguis penetrare enas poßit. Labitur autem simul excrementum ex ota massa sanguinea tenuißimum aqueum, cuius ulla est utilitas amplius, propter nimiam tenuita= em, quod nominant serosam superfluitatem* ὀῤῥώ= δες περίττωμα, *quod est quiddam sudori simile, ut græci nominant* ὀῤῥον, *quod tantisper, dum uenit ad auam uenam, adiuuat transitum sua tenuitate. Po= tea uero, cum ex Epate ad cauam uenam sanguis eruenit, iam hæc serosa humiditas copiosa, quæ fit rina, euehitur. Oriuntur enim à caua uena, præter lios ramos & duo ampli Rami, figura literæ* λ, *qui nominantur uenæ emulgentes, quæ hanc serosam su= perfluitatem segregatam à sanguine excipiunt, & ad Renes transmittunt. Simul autem aliquid sangui= nis eò influit, ad nutriendos Renes, estq́; bilis ad= mixta sanguini.*

Tendunt igitur uenæ emulgentes ad duos Re= nes, quorum alter sub Epate, alter sub Splene situs est. Estq́; eorum substantia carnea, solida, densa, ne

 dissol=

dissoluatur ab aquosa & à biliosa superfluitate, & ut Galenus inquit, ne sanguis, quo renes nutriendi sunt, una cum aquosa superfluitate extillet. Additæ sunt renibus maiusculæ arteriæ, quæ spiritum & calorem suppeditant, ut renes percolare excrementum, & conuertere sanguinem in nutrimentum possint.

Est autem in medio renum cauitas tanquam lacuna, huius usus caussa facta. Nam uenæ emulgentes non sunt in cauitatem demissæ, sed statim, ubi renum carnem attigerunt, sparguntur in multas exiles uenas, quibus renes sanguinem illum aqua permixtum accipiunt, ut sanguine nutriantur, quo defecato aqua & bilis in lacunam illam exudant. Ab ea lacuna incoatur in quolibet rene longus canalis descendens ad uesicam. Hi duo meatus nominantur οὐρητῆρες, id est, urinarij, quia per eos defluit urina in uesicam. Quæ quia iam à sanguine segregata est, colorem aquæ habet, sed à bile tingitur. Ideo non nihil flaua est, & acris.

Vt autem in terra gignuntur saxa, ex terra & humore pingui, seu magis seu minus usto, uel ut in caminis coquuntur lateres: Ita in renibus, ac plerunq; in Lacuna, gignuntnr calculi, terrestri & glutinoso humore, qualis præcipue ex salsamentis aut frixis exeoquitur. Inde cum subsidit in renibus coagulum, renes immoderate calidi tum natura, tum propter obstructionem, durant eam molem, si-

cut

ut lateres igni durantur. Et quia in angustis illis cauernis, & postea in ureteribus nerui distenduntur, interdum etiam urina impeditur, læsio neruorum ingentes cruciatus efficit. Et quia hic dolor peruenit ad uicina membra, uentriculus etiam afficitur & uomitus cientur. Hæc commemoraui, ut studiosi considerent physicas caussas, quomodo in Renibus calculi generentur. Sunt autem renum officia, attrahere aquosam & serosam superfluitatem ex uena caua, & deriuare urinam in uesicam.

Vesica, κύστις.

Ex renibus aduehunt urinam duo canales, qui nominantur οὐρητῆρες, id est, Vrinarij, in Vesicam, quæ condita est, ut sit receptaculum, paulatim excipiens destillantem urinam, ut collectam deinde effundat. Nam si hæc superfluitas non eueheretur, totum corpus impletum esset & redundaret, pleraq; membra rumperentur, imo suffocaretur homo compresso diaphragmate.

Nota est figura, pene similis urnæ, cuius fundus est amplior, deinde orificium angustius.

Sita est in uiris iuxta rectum intestinum ad Anum. Inde porrigit ceruicem ad uirgam: Sed in mulieribus magis supra os matricis collocata est. Et sunt in mulieribus breuiores & ampliores urinæ meatus, quare minus ibi afficiuntur calculi doloribus.

Conſtat autem ſubſtantia ex Neruea membrana, intexto triplici genere fibrarum. Rectæ enim attrahunt, Obliquæ iuuant retentionem, Tranſuerſæ expulſionem.

Sparſæ ſunt in eam & uenæ & arteriæ quædam. Ceruix ueſicæ carnoſa eſt, habet anfractus, ut facilius retineat urinam. Habet & muſculum unum inuoluentem eius os, factum, ut cum uolumus, urinam expellat.

Etſi autem proprie una eſt ueſicæ tunica, tamen eam circundat & alius panniculus à περιτοναίῳ ortus. Atq; ita ureteres per utranq; tunicam infixi & ſparſi ſunt, ut meatus non ſint recte oppoſiti, ne retro fluat urina. Etſi autem in mortuis ueſtigia ureterum foris conſpiciuntur, tamen intus membranæ eas obducunt. Conſpicitur autem patulum orificium, quod factum eſt ad emittendam urinam, Reliquis partibus undiq; clauſa eſt adeo, ut ne quidem aër perſpiret.

Vtilitas ueſicæ eſt, ut dixi, paulatim excipere urinam, & collectam aliquantiſper retinere, & deinde effundere.

Varijs affici morbis poteſt, & notabilis ſolutio eius lætalis eſt. Naſcitur in ea calculus ex humore uiſcoſo & terreſtri, qui calore duratur, & fit calculus, ut ſupra dictum eſt. Accidunt ueſicæ & difficultates urinæ emittendæ, quæ dicuntur στραγγουρίαι, ab οὖρον urina, & στραγγίζειν, quod eſt cola-

re, &

e, & ui guttulas exprimere. στάξ enim gutta est. unt & aliæ species uicinæ stranguriæ. Cum enim neatus in ceruice, qua emitti urinam oportet, bstruuntur crasso & frigido humore, non potest mitti urina. Interdum alijs de caußis hoc accidit, el propter calculum, uel propter debilitatem uirutis expulsiuæ.

Vasa seminaria.

Σπερματικὰ ἀγγεῖα.

Vsitatum est ordiri descriptiones partium humani corporis ab ijs membris, quæ facta sunt, ut nutrimentum præparent & coquant. Etsi enim & horum fabricatio plena est artis & sapientiæ, tamen aliquanto minor est in hoc opificio obscuritas, quam in cæteris. Ac sæpe, cum nos ipsos & hanc fabricationem intuemur, de hoc præcipuo consilio architecti cogitemus, quare, cum homo ad immortalitatem conditus sit, illi parti, in qua fulgebit lumen sapientiæ diuinæ, & ardebit amor Dei & iusticia in omni æternitate, culina adiuncta sit, cuius tamen postea non erit usus. Nec uero dubium est, hanc esse causam, quia Deus in hac mortali uita inchoari uult illam æternam sapientiam & iusticiam. Exuscitemus igitur nos ad illam inchoationem, & sciamus eos, qui hæc initia iam negligunt, in omni æternitate in horrendis cruciatibus futuros esse.

Est & hoc consilium considerandum, quod ideo nobis attributa est facultas generationis, quia uult æternam Ecclesiam colligere ex genero humano hoc modo nato. Hæc miranda consilia nunc quidem cogitanda sunt, & Deo gratiæ agendæ, quod se patefecit, quod ex hac massa infirma colligit æternam Ecclesiam, quod nobis adest, nos fouet & exaudit, & non solum hanc totam rerum naturam nostra causa conseruat, fœcundat terram, & alit nos, sed multo magis, quod seipsum nobis impertit. Omnino superant hæc beneficia omnium cogitationem & eloquentiam. Sed tamen excitandæ sunt mentes ad hanc considerationem, & dolendum, quod in hac caligine hanc Dei præsentiam minus aspicimus, & minus afficimur ipsius erga nos uero & ingenti amore.

Cum autem ita ordinauerit generationem, ut certas leges addiderit, & intelligi uelit castitatem & seuerißime prohibeat abusum seminis & multa miracula generationi addiderit, reuerenter hanc partem opificij in homine consideremus.

Semen animalis est utilis superfluitas ultimi alimenti sanguinei per totum corpus dispersi, post quartam digestionem decisa, quæ attrahitur à uasis seminarijs & perficitur & conseruatur in testibus ad generationem. Ac postea de semine plura dicentur. Nunc tantum ideo recitata est definitio, ut de uasis, quæ inde nomen habent, magis perspicue dici poßit.

In

In Dextro latere à ramo uenæ cauæ infra dextrum renem oritur uena. Et non procul à ramo Aortæ descendentis oritur arteria, quæ paulatim concurrunt, uelut pyramidem efficientes, & ad dextrum testem descendunt. Ac similia duo uasa in sinistro latere oriuntur, ramus uenæ ab emulgente supra sinistrum renem. Arteria uero inferius, quæ ab aor a propagatur. Concurrunt autem & in hoc latere uena & arteria, & pyramidis specie descendentes, tendunt ad sinistrum testem, & uergunt harum pyramidum bases ad testes. Suntq; inuolutæ ambæ panniculis, qui à peritonæo oriuntur. Hi canales ab utroq; latere ducti, ut dixi, nominantur uasa seminaria, quæ attrahunt illam utilem superfluitatem ultimæ coctionis, ac præparant ad seminis naturam. Ideo & uasa præparantia nominantur.

Et quia duriuscula sunt, non attingunt testiculos, sed aliud quoddam uas ceu uesicula ex panniculis quibusdam conditũ est, quo inuoluti sunt testes, quod nominatur ἐπιδιδυμὶς, id est, inuolucrum testium. In hoc uolucro, quod est mollius, desinunt uasa illa descendentia, et per eius poros liquor destillat in testes, qui cum sint cauernosi & calidi, attrahunt & percoquunt semen, ut ibi albefiat, & ibi accipiat uirtutem generatiuam.

Quod enim Aristoteles existimat, testiculos tantum attrahere semen, ut eijciatur, non conducere

cere ad generationem, nec alterare ſemen, nec conſ[illegible] ferre et uirtutem generatiuam, id Galenus iuſte re‑prehendit. Nam & natura calidi ſunt teſtes, et ar‑teriæ uaſorum ſpermaticorum tranſuehunt eo ſpi‑ritum. Quare, cum ibi ſeminis natura & uirtu[illegible] perficitur, tum demum habet uirtutem generati‑uam, Antea liquor ille paulatim in uenis præpara‑tur, & adhuc rubet, & naturam habet ſanguin[illegible] propiorem. Deinde uero in teſtibus magis altera‑tur & percoquitur, ac mutat colorem, & propri‑am ſeminis formam accipit.

Sciendum et hoc eſt, Hippocratis ſententiam eſ‑ſe, Semen oriri à toto corpore, ſanum à ſanis parti‑bus, languidum à languentibus, ſed plurimum à ce‑rebro. Nam cerebrum maxime cognatum eſt na‑turæ ſeminis, cum totum oriatur ex præſtantiſsima parte ſeminis, plena ſpiritus. Eſt igitur inimiciſsi‑ma cerebro, & perniciosiſsima immoderata Venus. Verba in lib. de ſemine, qui extat inter Hippocrati cos, hæc ſunt: χορέει δὲ τὸ πλεῖστον τοῦ γόνου ἀπὸ τῆς κεφαλῆς. Regulare eſt morbos certorum membro rũ in natos propagari, unde apparet, materiam ſe‑minis ab illis membris parentum quoq; ortam eſſe.

Cum autem teſtes, qui ſunt uelut ſpongioſi, per‑coxerunt ſemen, rurſus in illud inuolucrum, quod uocatur ἐπιδιδυμὺς, exudat, quia & calore te‑ſtium & ſuo ſpiritu incitatur. Eſt enim ſemen ple‑num ſpiritu.

Ab inuolucro uehitur in uasa, quæ uocantur πα̣ρασάται, propter similitudinem. Nam παρασάται significant columnas iuxta sese collocatas. Ita scendunt à testibus ad uirgam duo glandulosi & auernosi canales, qui excipiunt & retinent semen, deo appellantur uasa conseruantia.

Testes uocantur δίδυμοι, id est, gemelli.

Cutis extrema, quæ continet testes, uocatur ὄσχεορ, Latine Scortum, quod uulgo non recte scro um dicunt.

Virga καυλὸς.

Matrix, μήτρα.

Partes habet duas. Receptaculum factum, ut fœtum continere poßit, idq; uocatur ὑσέρα. Altera pars est angustior, quæ est aditus longiusculus. Ideóq; collum Matris dicitur. Et quoniam receptaculum amplius est, qua parte uersus collum tendit, unt adita cornua, ut quasi Lunæ crescentis figuram referat. Nam hæc cornua sunt ligamenta, quæ matricem alligant coxis.

Habet & mulier testiculos, sitos iuxta hæc cornua utrinq;, minores uirilibus & frigidiores, sed tamen semen quoddam generantes, quod est quidem tenuius uirili & subaquosum, sed tamen in procreatione fœtus miscetur uirili semini, eiq; uelut alimentum est, ut Galenus inquit, ut augeat uirile semen, & fœtus ex utroq; procreetur. Nam utrunq; semen & actiue & paßiue se habet in generatione

fœtus,

fœtus. Multum in utroq; ſpirituum ineſt, ſed uirile, cum ſit calidius & minus rarum, magis ſe actiue habet.

Amplectitur autem tota matrix fœtum, nec diſtincti ſunt in ea ſinus, ut alij narrant. Sunt autem in pecudibus orificia uenarum, in matrice undiq; ſparſa tali figura, qualis fit cauitas, piſis in ceram impreßit. Hæc orificia propter figuram nominantur κατυληδόνες. Quia ut amplecti poßint fibras, quibus fœtum in utero & retinent et alunt, figura ad prehendendum idonea condita eſt, qualis eſt ſeu cotulæ menſuræ, ſeu pedum Polypi.

Hæ ſunt, ut dixi, in pecudibus magis conſpicuæ. Sed in utero muliebri non cernuntur tam expreſſa orificia, ſed tanquam exilia puncta, quia meatus aliquos eſſe oportet, per quos uenæ & arteriæ aduehant ſanguinem puriorem matrici, & per quos uicißim hauriāt mamillæ partem ſanguinis ex utero quæ in Lac mutatur, ſicut inquit Hippocrates, Lac menſtruo fraternum eſſe. Sunt igitur hi uſus cotylidonum, afferre ſanguinem puriorem matrici, alere fœtum, & ſecundinam apprehendere, ut fœtus in utero firmius retineatur, & uicißim ad mamillas transfundere partem ſanguinis ex utero, ut in lac uertatur.

Varijs morbis affici matrix poteſt, quos recitare non eſt huius loci. Plato eam nominat animal, quia cum ſit neruoſa ſubſtantia, et mirificam cognationem

ionem habeat cum cerebro, afficitur odoribus, & uarijs motibus agitatur, qui tamen ei per accidens ueniunt.

Inuolucra fœtus.

Tria sunt inuolucra fœtus. Extremum χόριον simile fasciæ, attingens proximè superficiem cauā matricis & excipiens orificia uenarum seu κοτυληδόνας, quæ apprehendunt hanc fasciam, in quam & à fœtu tendit οὐραχὸς, id est, meatus, qui ab infantis umbilico oritur, per quē tunc fœtus alitur. Ita prima fascia prehensionis & nutritionis caussa condita est.

Media fascia nominatur ἀλλαντοειδὴς, id est, similis farcimini, condita ut urinam eripiat, quæ primis mensibus per οὐραχόν effunditur. Quia enim fœtus nondum alitur per os & œsophagum, nondum fiunt egestiones ex ano. Sed cum fiat nutrimenti transuectio per οὐραχὸν, primùm inde & superfluitas urinæ modo extillat, quæ postea per uirgam emittitur. Ne autem rodat & laceret teneram cutem in fœtu, hic secessus ordinatus est. Et tegitur fœtus tertia pelle, quæ est proxima fœtui, quæ nominatur Agnina, ἀμνεῖος, quia tenerrima est. Non igitur attingit urina fœtum, tectum fascia agnina, sed in mediam pellem effunditur.

DE MEDIO VENTRE.

Hactenus recitata est descriptio infimi uentris, qui continet organa propria nutritionis & generationis, quæ sunt uelut œconomica pars in homine. Nunc dicemus de alijs partibus, quæ sunt fontes actionum, quæ magis propriæ sunt hominis, uidelicet, cogitationum, motus & affectuum.

Nominatur autem uenter medius illa pars, quæ intra Thoracem continetur, continens Cor, Pulmonem, Organa respirationis & uocis. Hæc pars quasi inuoluta est panniculo seu lacerto, qui appellationes antiquas habet multas, nominatur enim Græcè διάφραγμα & φρένες, Latinè septum transuersum, & præcordia. Et Plato inquit: Sicut in ædificijs distinctæ fuerunt interstitio habitationes uirorum & mulierum: Ita φρένες, sunt interstitium inter partem præstantiorem seu magis uirilem, & alteram inferiorem, quæ est tanquam culina. Enarratum est & supra uocabulum φρένες, ubi & Homeri dictum de Cyclope recitatũ est. Ideo hic omitto longiorem de eo commemorationem.

Est igitur διάφραγμα, substantia carnea, duabus contexta membranis, dorso circa duodecimum spondylum alligata, ascendens autem in parte anteriore usq; ad cartilaginem, quæ nominatur ξιφοειδὴς, ubi oßibus pectoris in imo alligatur.

Forami-

Foramina tria habet. Vnum in dextro latere,
uo transmittit uenam cauam, unde sanguis ad Cor
ansuehitur.

Secundum foramen aliquanto inferius altero, in
tere sinistro, transmittit Oesophagum ad Ventri
ulum.

Tertium uerò uicinum duodecimo Spondylo,
ansmittit ramum Aortæ descendentem, & uenam
ζυγον.

Vtilitates multæ sunt. Præcipua est, quod mu-
t illas generosas partes. Altera, quòd mouet tho-
cem, ideoq; musculosa substantia est, & motu tho-
cis iuuat respirationem. Fit enim attractio aëris,
um superior pars pectoris dilatatur, facta contra-
ione diaphragmatis uersus centrum. Rursus fit
xpulsio, cum à centro laxatur diaphragma. Ter-
a, ut suo motu iuuet intestina ad expulsionem.

Mirum est, quod narrat Plinius, gladiatores dia-
hragmate uulnerato, mortuos esse risu. Ideoque
iaphragma sedem esse risus arbitratur. Quia
nim multum habet neruorum, titillatio ciet ibi sen
um acriorem. Est enim risus, dilatatio, orta ex acri-
re sensu neruorum.

De Panniculo qui nominatur Mediastinus.

Antea de Diaphragmate dixi, quod & magni-
udine & usu conspicuum est, quia septum est inter

imum thoracis, & culinam. Postea nominantur Mediastinus, & Tunica cingens costas.

Sed Mediastinus gemini panniculi sunt, uersus dorsum contigui, distantes uero anteriori parte: diuidunt autem pectus secundum longitudinem per medium, in dextram & sinistram partem. Et inter hos duos parietes sunt, capsula cordis, & Cor, & uenæ cauæ alueus in dextrum sinum cordis insertus. Diuidunt et Pulmonem, ut gemina sit spirationis copia, ut altero latere languefacto, tamen alterum sit in officio.

Vocabulum Mediastini recens est. Pro hoc Veteres nominarunt hæc interstitia ὑμένας διαφράττοντας μέσομ τὸμ θώρακα, id est, membranas intersepientes medium Thoracem.

De Tunica cingente costas, quam recentiores nominant Pleuram, Galenus ὑπεζωκότα χιτῶνα.

Intra diaphragma est panniculus totum Thoracem tegens, qui nominatur Tunica cingẽs costas, & uulgo pleura. Subtilis & neruosa substantia est, extensa, ut introrsum uestiat costas, & musculos inter costas. Hoc loco morbus oritur πλευρῖτις, cum adfluunt humores ad musculos illos seu membranam, & ibi inflammantur & putrefiunt. Sequuntur aũt febres ardentißimæ, quia pars adfecta non procul distat à corde, et colligata est cum diaphrag-

diaphragmate, quod cum sit uicinum, incalescit, & motu suo auget inflammationem.

περικάρδιος χιτὼν, Capsula cordis, seu inuolucrum cordis.

Proximum domicilium cordis est, quod recentiores nominant Capsulam cordis, Galenus περικάρδιον χιτῶνα, & multi inuolucrum cordis. Est autem membrana simplex, nullis intertexta fibris, sed firma & ualida, figura Nucis pineæ, intus cauitatem habens, quæ cordis domicilium est, orta ab ipsis uenarum & arteriarum tunicis, quæ per hanc membranam ducuntur, alligata parietibus Mediastini & diaphragmati firmis nexibus. Hoc inuolucrum, munimentum est cordis, in quo ita latet, ut interuallo certo distet undiq; cor ab ipso, ita ut nec ipsi adhæreat, nec alterum ex altero natum sit. In hac arca existimant seu aquam seu madorem rori similem esse, qua sit opus ad cordis irrigationem in tam assiduo motu & tanto calore. Qua aqua exhausta cor contabescit, Idq; fieri in mœsticia scribitur, ut Marchioni Casimiro mortuo cor exemtum, aiunt simile fuisse pyro tosto.

Cor.

In hac arca pendet hic uitæ Dominus, Cor, liberum à reliquo corpore, cui uitã largitur, nisi quod ei adiunctum est per uenas, arterias, & neruos,

quibus tanquam canalibus utitur, partim, ut alie[illegible] beneficia accipiat, partim, ut sua inde effundat.

Substantia autem cordis est proprij cuiusda[illegible] generis caro, dißimilis carni in reliquo corpor[illegible] spissa, & bene compacta, intextis fibris seu uill[illegible] arctißime intricatis, non ut diserte distingui po[illegible] sint, ut in alijs corporis partibus.

Figura cordis pyramidem utcunq; imitatur, se[illegible] basi latiore ac gibba. Lusit Plato de figura. Ideo s[illegible] milem esse pyramidi, quia, cum sit igneæ natura[illegible] flammarum pyramides referat. Etsi autem de ha[illegible] caussa nihil affirmari potest, tamen architectus no[illegible] temere hanc figuram elegit, quæ inter solidas pri[illegible] ma est, & ad hunc motum congruentior.

Situs est, ut basis, in qua generosißimi thalam[illegible] sunt, exquisite medium pectoris teneat, mucro au[illegible] tem erigitur nonnihil ad sinistrum latus, & ne oc-currat oßibus pectoris, & ut sinistro lateri plus ca-loris tribuat, cum dextrum adiuuetur calore Epatis.

Duo sunt autem cordis uentriculi, seu thalami seu sinus. Inter hos interstitium est, quod distinguit thalamos. Hoc interstitium cum sit crassum & fir-mum, & oculis conspiciatur, non recte dici Terti-um uentrem, facile iudicari potest. Ac ne quidem conspici meatus per hoc interstitium facti possunt, sed exudat sanguis in alterum uentriculum per an-gustißimos poros.

Est autem dextri thalami hæc utilitas, excipere

caua uena ſanguinem, eo influentem, qui ibi præ-
ratur, & in duas partes diſtribuitur. Altera Pul-
mem alit, altera ſubtilior exudat in ſiniſtrum
ulamum, & in ſpiritus uitales conuertitur.

Duæ ſunt autem uenæ infixæ dextro uentriculo.
ua ſcilicet, quæ eſt canalis ſanguinis ab Epate
anſmiſsi. Sparguntur autem & ab hoc ipſo cana-
in ſumma baſi exiles rami, coronæ ſpecie, qui
nguinem uehunt minus ſubtilem, quo proprie cor
utritur. Altera uero in dextro uentriculo ex ip-
corde oriens, nominatur uena ARTERIA-
IS, quia tunicas habet craſsiores et arterijs ſimi-
s, qua in polmonem uehitur ſanguis ſubtilior, qui
chalaret, niſi uena munitior eſſet.

Siniſter uero thalamus longe præſtantior eſt, &
ficina eius operis, quod præcipuum eſt cordis. Gi-
nit enim ſpiritus uitales ex ſanguine ſubtiliſsimo,
ui ex dextro ſinu eo exudat. Eſt autem ſpiritus
italis utiliſsima & uiuifica flamma, ſimilis naturæ
œleſti, quæ calorem & uitam in totum corpus
erfert, & præcipuarum actionum organum eſt.

Naſcuntur in hoc ipſo uentriculo duo canales
grandiuſculi. Arteria Aorta, quæ omnium arteria-
rum in toto corpore ſtipes eſt, per quas tanquam
per alueos præcipuum cordis beneficium in omnes
corporis partes manat, uidelicet halitus ille, ſeu ui-
uifica flamma, ſuo calore fouens omnia membra, &
actiones adiuuans.

Etſi autem exiſtimo, Arterias dici ab ἀρτάω, quod firmiuſcule compactæ ſunt, & uenas ſecu[m] ſuſpendunt. Nam adiunctæ uenis ſparguntur in to tum corpus: Tamen & hanc Etymologiam recita mus, ex officio fictam. Scribunt enim, dici arteri am ab ἀὴρ & τηρῶ, quaſi cuſtodem aeris & ſpiri tus. Aorta ſignificat Macedonica conſuetudine ua ginam, unde propter ſimilitudinem translata eſt appellatio ad hunc arteriarum truncum, propte rea quod ſit canalis aliquantò firmior & denſior quam uenæ, & ut ita dicam, uaginæ ſimilis. Galenus inquit, Ariſtotelem huius appellationis autorem eſ ſe. Apud Homerum Odyſſeæ ρ. in deſcriptione pe ræ, nomen ἀορτὴρ pro circulo, à quo pendebat pe ra.

Scinditur autem Aorta paulùlum extra co[r] porrecta, in duos grandes ramos, quorum alter aſ cendit, ut ſpiritum uitalem ſuperioribus partibus corporis aduehat, alter deſcendit aliquanto gran dior. Occurrunt autem ramis uenæ cauæ, cum qui bus ſimul per corpus ſparguntur. Raro enim ſunt arteriæ ſolæ, non adiunctæ uenis.

Ac iucundum eſt conſiderare conſenſum uena rum & arteriarum, & mutua officia. Nam ar teriæ uenis adiunctis per anguſtiſsimos poros ac meatus impertiunt ſpiritum, qui calore uitali ſan guinem exuſcitat, percoquit & conſeruat. Rurſus etiam arteriæ hauriunt aliquantulum ſanguinis ex

uenis,

nis, quo uehitur, rigatur, & augetur spiritus.
eo inquit Galenus: Συνανεστόμωνται μὲν καὶ
τηρίαι ταῖς φλεψὶ καθ' ὅλον τὸ σῶμα. Illu-
e autem exemplum nobis in hac imagine propo-
um est mutuæ communicationis, sine qua conser-
ri natura non potest.

Dixi breuißime de Aorta. Oritur autem ex si-
stro uentriculo cordis & alius canalis, qui nomi-
tur Arteria Venosa, et porrigitur in Pulmonem.
iffert autem non solum figura, sed etiam usu à ue-
Arteriali, de qua supra dictum est. Nam uena
rterialis ex dextro uentriculo sanguinem uehit
Pulmonem, nutriendi eius caussa. Sed hic canalis
iistri thalami ex Pulmone affert aerem, refrige-
ndi cordis caussa. Affert enim Trachæa aerem
Pulmonem, & iunctos ramulos Arteriæ uenosæ,
ui angustis orificijs aerem excipiunt, ut ad cor
ansmittant. Rursus à corde euehit hæc arteria
mos & aerem nimis calidum, etsi una aduehit
ulmoni spiritus & arterialem sanguinem, ad ca-
efaciendum Pulmonem.

Ad hunc usum & figura accommodata est.
Non enim perinde densa est, ut cæteræ arteriæ, sed
onstat una tunica, ut facile dilatari & constringi
oßit, ad exhalandum & recipiendum aerem,
ræterea ut facile exudet sanguinem halituo-
um, néue duricie impediat motum pulmonis. Ide-
oq; nominata est Arteria uenosa. Est enim condita

 præcipue

præcipue aëris & ſpiritus uehendi cauſſa, & tamen figura imitatur gracilitatem uenarum.

Aliæ ſunt minutæ particulæ cordis, quarum fabricatio tamen cauſſas habet.

Auriculæ duæ additæ ſunt. Altera dextra, ubi caua uena ſanguinem in cor infundit. Huic orificio addita eſt membrana, quæ ſinus & anfractus habet. In hos ſpargitur aliqua pars ſanguinis, quam cor proxime haurit, ne uehementiore attractione caua uena rumpatur. Sicut in tota machina humani corporis opifex cauit, ne ſubito magnæ moles transfundantur, ſed ubiq; moderationem & contationem amat, & paulatim facit tanquam inſtillationes.

Siniſtra uero Auricula adiuncta eſt Arteriæ Venoſæ, ut contantius fiat aëris transfuſio.

Dixi breuiſsime de auriculis.

Reliqua ſunt oſtiola, omnibus addita canalibus, adeo exilia ut difficulter oculis iudicari poſſint. Quatuor canales, quos recenſui, uidelicet Caua uena, & uena Arterialis in dextro uentriculo. Deinde in ſiniſtro, Aorta et Arteria uenoſa, tenuiſſimis pelliculis clauduntur, & aperiuntur, & quidem ſingulis propria ſunt huiuſmodi opercula. Hæ pelliculæ dictæ τριγλώχινες, quia ſimiles ſunt cuſpidi, habenti tres pinnas, non ſolum hunc uſum habent, ut prohibeant, ne nimium influat aut effluat, ſed etiam organa ſunt Attractionis. Nam motu

cordis

ordis tensæ, tendunt & ipsæ canalium Tunicas, t sanguinem, spiritum, & aërem, quem continent, ellant.

Hactenus de ædificio cordis pauca diximus, Nunc considerentur utilitas & motus.

Prima & summa utilitas est, quod reliquo cor- pori fons et initium est uitæ & caloris uiuifici, siue æc discernas, siue idem esse dicas. Deinde spiritum t hunc uiuificum calorem in totum corpus spargit. deo inquit Aristoteles: καρδία ἐστὶν ἀρχὴ βίου πᾶ- ι μέρεσι, καὶ μεταδίδοι θερμασίαν βιωτικὴν πᾶσι, καὶ πνεῦμα τῷ ἐγκεφάλῳ καὶ ἥπατι.

Secunda utilitas, quod spiritus geniti in corde, cum postea cerebri ui temperantur, fiunt instru- menta proxima actionum in cerebro & in neruis, & cient cogitationem, sensum & motum. Cum au- tem uita sine cogitatione, sensu & motu similis mor i esset, intelligi potest magnam esse cordis utilita- tem, cum fons sit spirituum, qui harum summarum actionum proxima instrumenta sunt.

Tertia utilitas est, quod cor non solum sedes est affectuum, sed fons etiam & propria causa. Talis est autem natura hominis, ut uita sit læticia quæ- dam, Mœsticia uero, destructio. Vt igitur uitæ ini- tium cor est, ita sedes est propria læticiæ & mœsti ciæ. Ac Deus hæc mirando consilio, ut postea dicam, hoc modo condidit, quia uult in corde sentiri gau- dium bonæ conscientiæ, & pœnas scelerum.

Quanquam autem cor ſentit ſuaues & inſuaues motiones per Neruos, qui à ſexto pari neruorum cerebri in cor deducti ſunt, tamen ſua quædam eſt natura cordis, qua ciet affectus, lætitia fruitur & contabeſcit dolore.

Sunt autem hæc in uita præcipua, Senſus, cogitatio, Motus, lætari rebus conuenientibus, aut dolere aduerſis. Horum ultima propria cordis eſſe fatemur. Itaq; ad hunc uſum principaliter conditum eſt cor, ut domicilium Dei ſit, & diuina lætitia refertum perpetuo uiuat.

Hanc mirificam operis uarietatem, & hæc Dei conſilia, foris & per denſam caliginem aſpicientes obſtupeſcimus, ac dolemus, nos non penitus introſpicere naturam, & cauſſas uidere poſſe. Sed tunc demum, cum Ideam Naturæ in mente diuina cernemus, totam hanc machinam uelut intus aſpiciemus, & opificis conſilia, & cauſſas omnium operum diuinorum intelligemus. Nunc inchoata hac conſideratione, Deum architectum agnoſcamus, & illius perfectæ ſapientiæ deſiderio accendamur.

De motibus cordis.

Breuiſsime recitaui utilitates, quarum magnitudo ſuperat omnium hominum ſapientiam & eloquentiam: Pauca etiam de motibus addenda ſunt.

Duo ſunt aũt genera motuum, qui cordi ſecundum naturam competunt, ſeu qui ſunt ἐνέργειαι.

Pulſus

Pulsus uidelicet, & affectus. Nam tremor non est ἐνέργεια, & prorsus uiolentus est, incussus aliunde, nec adiuuatur cordis inclinatione.

Est autem Pulsus motus cordis, quo dilatantur & contrahuntur uentriculi cordis, ut attrahere aerem & exhalare poßit, Item ut generet ac transmittat spiritus. Nam cordi refrigeratione opus est. Et mira copulatio est aeris cum nostris corporibus. Vt enim nutrimur rebus natis ex quatuor elementis, quia ex his et nostra corpora constata sunt: ita cum in aere uersemur, plurimum haurimus aeris, & hic temperat lucidißimam flammam, quæ est spiritus uitalis.

Præterea nec percoqui spiritus sine motu potest, nec in Arterias expelli.

Fit autem hæc dilatatio & contractio, διαστολὴ καὶ συστολή, sua quadam cordis natura, nec regitur à cerebro aut neruis. Sed propriæ sunt cordis Fibræ, huius motus rectrices. Nec plura hic addam de differentijs, tantum breuißime admoneo iuniores, ut cogitent, neceßitatis seu uitæ caussa ad hos usus pulsum institutum esse, quia hoc motu attrahitur & expellitur aer, & adiuuatur generatio & transmißio spirituum.

Alter motus in corde nominatur affectus, quia cogitationem sequitur, & accenditur Notitijs, Estq; totius cordis uel dilatatio, ut in læticia, qua cor sentit uoluptatem seu suauitatem, uel compreßio,

preßio, ut in mœsticia, qua cor non sentit suauitatem, sed dolorem, & torresit ac destruitur. Etsi autem ad hunc sensum uoluptatis & doloris nerui concurrunt, tamen natura cordis proprie affectuum caussa est.

Multa sunt autem miracula in hac re. Quomodo enim feriri corda notitijs possunt? Aut quæ uis est cerebri & spirituum ferientium corda, ut tam uarij motus cieantur? Hic ostendere aliam caussam non possumus, nisi quia sic condita est natura, ut talis sit cerebri & cordis consensus ac συμπάθεια. Voluit Deus lucere suæ sapientiæ radios in cerebro nostro. Cum his & corda congruere uoluit, lætantia agnitione Dei, & ipse adesse in cordibus nostris tanquam in sede sua uoluit, & perfundere nos sua luce & leticia. Hæc minus intelligimus, quia prima cerebri & cordis harmonia, quam Deus condidit, turbata est. Nunc igitur ita disputant, affectus comitantes noticiam, ut iram, incendia amorum, lætitiam, spem, metus, hoc modo excitari, quia cor feritur spiritu à cerebro misso. Sed explicatio facilior est ijs, qui dicunt, cor domicilium esse proprium substantiæ Animæ.

Pulmo, Πνεῦμον.

Quo consilio natura circumdederit cordi pulmonem, officia eius declarant. Concinne enim uocat Pulmonem Plato ἅλμα μαλακὸν, molle uentila-

brum

rum cordis, breuiter & substantiam & officia significans.

Est enim substantia Pulmonis, caro aërea, rara, mollis, spongiosa, similis coagulatæ spumæ sanguinis, intextis in eam carnem tribus fistulis, quæ uelut rete per totum pulmonem sparsæ sunt. Nam Trachea arteria, quæ grandior est, pulmoni inseritur, cui occurrunt duo canales ex corde emißi. Vena arterialis nutrimentum afferens pulmoni, et Arteria Venosa, aerem in pulmone excipiens, et ex corde fumos euehens, et arterialem sanguimem. Hi canales spargunt exiles surculos per totum pulmonē. Et quia aßidue hauritur & emittitur aër per Tracheam arteriam & per arteriam uenosa, continui sunt motus pulmonis, dilatio & constrictio. Ac primum in pulmone præparatur aer, qui in cor transuehendus est. Mirum est autem, cum aßiduus sit pulmonis motus, tamen non alligatum esse ad thoracem, nec thoracis motu trahi. Mouetur autem ratione uacui, ut sit agitatio mollior, cum cedit thorax, qui à diaphragmate mouetur. Et fortaßis adiuuant pulmonis motum halitus à corde uenientes, & ipsa aeris copia, qui & influit & exhalat.

Figura Pulmonis imitatur ungulam bouis, quia in duas partes à Mediastino diuiditur, & singulæ in imo binos lobos habent.

Vtilitas pulmonis duplex est. Factus est enim & spirationis & uocis causa. Spiratio cordi necessa-

cessaria est. Affert enim pulmo cordi aerem, qu mitiget calorem cordis & spirituum. Et hunc aerem antea præparat. Cor enim læderetur, si penetraret ad ipsum aut aer frigidior, aut nimis copiosus. Suffocaretur autem cor copia spirituum & fumosi aeris, nisi rursus fieret exhalatio. Ideo & per Pulmonem rursus emittitur fumosus aer, Ideoq; Pulmo capax est multi aeris, ut paulisper omissa spiratione, tamen cor accipiat et reddat aerem. Ac si deesset Pulmo, breui interuallo omissa spiratione suffocarentur animantia. Ita spirationis caussa Pulmo factus est. Nec addo hic disputationem de piscib quos dicunt non spirare, cum Pulmonem non habeant, qui tamen attrahunt & emittunt aerem per Branchias, ut alibi dicitur.

Altera utilitas Pulmonis est insignis, quod seruit formandæ uoci. Vt enim in fistulis hoc modo fiunt soni, cum inspiratum aerem lingua tanquam plectro formamus, ita propemodum fit uox humana. Pulmo ceu utriculus motus aerem reddit Tracheæ. Hunc cum formant circuli in Trachea, & lingula, quæ nominatur γλωττὶς, fieri uocem experimur.

Aspera Arteria, τραχεῖα ἀρτηρία.

Fistula à faucibus ducitur ad Pulmonem, quas ad geminos usus condita est. Cum enim, ut supra dictum

lictum eſt, cordi opus eſſet aëris attractione & ex
piratione, hic canalis factus eſt, ut aerem ore et na=
ibus acceptum, tranſmittat ad pulmonem & inde
urſus exhalant fumi cordis, ut dictum eſt.

Simul autem hæc ipſa fiſtula inſtrumentum eſt
ormandæ uocis. Nam ad uocem opus eſt aëre, quò
æc fiſtula abundat, & motu, quo aër in hanc fiſtu=
um impellitur compreßione pulmonis. Itaq; loci &
artium oportunitas fuit in cauſa, ut hæc fiſtula fi=
ret etiam uocis organum.

Conſideremus autem conſilium architecti, qui
icut oratores proximè adiuncti ſunt Regibus: Ita
ordi uocis organum addidit, quia ſi natura inte=
rà eſſet, pulcherrimus conſenſus eſſet cordis &
ocis. Cor ardens luce & amore Dei, patefaceret
iuinos motus uoce celebrante Deum. Et erga ho=
nines uera & iuſta dicendo congrueret cor &
ox.

Figura autem hæc eſt. Arteria Trachea ceu
iſtula, & mucronis figura deſcendit in pulmonem,
n quo finditur in duos ramos. Ab his deinceps in
pſo pulmone oriuntur innumerabiles fibræ. Eſt
utem compoſita Trachea, partim ex cartilagini=
us, partim ex membranis. Oportet enim moueri
Tracheam, cum accipit aut emittit aerem, & laxa=
ri in expiratione, & aſtringi in inſpiratione. Ideo
fabricanda fuit ex mobilibus membranis, quæ ſunt
mollia ligamenta.

Rurſus, quia eſt organum uocis, admiſcendæ fu-
erunt cartilagines, ex quibus annuli in Trachea fa-
cti ſunt, et iuncti propemodum, ut circuli iungun-
tur in cauda cancri. Horum aſperitas & uarieta
ad uocem formandam neceſſaria fuit. Non enim fi
eri poteſt uox, niſi aër in aliquo repercutiatur.

Veſtiunt autem Tracheam panniculi, quorum is
qui intus tegit cartilagines, durior eſt, ut muniat
eas, ne arrodantur ab acribus fumis & catarrhis.

Iam uocabula totius fiſtulæ, & parium conſide
remus. Totus hic canalis à nodo gutturis in pul
monem porrectus, nominatur Arteria Trachea,
propter aſperitatem cartilaginum, quæ intus uelu
annulis diſtinctæ ſunt. Eſt & totius fiſtulæ nomen
βρόγχος, ut expreſſe inquit Galenus in pluribu
locis. Cuius hæc ſunt uerba in ſeptimo lib. de admi-
niſtrationibus Anatomicis: ὅλην αὐτὴν τὴν τρα-
χεῖαν βρόγχον καλοῦσιν. Significat enim bron-
chum, aſperum & ſcabrum, ſicut Plinius ait lib. 11.
Senectus in equis intelligitur dentium bronchitate.

Cacumen huius fiſtulæ, quod Latini nominant
Nodum gutturis, Græcè eſt propriè λάρυγξ &
κεφαλὴ βρόγχου.

In huius fabricatione ars miranda eſt. Conſtat
tribus cartilaginibus, quarum anterior, quæ maxi-
ma eſt, ſcuto ſimilis, dicitur θυρεοειδής, id eſt, ſcu-
to ſeu peltæ ſimilis, quæ in collo eminet, & digitis
contrectatur.

Secundæ

Secundæ cartaligini uetustas non fecit proprium
men. Est autem retrò posita, ubi laryngem di=
rnit ab Oesophago, & quasi munimentum est
ntra Oesophagum, ne in deglutiendo Trachea læ=
tur. Similis est annulo, qui in pollice gestatur.

Tertia cartilago est intra alteras duas, rimam
nstituens, & propter figuram nominata ἀρύται=
, seu ἀρυταινοειδὴς, id est, rostro fusorio si-
lis in urceis, aut cantharis quibusdam. Notum est
im ἀρύταιναν à Græcis nominari talem cya=
um, qui uelut rostrum habet, quales sunt in myro
lijs, quibus funditur oleum. Recentiores nomina=
nt hanc tertiam Cymbalarem. Id nomen non ui=
tur à figura sumtum esse, sed quia uocis organum
t.

In medio igitur huius tertiæ cartilaginis profū=
Rima est, quæ nominatur γλωττὶς, quia propri=
simum uocis organum est, ac latera contrahuntur
r dilatantur peculiaribus musculis. Adiuuant au=
m hanc contractionem & dilatationem musculi,
ui cæteras cartilagines connectunt. Ita uariatur
ox, ut sit acuta aut grauis, clara uel obscura, hac
psa contractione laterum, quæ constituunt illam ri=
am. Eam uarietatem fistulæ non possunt efficere
ipsa rima seu lingua, sed foramina fistulis addita
unt, ad eam uarietatem efficiendam.

Supra hanc rimam operculum est laryng
quod nominatur ἐπιγλωττὶς, quod est corpus ca
tilagineum, figura trianguli, duriusculum, factu
ut arceat cibum et potum, ne quid illabatur in Tr
cheam arteriam. Singulari enim consilio Deus h
canales, Oesophagum, & Tracheam distinxit,
periculi magnitudo ostendit, uelle Deum, ut int
edendum quietiores ac taciturni simus. Quia cu
uox editur, hiat operculum Tracheæ, in quam cu
infunditur uel exigua massa, nisi statim reijcer
tur, secutura esset suffocatio. Et hoc periculum
facilius accidit, quia Trachea collocata est ante o
sophagum.

In hac partium & nominum recitatione mul
errarũt ante Vuesalium, qui recte taxauit prioru
errores, & deprauatos Galeni libros emendauit, i
quibus promiscuè scripta fuerant hæc duo nomin
γλωττὶς & ἐπιγλωττὶς. Sed rerum diuersaru
diuersas appellationes esse Vuesalius perspicuè o
stendit.

Ac ut magis nota sint iunioribus discrimina œ
sophagi, & Tracheæ arteriæ, considerẽtur usus, si
tus, substantia, & longitudo.

Vsu differunt, quia Oesophagus est canali
cibum & potum uehens in uentriculum. Sed Tra-
chea canalis est, factus spirationis & uocis caussa.

Situ

Situ differunt, quia Trachea in anteriore parte
olli posita est, ut recta tendat ad os, hauriendi aë-
is caussa. Oesophagus autem in posteriore parte
olli est, & magis latet, ut plus contineat caloris.
)escendens autem, nonnihil flectit se ad dextrum,
t cedat locum Aortæ. Rursus autem ad sinistrum
eflectitur, cum fere accessit ad Diaphragma, ut ce-
at locum uenæ cauæ. Ita uelut seruus officiose ce-
it præstantioribus membris. Sed anfractus illi pro
unt, ut hoc membrum fulciant, & neruos excipi-
nt, item, ne impediatur deglutiens.

Substantia differunt. Nam Trachea est ex car-
ilaginibus, ut dictum est, ut sit firmior canalis, nec
oto suo corpore coeat, sed maneat meatus aeris in
piratione. Oesophagus uero quanquam neruea
nembrana est, tamen est substantia mollior quam
Trachea, & astringitur suis uillis, cum est inanis.

Longitudine differunt. Trachea enim multo
breuior est, quam Oesophagus, qui sub diaphrag-
mate attingit uentriculum. Trachea uero sub sur-
culis inseritur pulmoni.

Etsi autem puerilis est disputatio de dicto Pla-
tonis, qui ait, Tracheam canalem esse potus, tamen
ne sit ignota iunioribus, hic breuiter inserenda est,
præsertim cum à Plutarcho, Gellio & Macrobio
agitata sit. Manifestum est, Tracheam tantum esse

aëris meatum. Vt autem cibus per Oesophagum in ventriculum uehitur, ubi coctionis initia sunt, fit postea alia coctio in Epate, ita & potus eadem u in uentriculum & Epar defluit, & ut pars nutri menti coquitur, ac in sanguinem uertitur. Relin quenda est igitur inepta opinio, quæ finxit, Tra cheam esse canalem potus.

Quod uero Poetarum dicta citantur de rigan do pulmone, facilima est explicatio. Certe opus es pulmoni & nutrimento & rigatione. Sed ut supr dicitur, manifestum est, nutriri & rigari pulmo nem per uenam Arterialem, quæ subtilem sangui nem uehit in pulmonem. Sanguis autem ex cibo & potu antea in Epate natus est. Harum actionum or dinem esse non negant Poetæ, cum dicunt, uino ri gari pulmonem. Verba Alcei recitantur à Plutar cho, quæ mendose scripta sunt in codicibus Gellia nis, Et rectius sic leguntur: τέγγε πνεύμονας οἴ νῳ, τὸ γὰρ ἄστρον περιτέλλεται. Humectato pulmo nem uino, Sol enim circumuoluitur, id est, non iam ascendit, sed flectitur ad occasum.

Cum igitur cor accensum sit, & pulmo arefa ctus diurno æstu & labore, tum à meridie corpori bus quies concedatur, & cibo ac potu reficiantur uires & spiritus, & rigatione humectentur & re frigerentur cor & pulmo. Notum est enim, quod fuerit cœnæ tempus ueteribus.

Sic

Sic & Euripidis uersus intelligatur de rigatio- quæ fit ordine per cæteros meatus. Οἶνος περῶντας πνευμόνων διαῤῥοάς: Vinum penetrans [pul]monum meatus, scilicet eo ordine, quem natura [tr]ibuit nutrimento. Alij quærunt subtiliores in- [ter]pretationes, quas omitto.

Θυμὸς.

Donec in descriptione pectoris uersamur, est [e]t paruæ cuiusdam particulæ mentio facienda, quæ [no]minatur θυμός. Est autem θυμὸς sub iugulo cir- [ca] pulmonem, glandulosa caro, substrata ascen- [de]ntibus uenis & arterijs. Fortaßis autem ideo sic [n]ominatur, quia in iratis incensi spiritus ibi ascen- [d]unt, qui quidem pulmonem & caput inflammant, [u]t uidemus, iratis rubescere oculos, & totam faci- [e]m. Ac in ea ipsa parte, quæ θυμὸς nominatur, in- [t]erdum ualde irati sentiunt acutißimas punctiones [p]ropter concursum spirituum uehementiorem & [q]uasi æstum & Euripum.

Lingua.

Ante Laryngen positum est os bifurcatum, [q]uod & munit cartilagines Laryngis, & Basis est, cui alligata est lingua per plurimos musculos. Ga- lenus nominat ὑοειδὲς, à figura literæ υ. Alij nomi- nant λαμβδοειδές. Nam & λάμβδα duos habet ramos. Si enim uni tantum ramo alligata esset lin-

gua, moueretur inæqualiter, traheretur'q; tota ad unum latus. Vt igitur æqualiter agitetur Lingua duo eam rami sustentant, supra quos libratur, cen machinæ fulcris impositæ. Herophilus nominat παραστάτην, sicut in ædificijs usitatum fuit, duas columnas uicinas nominare παραστάτας.

Est autem lingua, caro musculosa, sed mollis, rara, fungosa, plena neruorum, arteriarum & uenarum. Abundat neruis, propter multiplices & uarios motus, ac propter duos sensus, gustum & tactum. Et quanquam ijdem nerui utrunq; sensum impertiunt, gustum & tactum, tamen ab his distincti sunt nerui, qui motum præbent. Ideoq; percußi in ceruice, interdum fiunt muti, etiamsi non amittant gustum læsa uidelicet neruorum origine, qui sunt instrumenta motus.

Arterijs autem abundat, quia opus est linguæ multo spiritu & calore, propter tantam motus uarietatem.

Abundat & uenis, ne desit ei nutrimentum, Ac humiditas addita est, ne arescat lingua aßiduitate motus. Quanquam igitur excrementum est saliua, tamen aliqua eius utilitas est, ut linguam madefaciat. Nam Saliua excrementum est phlegmatis, destillans partim ex cerebro in fauces, partim ex uentriculo exæstuans. Foramina enim condita sunt in

Basilari, quod inter palatum est & nares, tum ...s hauriendi caussa, tum ut per ea destillet salt... Quam ob caussam hæc foramina Colatorium ...inant.

Breuißime diximus de miranda linguæ fabri... ...ione, ut præcipua quædam opera in ea iunio... ...considerent. Sed musculorum ars in ea non fa... ...explicari potest quibus uarie tenditur. Multo ...us caussa ostendi potest, alia, cur linguæ motu ... plectro, in homine dißimilia uerba formentur, ...e sunt notæ picturæq; rerum & cogitationum, ... quia Deus hoc modo naturam hominum condi... ..., cuius celebremus sapientiam, & ei gratias aga... ...s, quod propter utilitates plurimas sermonem ...mini attribuit.

Vtilitates igitur linguæ humanæ sunt tres. For... ...t sermonem, hoc est, Articulatam uocem. Nam in ...rynge uox, non sermo formatur.

Secundo organum est gustus, in qua utilitate et ...latum habet adiumctum, quod etiam ad organum ...ustus pertinet, & pellicula, in qua sunt nerui, qui ...ustum & tactum linguæ suppeditant, oritur à ner... ...is per palatum demißis ad linguæ radicem.

Tertia utilitas est, quod cibum excipit, & ad... ...uuat præparationem coctionis in masticando, ut ...ocant, seu ut Græci loquuntur, ἐν τῷ μασσᾶν, et ...ransmittit ad œsophagum.

Sed illa est summa linguæ humanæ dignit[as] quòd sermonis & eloquentiæ opifex est. Qu[a] in [re] nec utilitatis magnitudo satis prædicari potest, n[ec] ars exponi. Sed reuerenter agnoscamus uolunta[tem] Dei, qui linguam uoluit esse Mentis & cog[i]tationum interpretem, ut alij alios de Deo & d[e] alijs bonis rebus docerent, & ut sermo uinculu[m] esset consciationis hominum. Et sciamus tunc no[s] intellecturos esse caussas & artem totius fabrica[tionis], tionis, cum in ipso opifice Ideam horum operum cernemus. Interea grati Deum autorem celebre[mus], mus, & ipsius operibus recte utamur, & sciamu[s] eum uelle, ut in hac uita ad illam æternam lucem his initijs doctrinæ præparemur.

DE SVPREMO VENTRE.

Caput, κεφαλή.

Etsi totius naturæ cœli, elementorum, plantarum, metallorum & animantium fabricatio plurima continet miracula, & illustria testimonia, quæ ostendunt, hanc naturam non extitisse casu, sed à mente architectatrice conditam & ordinatam esse, tamen uestigia diuinitatis maxime expressa & perspicua sunt in ea parte, in qua sunt Cogitatio, Intellectus numerorum & ordinis, Ratiocinatio

...o, Iudicium, Memoria, Libertas electionis, ...rimen honestorum & turpium. Hæc admi-...dæ actiones in nobis perspicue conuincunt om-... homines, ut fateri cogantur hanc naturam ...; casu ex Democriti Atomis conflatam esse, ...; à Natura Bruta ortam esse. Sed mentem archi-...tatricem esse, intelligentem ordinis, & quidem ...endunt, qualis sit, uidelicet, discernens honesta ... turpia & conseruatrix humanæ societatis & ...to puniens atrocia delicta, pugnantia cum suo ...line.

Quanquam igitur neq; cerebri natura, neq; ...tiones penitus cognosci possunt, tamen hæc ope-... necesse est utcunq; aspici, ut assensionem de ...eo & de Prouidentia confirment. Quæ intuen-...s, agnoscamus uoluntatem Dei erga nos, quod in ...minum naturam transfudit similitudinem suæ ...pientiæ, & uoluit nos esse imagines diuinitatis, ...t in ueteri uersu dicetur: Exemplumq; Dei quisq; ...st in imagine parua, & ei gratias agamus, et quan-...um possumus, curemus, ut hæc imago fiat illustri-...r, & magis congruat cum archetypo, agnitione ...psius, sapientia, & uirtutum similitudine.

Primum de situ capitis dicitur. Quanquam autem non sine caussa talis est figura homini attributa, ut aliud nullum animal incedat erecto corpore, tamen hanc commemorationem omitto.

Satis intelligi potest, hunc positum & ad speciem pulcherrimum, & ad utilitatem accommodatissimum esse.

Figuram capitis optimam esse, Galenus scribit, si imitetur sphæram exacte rotundam, sed quæ paulatim utrinq; comprimitur, & fit arctior. Ac laudat magnum caput pro proportione, & ut ipse ait εὔρυθμον, quod eo recitamus, quia Homerus in uituperatione Thersitæ etiam hanc notam peruersi ingenij posuit, quod habuerit acuminatum caput, φοξὸς ἔην κεφαλήν. Quia enim medius uenter non habet iustam amplitudinem, spirituum actio & ratiocinatio ibi impeditior & confusior est. Et in quacunq; parte capitis figura non habet conuenientem proportionem, ibi debilitas significatur, ut exempla manifeste ostendunt. Non est firma in his memoria, qui habent occiput nimis paruum, seu non eminens.

Est autem utilitas capitis, continere cerebrum & sensuum organa, quæ sunt partes gubernatrices uitæ & cognitionis caussa conditæ, & sunt domicilium lucis Diuinæ in nobis.

Vt autem partes ordine recitemus, primum foris aspiciemus ea, quæ uestiunt caput.

Etsi autem capilli sunt superfluitas, tamen aliqua eorum utilitas est, calefaciunt caput, & in eam materiam eduntur halitus cerebri.

Sub capillis crassa & carnea cutis est, ut pili in radices agere poßint.

Sub cute parum carnis est, circa frontem & mpora.

Deinde est panniculus, circundans totum os pitis, qui nominatur περικράνιον, ortus à neruis ligamentis per suturas prodeuntibus à Dura atre, conditus magnarum utilitatum caussa. Pri- um, ut alliget cranio Duram matrem. Deinde ut nas & arterias excipiat & sustentet, quæ sparsæ r extrema colli ascendunt, ut ad caput perueni- t, & ingressæ, per suturas nutriant & foueant rebrum. Præbet hic panniculus etiam sensum anio.

Sub hoc panniculo est totum os, tegens caput, od græce κράνιον appellatur, & munit ac con- net cerebrum. Latini caluariam nominant.

Quia uero meatus esse oportuit certarum uti- tatum caussa, ideo hæc testa non est unum & con- nuum os, sed septem ossa coniuncta sunt suturis, uæ præbent meatus.

Sub cranio proxima est Dura mater, quæ est anniculus satis crassus, ac nominantur à Galeno, Crassa Meninx, sustentans uenas, quæ nutriunt ce- ebrum.

Deinde sequitur pia Mater, quæ est tenuis mem- brana, immediate continens & cingens cerebrum. Galenus nominat subtilem Meninga.

Deinde

Deinde cerebrum, in quo sunt amplæ cauitates, quæ nominantur uentriculi, distinctæ interuallis.

Supra medium uentriculum uersus cerebellum, Nates binæ sunt, sunt & figuræ uermium, Conus unus.

Deinde infusorium, in quod à cerebro uelut in peluim deriuatur superfluitas, quæ partim sputo, partim per nares excernitur.

Præterea oriuntur à cerebro nerui, qui sunt instrumenta sensuum, & motuum, qui sunt in organis sensuum.

Deinde contemplandi sunt Oculi, Aures, Nares.

Dura mater.

Veteres Græci generaliter nominant Meningas, quaslibet crustas, seu membranas circumdantes aliud corpus. Postea hæsit appellatio in his membranis tantum, quæ ambiunt cerebrum. Id de nomine admonet Galenus, libro nono Anatomicorum.

Est autem crassa Meninx, seu, ut nunc nominant, Dura mater, panniculus Nerueus, crassus, & firmus, sed tamen porosus, cranio proximus, ambiens totam cerebri molem, ita ut etiam ipsum cerebrum

brum à fronte ad postremam partem, quæ nominatur cerebellum, diuidat secundum longitudinem, ut sic dicam, efficiatq; interstitium, ut etiam in pecudum capitibus cerni potest. Deinde cum cerebellum quod nominatur παρεγκεφαλὶς, quod in postrema parte capitis situm est, magna ex parte seiunctum sit ab altera mole cerebri, hic quoq; Dura mater facit interstitium inter utramq; molem secundum Latitudinem.

Vtilitas huius membranæ est, munire cerebrum molliore tegmine, quam erat cranium, ne impingens in motu uehementiore in cranium, læderetur. Sunt & aliæ utilitates, sustentare uenas, quæ nutriunt cerebrum, & uicinas partes, & adiuuare piam matrem, in quam inseritur, ut firmius suspendat cerebrum.

Pia mater.

Circundat proxime cerebrum alia quasi fasciola, quæ nominatur tenuis membrana. Est autem subtilis panniculus, nerueus, proximus cerebro, non modo ambiens ipsam molem, sed etiam penetrans intra uarias plicaturas, quæ conspiciuntur in cerebro. Et quia proxime ambit cerebrum, & tanquam fouet, ut fœtus in utero fouetur à Chorio, hanc membranam Galenus nominat χοριοειδῆ.

Vtilitas

Vtilitates ſunt. Prima, ut tanquam mollis faſciola ueſtiat cerebrum, ne diffluat. Secunda uenas & arterias nutritionis & caloris cauſſa colligit & ſuſtentat, & in ipſum cerebrum tanquam ſubtiliſsimos canales traſmittit. Tertia, cum cerebrum per ſeſe non ſentiat, hæc faſciola, quæ eſt neruea, impertit cerebro ſenſum.

Cerebrum.

Etſi nulla pars in uniuerſa natura ita introſpici poteſt, ut penitus & tota cognoſcatur, tamen multo magis admirandum eſt cerebrum, quod eſt domicilium ſapientiæ, & Deo ſimilimum, ac officina eſt cogitationum, iudicij, ratiocinationis & memoriæ, quam cæteræ partes ullæ in natura. Quod ignis calefacit, uidemus ſimilem qualitatem ex corpore ualde calido transfundi. Quod aqua humectat, eodem modo uidemus ſimilem qualitatem transfundi. Et conſentaneum eſt, naturas efficere ſimile quiddam. Hæc phyſica utcunq; intelligi poſſunt, Sed actiones cerebri quantum differunt à phyſicis qualitatibus, cogitatio, iudicium, ratiocinatio, recordatio? Præterea quæ eſt ſubſtantia cerebri? ubi? quomodo fiunt hæ mirandæ actiones in hac ſqualida maſſa? Hæc fateamur non penitus ſciri, & agnoſcamus, Deum eſſe naturæ noſtræ conditorem, & actiones cerebri proprias maxime teſtari, hunc mundum non extitiſſe caſu, & Deum conditorem

torem esse mentem sapientem, beneficam, iustam, & ueracem. Quia impoßibile est, discrimen honestorum & turpium casu, aut à natura bruta, ortum esse.

Etsi autem non penitus nobis cerebri substantia nota est, tamen hoc sciamus, oriri ipsam à subtilißima parte seminis, & plena spirituum, quæ in formatione fœtus, in illam arcem summam, quasi exestuat, cum Epar & Cor & Venulæ inchoantur.

Ventriculi cerebri.

Sunt in cerebro cauitates magnæ, uelut in ædificio, mirumq; est, stare culmen uelut ardua laquearia in templis. Etsi autem & dura mater supernè culmen nonnihil alligat, tamen cum sit moles non parua & ualde spongiosa singulorum parietum, non collabi os mirum est.

Sunt autem hæ cauitates plenæ spirituum, qui per arterias aßiduè ex corde aduehuntur, & in his cauitatibus fiunt lucidiores & quasi ex igneis flammis fiunt cœlestes. Est enim omnino similitudo quædam cœli, & spirituum ac cerebri. Nec dubium est, hos spiritus esse organa actionum in sensibus interioribus. Ac Plato sigilli similitudine usus est, significans à spiritu tanquam sigillo tangi cerebrum & imprimi ei notam. Cumq; initia

harum

harum actionum ſint à ſenſib. exterioribus, cogita in neruis transuehi motiones, ſicut in aqua fiunt gyrationes, coniecto in unam partem lapillo. Harum motionum progreßio perfertur ipſis ſpiritibus in cauitates cerebri. Nec ſe cerebrum habet tantum uelut alueus, ſed ut chordæ pulſatæ reddunt ſonos, ſic fieri conſentaneum eſt in corde & cerebro. Fiunt affectus in ipſa cordis ſubſtantia, cum feritur & pulſatur à ſpiritibus: Ita & cogitationes fieri credibile eſt, cum cerebrum à ſpiritibus feritur & pulſatur, quod quidem ubiq; ſpongioſum eſt, ut paſſim ſubeant ſpiritus & parietes intus non ſint ocioſi, ſed in ipſis quoq; cogitatio formetur, impreſſa quaſi ſpecie in ſigillo.

Aßidui ſunt autem uelut in Euripo, fluxus & refluxus ſpirituum, ex neruis ſenſuum exteriorum, & in eos, ut aduehant illas gyrationes imaginum ſeu ſpecierum, quas nerui ab externis obiectis acceperunt. Ideoq; horum neruorum origo eſt ſtatim ſub fundis uentriculorum, ut proxima ſit actionibus cerebri.

Ventriculi numerantur ſeu cauitates cerebri hoc modo quatuor. Duo primi in parte anteriore cerebri, dextra & ſiniſtra, ampli & longi, figura Lunæ recens prodeuntis, & amplitudine oui. Diſtincti ſunt interſtitio ſatis conſpicuo, quod ex ſubſtantia cerebri propagatum eſt. Vtilitates

horum

horum uentriculorum recenſet Galenus tres. Primam, ut ſpiritus animalis in his uentriculis præparetur. Secundam, ut ad inſpirationem & expirationem conducant, hoc eſt, ut recipiant & emittant aërem, quo opus eſt ad fouendos ſpiritus. Tertiam, ut ſint ſpacia ac meatus ad excrementa.

Ipſa uero pars anterior cerebri tota, ut infra dicam, organum eſt ſenſus communis, quod diuerſorum ſenſuum obiecta recipit & diſcernit.

Medius ventriculus.

Vbi poſt interſtitium partes cerebri continuæ quaſi teſtudinem faciunt, ſub ea teſtudine communis cauitas eſt, quæ nominatur medius uentriculus, quem Herophilus exiſtimat factum eſſe, ut per eum ſpiritus tranſmittãtur in ultimum uentriculum, qui eſt inter cerebellum & initium Medullæ ſpinæ dorſi. Clauditur autem medius uentriculus uerſus anteriorem partem glandula ſeu conario.

Poſtremus ventriculus.

Cerebrum et cerebellum interſtitio diſtinguuntur, quod ex dura matre ortum eſt, nec alia pars duræ matris craßior & firmior eſt. Eſt autem uia à medio uentriculo in poſtremum ſub Naribus, quæ

sunt substantiæ cerebri tubercula, quæ figura imitantur nates, eo loco ubi principium est dorsalis medullæ. Est igitur postremus uentriculus ampla cauitas, penè oui magnitudine, quæ sinus est partim cerebelli, partim initij dorsalis medullæ.

Cum autem manifestum sit, læso cerebello, memoriam labefactari, consentaneum est, hunc postremum uentriculum et cerebellum organum esse memoriæ & recordationis, rerum imaginibus in cerebellum tanquam notis impreßis.

Etsi autem in hac caligine non perspicimus, quomodo hæc miranda opera, cognitio, ratiocinatio, memoria, recordatio, iudicium fiant, tamen cum fieri ea cerebri ope certißimum sit, cogitemus cerebri substantiam, quæ sedes est diuinæ lucis & diuinarum actionum, cognatam esse cœlesti naturæ, in quam etiam undiq; sparsam esse lucem uidemus, & ardentißimis uotis Deum oremus, ut sua luce semper hoc templum illustret & gubernet. Caussas totius opificij, quas magna sapientia cogitatas esse non dubium est, tunc in illa æterna Academia considerabimus, cum & ipsum opificem, & in eius mente ideam horum operum intuebimur. Nunc ei obtemperemus, agnoscamus discrimen inter naturas ratiocinantes & non ratiocinantes, et Deum celebremus, sapientiæ fontem, & hoc domicilium sapientiæ reuerenter tueamur, quantum possumus.

Plura

Plura de hoc mirando opificio dicere non possum.

Vocabula quædam recitabo, quorum hic fit mentio.

Nominant uermes, quædam exilia uolumina, quæ uermium speciem referunt, procedentia à cerebello uersus medium uentriculum. Nec de usu plura uerisimiliter traduntur, ac opiniones multorum de hac parte uolens omitto.

χοάνη, Infusorium seu infundibulum, quod prorsus imitatur figuram, quam nos ein Trechter nominamus, est sub medio uentriculo uersus os basilare, ita formatum ex pia matre cingente basin cerebelli, ut craßiores superfluitates cerebri, quæ deinde in sputum uertuntur, aut per nares excernuntur.

Sub χοάνῃ est glandula sita in cauitate oßis Basilaris, quæ nominatur πύελος, id est, peluis, in quam effunditur superfluitas ex χοάνῃ, ac partim uersus palatum, partim uersus nares euehitur.

Nominat Galenus contextum quendam arteriarum intra os Basilare, substratum toti cerebro πλέγμα δικτυοειδὲς, quod nuncuparuut Arabes, Rete mirabile. Sed in capite hominis hunc insignem contextum negant esse.

Oculi.

Dominantur inter ſenſus Oculi, quos, inquit Plato, præcipue nobis duces eſſe ad agnitionem DEI, intuentes hanc pulcerrimam cœli machinam, ac notantes motuum uarietatem, quæ non alio ſenſu, niſi oculorum, animaduerti potuit. Eſt & hoc ingens beneficium, quod hoc ſenſu lucem agnoſcimus, quæ & mirandum Dei opus eſt, et magnam naturæ partem præcipue oſtendit. Et præſtantiſsimas naturas lucidas eſſe certum eſt, Deum, Angelos, Animas, & in corpore ſpiritus uitales & animales.

Fabricatio autem ſic deſcribitur. Tunicæ oculi quinq; ſunt, & tres humores. Etſi enim artifices tenuius diſſecant tunicas, & plures numerant, tamen id eo fit, quia eaſdem diſcernunt locis, anteriori & poſteriori.

Prima nominatur coniunctiua, ſeu Alba, ſeu adhærens, quia oculum capiti coniungit, orta à panniculo tegente oſſa frontis, & ab interiore pellicula palpebrarum. Hæc ambit oculum uſq; ad circulum corneæ.

Secunda nominatur Dura ſeu cornea, quia anteriore parte imitatur laminas pellucidas, ex cornu factas, calore & firmitate. Oritur à dura me-

ninge

ninge. In anteriore parte est perspicua. In posteriore, cum sit opaca & durior, uocatur σκληρά.

Tertia est Vuea, contigua duræ Tunicæ, dicta ῥαγοειδής, oritur à tenui meninge, tegente Neruum opticum. In huius uueæ tunicæ anteriore parte foramen est, quod nominatur pupilla oculi, quo recipiuntur species uisibiles. Eius foraminis ambitus nominatur iris, propter colorum uarietatem, quia in alijs iris cærulea est, in alijs nigra, in alijs fulua. Nam Gaza χαροπὸν uertit fuluum, quales sunt oculi Leonum, Aquilarum, Turturum. Hunc colorem Aristoteles inquit, ingenij & animi præstantiam significare.

Quarta Tunica est, nerui uisorij dilatatio, in cauitatem similem Nassæ. Quare à sagena piscatoria nomen ei factum est ἀμφιβληστροειδής. Complectitur totam posteriorem sedem uitrei humoris, & porrigitur usq; ad medium oculi.

Quinta Tunica Aranea nominatur, quæ est interstitium, tegens uitreum & crystallinum humorem, & discernens ab Aqueo, ac efficit crystallino humori uelut glaberrimi speculi superficiem, ut in ea reddi & fulgere imagines seu species acceptæ poßint, ac longe omnia specula claritate uincit.

Humores tres sunt. Aqueus, qui fluidus est, continetur inter corneam, ut sit interuallum inter

corneam & araneam, utile refractioni, qua species collectæ dirigantur ad centrum crystallini humoris.

Vitreus dicitur, uitro liquefacto similis, nigredine quadam mixta albo. Nec est fluidus, sed aliquanto firmior. Estq; sedes crystallini humoris. Nam humor crystallinus huic uitreo insertus est, tanquam gemma annulo: Ac dicit Galenus, à uitreo humore nutriri crystallinum.

Præstantißimus humor est crystallinus, in quo immediate fit uisio. Est enim hic humor tanquam lucidißimum speculum, non aliunde petita luce, sed sua natura lucens, & cæteras oculi partes, in quibus est lumen, illuminans. Nec est fluidus humor, sed paulo firmior, pene ut cera, ut recipere imagines poßit, figura lentis in centro oculi. Interdum fulgor, ut in fele, effundit lumen extra oculos, unde existimari potest, qualis sit luciditas huius humoris.

Aures.

Non omnia oculis accipiuntur, quæ discimus, sed multa sermone traduntur, imo doctrina ministerio oculorum & aliorum sensuum incoata, sermone exædificanda est, ut cum uidimus Eclipsin Lunæ, postea longa ratiocinatione quærimus caus-

ſas, poſitus Terræ & Lunæ, umbrarum diſcrimina docemus, quare nō ſingulis menſibus fiant Eclipſes. Poſtquam tactu compertum eſt, corpora in febri inflammari uino, medicus monet laborantem febri, ut à uino abſtineat. Deniq; uera Dei agnitio cum ex ipſius uoce ſumenda ſit, auditu opus eſſe manifeſtum eſt. Cumq; ſermo ſit inter precipua opera hominis nequaquam obſcurum eſt, ingens eſſe beneficium auditus, quo ſolo accipitur ſermo.

Aurium ſubſtantia cartilaginea eſt, mollis & tenuis, quæ gyros & anfractus intus habet, ut ſonos paulatim colligat & contineat, ne ſubito irruentes in organum auditus, aut confundantur, aut lædant organum.

Foramen eſt in oßibus, quæ petroſa, λιθοειδῆ nominantur, quorum eo eſt duricies maior, ut muniant organum auditus. In eo foramine duo ſunt panniculi ſubtiles & ſolidi, orti à Neruis auditiuis. Alter panniculus continet & alligat oßiculum ſimile incudi, quod tamen extra panniculum, ſuprà ubi feritur, emimet.

Incidit uero aliud oßiculum, ſimile malleo, parte ſuperiore, neruis membranulis connexum eſt, quod ab altero panniculo ſuſtinetur, ſicut chorda tympano intenditur. Etſi autem non perſpicue ſingularum partium officia deſcribi poſſunt,

tamen hoc certum est, auditionem in illo meatu fie-
ri, per spiritus in neruis, & excitari spiritus per-
cußione illa, qua malleolus impulsus à sonis ferit
incudem. Mirifica uero imago est docentium. Con-
cionator accipit uocem Diuinitus, & tanquam mal-
leolus ferit incudem, uidelicet pectora audientium
ac simul spiritus excitatur.

Nares.

Tria sunt magna beneficia narium attractio
aeris, & expiratio. Attractio odorum, ut iuuent
cerebrum, ac foueant & augeant spiritus anima-
les. Tertium est euectio pituitæ ualde necessaria
cerebro.

Figura Narium nota est, & his usibus accom-
modata.

Substantia est inferius magis cartilaginea, su-
perius magis ossea. Supra nares oßi frontis inser-
tum est os, quod multa exilia foramina habet, quæ
sunt meatus & aeris, & odorum, quod antiquitas
nominat uel ἠθμοειδὲς, id est, colatorio simile, uel
σπογγοειδὲς, quia multa in eo foramina conspici-
untur, uelut in spongia. Recentiores putarunt, i-
deo dictum colatorium, quia sit meatus pituitæ, sed
constat, alios esse quasi canales ampliores pituitæ
ex χοανῇ (trechter) ductos infra oculos uersus
nares, qui utrinque naribus inseruntur mediocri
interuallo

interuallo infra ἠθμοειδὲς. Nec uero dubium est, foramina illa in osse ἠθμοειδεῖ facta esse spirationis & odorum caussa. Via enim proxima est ex eo osse ad extrema priorum uentriculorum cerebri.

Et ab illa extrema parte cerebri descendunt duæ propagines ex substantia cerebri in os ἠθμοειδὲς, sparsæ ad foramina, & ut sint gemina organa, interstitio solidi oßis distinctæ. Has propagines uere esse organum olfactus traditur. Vnde & transmittuntur odores in priores uentriculos cerebri. Hæc sententia de organo olfactus magis probatur eruditis, quam quæ alij de carunculis mamillaribus dicunt, quæ sunt supra oculos, ut expleant cauitates oßium frontis, per quas carnes nulli sunt ad cerebrum meatus. Manifestum est autem odores ad cerebrum transuehi oportere, cui prosunt, ut dictum est.

De membris Similaribus, seu Homogeneis.

Multæ graues caussæ sunt, propter quas prodest, statim assuefieri iuniores ad qualemcunque considerationem opificij humani corporis, etiamsi hæc prima pictura aliquanto rudior est. Primum enim organa utcunq; potentiarum discerni et monstrari necesse est, quod cum fit, præcipua membra

recitantur. Deinde ad tuendam ualetudinem & a
medicationes prodeſt ſcire membrorum qualitate
Nec dubium eſt, temperantiæ & moderation
in multis actionibus diſciplinã eſſe, conſideratione
organorum, ut qui ſcit Epatis actionem languidi
orem eſſe, cum accipit ex uentriculo chylu
adhuc crudum, & totam ſanguinis maſſam fieri im
puriorem, & ſæpe cacochymiam & Hydropem,
magis ſeruat ordinem naturæ conuenientem in ci
bo & potu.

Ingens autem & hæc utilitas eſt, arte conſide
rata ratiocinari, hoc mirandum opus non caſu it
confluxiſſe, nec tantum ad hunc uſum in uita mor-
tali conditum eſſe. Eſſe etiam arcanam cauſſam
cur ipſe Filius Dei induerit humanam naturam
Hunc in omni æternitate tuis oculis intueberis, aud
es auribus tuis diſſerentem de ſapientia diuina, tu
complexu ipſum ſalutabis. Tunc demum intellige-
mus, & cur hæc corpora ſic condita ſint, & quæ ſit
ſubſtantia ſingularum partium. Interea hanc ſa-
pientiam utcunq; inchoemus, agnoſcamus hanc na-
turam non caſu ex Deomocriti atomis conflatam eſ-
ſe, celebremus Deum architectum, fateamur radios
ſapientiæ diuinæ in nos non fruſtra ſparſos eſſe,
qui monſtrant ordinem omnium actionum, & eis
obtemperemus, petamus & expectemus immorta-
litatem. Et ſciamus, tunc demum hæc noſtra corpo-
ra habi-

ra habitura ultimum & perfectum decus, cum coram cernent & audient filium Dei, & undiq; in eis fulgebit Lux diuina.

Supra autem nominauimus partes craßiores, Nunc addenda est usitata & necessaria distinctio. Alia membra dicuntur ἑτερογένεα, quorum partes non retinent nomen totius, ut caput, oculos, cor. Non enim quælibet pars capitis est caput. Hæc ex multis & dißimilibus partibus constructa sunt.

Alia membra nominantur ὁμογένεα, seu similaria, ut Gaza loquitur. Videlicet in quibus pars retinet appellationem totius, & sunt Nouem.

Caro.
Os.
Cartilago.
Neruus.
Chorda.
Ligamentum.
Vena.
Arteria.
Panniculus.

Ac præter carnem, omnia reliqua oriuntur ex semine, non ex sanguine. Ideoq; dicuntur σπερματικά, etsi ex sanguine conueniens nutrimentum accipiunt.

Recita-

Recitabimus autem breuißimas descriptiones, quia necesse est aliquo modo nosse discrimina harum partium, quæ & ipsæ sunt ministræ actionum præcipuarum.

Caro σάρξ. Est substantia sanguinea, quæ fit, cum craßior pars sanguinis coagulata sua quadam coctione fit corpus solidum & molle.

Ossa, ὀστά. Fiunt à semine, cum id quod craßissimum est, à calido urente induratur, sicut lapides coquuntur à calido urente. Sunt autem ossa uelut Truncus, sustinens reliquum corpus.

Neruus, νεῦρον. Est substantia à cerebro, aut spinali medulla orta, tenuis, mollis & alba, tenuißimis uillis per longum contexta, quæ est instrumentum præcipuum sensus & motus. Nam nerui à cerebro & à spinali medulla quasi transuehunt uim sensitiuam & motiuam ad membra, impulsa spiritu.

Oriuntur autem à cerebro septem paria neruorum, quæ partim ad sensuum organa perueniunt, partim sparguntur in alia membra, ut in uentriculum, quod eo obseruandum est, ut membrorum συμπάθεια magis consideretur. Suntq; molliores nerui ex cerebro orti.

Alij sunt duriores, quia à spinali medulla oriuntur. Conueniebat enim duriores esse, quia non

solum

olum sensus, sed etiam motus instrumenta sunt. Cæterum supra dictum est, spinalem medullam cognatam esse cerebro, & quidem ab eo oriri.

Hic numerantur triginta paria neruorum à spinali medulla orientium, qui paßim in totum corpus sparguntur.

Etymologia nominis extat apud Galenum, νεῦρον à uerbo νεύω, quod est nuere, agitare, quia nerui sunt instrumenta uoluntarij motus.

Et quia facta est mentio uillorum, obiter dicendum est, uillos nominari subtilißima fila, tenacia & solida, Græci appellant ἶνας. Cumq; in multis membris dicantur esse uilli, sciendum est, non unum esse genus uillorum, Sed neruorum uilli nihil sunt, nisi tenuißimæ partes nerui. Et his uilli in panniculis cognati sunt. Verum in corde nulla est cognatio uillorum cum neruis. Ibi enim uilli sunt ex substantia cordis, quæ tota est caro naturæ cuiusdam peculiaris. Cæterum ut uoluntario motui seruiunt nerui & Musculi: ita naturales motus attractiones & expulsiones, cient uilli naturæ neruea, ubicunq; sunt in tunicis, aut in uentriculo, uesicis, intestinis, arterijs, ut supra dictum est.

Venæ, φλέβες. Sunt canales tenui tunica, uehentes sanguinem craßiorem, quo nutrimur.

Gale-

Galenus cenſet primam earum originem in Epate eſſe, & ſtipitem eſſe magnum & amplum canalem, qui nominatur uena caua, quia ut truncus arboris maior eſt, à quo rami & frondes orientes ſunt graciliores: ita iudicat ramos uenarum à grandi aliquo uaſe oriri. Hac communi ſententia Hippocratica & Galenica contenti ſimus. Ait enim Hippocrates ἡ ῥίζωσις φλεβῶν ἧπαρ.

Arteriæ, ἀρτηρίαι. Sunt canales tunicis denſioribus & firmioribus facti, quorum meatus ſunt anguſtiores, & uehunt ſpiritus uitales, cum riuulo tenuißimi ſanguinis. Origo autem in corde eſt, ubi ſtipes eſt conſpicuus, Aorta. Ideo autem neceſſe eſt denſiores eſſe Arterias, ne ſpiritus exhalet, ac ſextuplo craßiores ſunt Arteriæ, quam uenæ. Interior enim Tunica quintuplo craßior eſt, quam uenarum Tunicæ. Hanc ambit alia Tunica exterior tenuis.

Pulcerrimo autem fœdere iunctæ ſunt uenæ & arteriæ, ut uenæ ſuppeditent ſpiritui materiam, ſpiritus uero in arterijs calore ſuo foueat ſanguinem. Ac mutua ſunt orificia, ut Spiritus ceu flammula rapiat nutrimentum ex uenis, & uenæ ſpiritum & calorem ex arterijs. Sic uiuimus, ut in Lychno flamma rapit nutrimentum ex cera, ſic ſpiritus in nobis ſuum alimentum ex uenis haurit, eaq; in re pulcerrimum exemplum mutuæ communi-

cati=

rationis in hac ciuili uita nobis propositum est. Et congruit imago ad multa, quæ Deus uult esse consociata, ad uerbum & spiritum sanctum. Item ad finem & opera.

Ligamenta, σύνδεσμοι. Sunt membra neruis similia, alba, exanguia, & sine interiore cauitate, duriora neruis, tametsi mediocris est duricies, ne nimis dura impediant motum iuncturarum, neue nimis mollia, rumpantur, ut faciant dislocationes. Cognationem habent cum oßibus, non cum Neruis. Oriuntur enim ab oßibus, & omni sensu carent.

Vtilitas est multiplex, alligant oßibus cætera membra, ut cor, uentriculum, matricem, uesicam. Alligant & Musculos oßibus. Aristoteles impropriè nominat neruos: Sed Medici rectè discernunt neruos & ligamenta. Est enim dißimilis origo & natura, ut dixi.

Chordæ, τένοντες Membra composita sunt ex neruis & ligamentis uenientibus ad musculos, in quorum extremitatibus natæ trahuntur inde ad iuncturas, ut eas moueant, cum uolumus. Nam musculus est mediatum organum uoluntarij motus iuncturarum, chordæ immediatum, quæ quidem trahuntur à musculo. Musculus uibratus spiritu quem nerui adferunt, mouetur suæ carnis natura, & suis

quibus-

quibuſdam fibris, & ſe dilatat & contrahit, ut hac
dilatatione uel contractione τένων trahatur. Con-
ſtat igitur τένων ex neruo & ligamento, ut neruu
ſuppeditet ſenſum & motum, Sed ne rumperetur
fuit opus alio duriore uinculo. Ideo additum eſt li
gamentum.

Homerus Iliados 10. inquit, ſectum eſſe collum
Doloni, & duas Chordas præciſas, quia in ceruic
aſcendunt duæ admodum craſſæ & conſpicuæ chor
dæ, quæ alligant caput trunco, ac propriè uſus eſ
Homerus appellatione τένοντος: Ὁ δ' αὐχένα μέ
σον ἔλασσε φασγάνῳ ἀΐξας ἀπὸ δ' ἄμφω κέρσ
τένοντε.

Cum autem hic facta ſit mentio Muſculi, bre
uiſsimè addam uocabuli declarationem. Muſculu
ſeu lacertus eſt quiddam confdrctum & thoroſum
compoſitum ex neruis, carne, & Ligamento, ſicu
Galenus inquit, perinde ut pileos, ita Muſculos fie
ri, permixtis inter ſe & compactis neruorum, liga
menti & carnis partibus. Inſeruntur autem Muſcu
lis uenæ & arteriæ, nutritionis & calefactioni
cauſſa, & totum opificium panniculo tegitur. Sed
hæ res non ſunt partes conſtituentes muſculum. In
ima uero parte Muſculi oritur τένων à neruorum
uillis & ligamento.

Nomina uero Muſculi & lacerti ſunt à figu-
ra ſumta, quia alia parte tenuiores ſunt, alia tho-
roſio-

ofiores & ampliores, & pendet τένωρ uelut cau-
a. Sunt autem plures quadringentis paßim in cor-
ore, ut multæ partes sunt, quæ uoluntarijs moti-
us cientur.

Panniculus, ὑμὴν est tenuißima membrana, ex
rruis et ligamenntis facta, sed in alijs plus est natu
e nerueæ, in alijs plus naturæ ligamentalis: alij e-
m alijs craßiores sunt, muniunt & alligant mem
a, & impertiunt sensum plerisq; ut Epati, cordi,
ulmoni, spleni, renibus. Sæpe χιτῶνες & σκε-
πάσματα à Galeno nominantur.

Cartilago, χόνδρος. Est osse mollior, & alijs
mnibus membris durior. Huius utilitatis caussa fa-
a est, ut sit fulcrum mollius, quam ossa, & ne ossa
ter se durius collidantur.

Has appellationes propter insignium rerum
uersitatem discant iuniores, & ut sint minus ob-
uræ, accedat inspectio, uel in mactatione pecu-
um, uel in mensis, ubi etiam discrimina quædam
ediocriter agnosci possunt, & admirentur pro-
dentiam et artem opificis, qui tam sapienter præ-
dit, quibus motibus & machinis animali opus sit,
 summa arte machinas idoneas fecit.

De Humoribus.

Etsi fontes humorum melius conspiciuntur, cum
odus nutritionis recitatur, tamen, cum humores

ſint magna pars in corpore animalis, & non ſolum ſint nutrimentum, ſed etiam diſcrimina plurima rum actionum efficiant, & ſint cauſæ diuerſorum temperamentorum, nequaquam hic prætereunda ſunt.

Nominatur autem hoc loco, humor, liquidum & fluidum corpus, in quod conuertitur nutrimentum in Epate, ut corpora nutriantur & conſeruentur. Species autem humorum in corpore animali nominantur quatuor, Sanguis, Phlegma, Flaua bilis, & Atra bilis. Ac ſimul generantur in Epa hoc modo.

Vt in omnibus mixtis inſunt diuerſæ partes, aliæ igneæ, aliæ terreſtres, aliæ aquoſæ, aliæ aëreæ. Ita in tota maſſa ſanguinea, poſtquam hæc in Epate cocta eſt, igneum quiddam eſt ebulliens, id nominatur flaua bilis, quæ eſt calida & ſicca. Ineſt & terreſtre quiddam fecibus ſimile, id nominatur Atra bilis, quæ eſt frigida & ſicca. Manet ibi etiam quiddam aquoſum, cuius etſi inchoata eſt coctio ut fiat ſanguis, tamen nondum perfecta eſt. Ea igitur pars adhuc alba, inſipida, & remiſſi caloris eſt. Id nominatur appellatione uſitata Phlegma, de qua appellatione poſtea dicam. Reliqua eſt pars aërea, calida & humida, ſeu temperata, dulcis, pinguis, ſuauiter nutriens. Ea pars propriè nominatur Sanguis.

Hæ

Hæc discrimina humorum Galenus pingit uenusta similitudine. Vt uidemus in mustis efferuescentibus ebullire id, quod tenuius est, quod ipse nominat ἄνθος, deinde quiddam inesse aquosum, subsidere etiam feces: Ita sunt in massa sanguinea totidem humorum discrimina.

Plato dixit, bilem flauam & atram accendi, ut uicia in sanguine, nec narrat, utilitatis caussa nasci naturæ ordine in humano corpore. Sed sciendum est, has ipsas species in corpore diuersorum modorum esse. Alij humores sunt naturales, qui ordine naturæ & magnarum utilitatum caussa in corpore humano nascuntur. Alij sunt præternaturales ac uiciosi, qui in ea crasi existunt, quæ multũ ab æqualitate recedit, aut corrupta est. De his uiciosis humoribus tantum loquitur Plato, cuius uituperatio seu querela non leuis est. Ait, non nutriri ab eis corpora, & inimicos esse temperamento, Οὐδεμίαν τροφὴν τῷ σώματι παρέχειν. Admonendi sunt igitur iuniores, ut discernant humores naturales à uiciosis.

Sanguis est humor calidus & humidus, sed temperatus, dulcis, aëreus, pinguis, optima & præcipua pars nutrimenti. Etsi enim semper cum sanguine uehuntur reliqui humores & simul fiunt nutrimenta, ut sanguis dilutus phlegmate magis alit frigida & humida membra, ut cerebrum. Biliosus

magis alit pulmonem. Melãcholicus magis alit ossa, tamen præcipua nutrimenti pars est id, quod proprie est sanguis. Nam nutrimentum oportet esse dulce, aut dulci succo dilutum. Hæc de sanguinis utilitate breuißime recitasse satis sit.

Phlegma est humor subaquosus, qui cœpit coqui, ut fiat sanguis, sed nondum percoctus est. Ideo est subalbus, insipidus, tenuis, nõ pinguis, nec calore æquans sanguinem. Vtilitates eius sunt, materiam esse, ex qua fit sanguis, cum paulatim magis coquitur. Item, ardorem sanguinis mitigare. Item, prohibere, ne sanguis fiat densior & aridior. Item, cum sanguine alere cerebrum & alia phlegmatica membra.

De nomine phlegmatis, rixati sunt & ueteres. Et apparet initio sic uocatum esse uiciosum humorem adustum. Notiores enim sunt populo uiciosi humores. Et à populo uocabula accipimus. Prodicus maluit hunc humorem nominare βλέναρ, Id est, pituitam. Opinor autem, & id nomen initio uiciosi humoris fuisse. Interpretantur enim βλέναρ, μύξαρ. Postea docti transtulerunt nomen ad humorem non uiciosum.

Flaua bilis ξανθὴ χολὴ, non uiciosa, est spuma sanguinis, calida & sicca, quæ fit, cum calidiores et sicciores partes chyli propter fortem calorem sic

ebulli-

bulliunt. Saporis est amari, qui proprie dicitur
πικρὸς, *ut Galenus expresse discernit utranq; bi=*
em saporibus, inquiens: καὶ τοι τῶν χολῶν ἡ
θὴ ἀεὶ πικρὰ φαίνεται κἂν μικρῷ μορίῳ ψαύ=
ῃ τῆς γλώττης, ἡ μέλαινα δὲ ὀξεία. *Colores*
tiam in non uiciosa bile differunt. Alias magis
lias minus rubet, quare & rubram & flauam no=
inant.

Vtilitates, eius sunt, dißipare & penetrare,
perire meatus, ubi cum sanguine uehitur, & simul
lere membra cognata, ut pulmonem. Nec tota ue=
itur cum sanguine, Sed maior pars deriuatur in
olliculum fellis, quæ & ipsa est bilis non uiciosa.
unt autem ex felle meatus, qui uehunt flauam bi=
em ad intestina, ut inde pellat feces.

Iuniores & de nomine admonendi sunt. Aliud
est χολὴ, *aliud* χολέρα *apud ueteres, qui morbum*
ominant χολέραν, *à bile largiter influente in*
uentriculum, & erumpente per uomitus & per
inferiora. Est autem diligentia digna studiosis,
recte loqui.

Atra bilis non uiciosa, est humor magis craf=
sus & terrestris, qui in sanguine subsidit, propemo=
dum nigro & spißiori uino similis, sed est frigidus
& siccus. Pars uehitur cum sanguine, quæ tamen,
quia diluitur sanguine, pontici saporis magis est,

quam acidi, ut Acaciæ seu cydonium. Reliqua natu-ralis deriuatur in splenem, quæ est acida.

Vtilitas eius est, sanguinem reddere spißio-rem, & astringere, & ubiq; adiuuare retentionem, & una cum sanguine nutrire Melancholica mem-bra, ossa & splenem.

Recitauimus diuersas humorum species, quas natura gignit magnarum utilitatum caussa, Sed ho-rum corruptio perniciosa est, ut iam dicam. A[...] Plato uituperans utranq; bilem, tantum de corru-ptis humoribus loquitur. Nunc igitur & breues distinctiones addam, de humoribus à naturæ ordine recedentibus.

Humores à naturæ ordine recedentes ac uicio-si, dupliciter corrumpuntur, aut quia sine alteri-us admixtione, substantia ipsa degenerat, aut quia miscentur alij uiciosi. Sanguis degenerat, ut cum putrescit clausis poris, ac uertitur in bilem uicio-sam, unde oritur continua febris.

Corrumpitur etiam sanguis admixtione alte-rius humoris, ut in Hydrope prior massa sanguinis uiciatur affluente crudo humore, non cocto in He-pate. In Ictericis affluente bile.

Phlegma non naturale, quoddam nominatur crudum, quod est humor aquosus, frigidus & hu-

midus

idus, redundans in corporibus propter infirmam ctionem. Idq; alias tenuius est, quod sputo uel r Nares eijcitur, & interdum, ut in coryza lar- ter destillat, alias craßius est, quod uomitu & estionibus interdum eijcitur.

Aliud quoddam phlegma nominatur salsum, m uidelicet phlegmati miscetur rufa bilis, quod uidem ex sapore sputi facile iudicari potest, & corporibus intemperantium, qui salsis cibis u- ntur, nascitur copiosius, ac inde perniciosi catar- i oriuntur. Nominatur Acetosum, cum miscetur ra bilis.

Degenerat per sese flaua bilis, cum aduritur, r fit atra bilis uiciosa & cinerea, densa & mor- ix, sicut paulatim in picrocholis degenerat rubra ilis in adustam, uel ætate, uel uehementioribus otibus, quare tales πικρόχολοι senescentes fiunt urenter iracundi.

Corrumpitur autem flaua bilis admixtione al- erius humoris, ut cum miscetur tenue phlegma, & ubor diminuitur. Hæc bilis nominatur Citrina, eu pallida. Sed si est craßius phlegma admixtum, it bilis uitellina, sic dicta, quod color imitatur ui- ellum oui. Fiunt autem tertianæ febres nothæ ex ile, cui phlegma admixtum est.

Præter has species, gignitur in uentriculo hu
mor uiridi colore, qualia sæpe uidemus esse infan
tium excrementa, aut aliorum. Sæpe & in uomi
tu uiridem humorem ualde mordacem eijcimus
Hic humor etsi fit admixtione bilis, & immodic
adustione, tamen non est uere bilis, ut Iacobus d
partibus recte disputat: Sed crudus humor in uen
triculo nimis ustus, cui aliqua bilis influens in uen
triculum admixta est. Nominatur autem à Galen
Prasina bilis, quod uiriditas imitatur porri colo
rem. πράσον enim significat porrum. Et cum uiri
ditas est obscurior, nonnihil ad fuluum colorem ac
cedens, nominatur hæc bilis æruginosa, græce ἰώ
δης ab ἰὸς, quod significat rubiginem. Nam rubi
go uetus quasi uirescere incipit. Talis bilis sæpe uo
mitu eijcitur.

Atra bilis uiciosa est, cum uel cæteri humores
uel ipsa atra bilis ita aduritur, ut humor cineris na
turam craßiorem & mordacem referat. Nam &
Hippocratis aphorismus testatur, degenerare san
guinem ac rubram bilem, cum aduruntur clausi
poris in atram bilem. Verba Aphorismi hæc sunt
ὡσαύτως τὸ ἐπίχολον καὶ ἔναιμον σῶμα
μελαγχολικὸν γίνεται, μὴ ἔχον ἐξεῤῥωσίας
Pariter biliosum & sanguineum corpus fit melan
cholicum, ubi non effluunt seu exhalant fumi. E
hinc multiplices amentiæ existunt.

Cum

Cum melancholia est ex sanguine, & diluitur
odico sanguine, efficit amentias ridicule lætanti-
m, quale aiunt fuisse delirum Democriti hilari-
s, qui ridere solebat hominum stultitiam, eaq; ani-
i tranquillitate uitam perduxit, usq; ad annum
ntesimum nonum suæ ætatis.

Cum uero melancholia est ex rubra bile, aut
iluitur multa rubra bile, fiunt atroces furores &
aniæ, qualis fuit Herculis & Aiacis furor. Vt
irgilius de ira Herculis inquit:

> Hic uero Alcidæ furijs exarserat atro
> Felle dolor. —

Etsi enim rubra bilis in ira cietur, tamen Virgi-
ius atram nominat, quia rubra mixta est atræ co-
iosiori, imo & uritur, ac uelut cinerea est simul
um atra.

Si diluitur copioso phlegmate, fit inusitata se-
gnices, sicut ipsi uidimus mente errantem, qui fe-
re perpetuo dormiebat, submisse loquebatur, nec
excitabatur, nisi citharæ sono, quem cum audiret,
attollens caput, arridere incipiebat, & interroga-
tus, hilariuscule respondebat.

Si ipsa per sese atrabilis redundans aduritur,
fiunt tristitiæ maiores, fugæ hominum, qualis fuit
Bellerophontis mœsticia.

Qui miser in campis errabat solus Aleis,
Ipse suum cor edens, hominum uestigia uitans,
ut inquit Homerus.

Sed hæ species mira uarietate miscentur, sicut temperamentorum uarietas multiplex est. Vina quam uarie temperata sunt? Creticum, Italicum, Rhenanum, Necharinum, quantũ differunt? Quia ex terra & aëre succus in uitibus differt. Ita species humorum eædem in alijs generosiores, mitiores, & puriores sunt.

Ita differunt humores in corpore humano, propter temperamenta parentum & propter cœlestes caussas. Multo generosior est Melancholia, si coniunctione Saturni & Iouis in Libra temperetur, qualis uidetur Augusti Melancholia fuisse, quam si confusa sit Saturni, Martis & Lunæ congressu in Scorpio, qualis Catilinæ melancholia fuisse uidetur.

Hæc ideo recito, ut admoneam iuniores, non posse enumerari omnes modos uarietatis humorum uel bonorum uel uiciosorum.

Homerus mœsticia mortuus dicitur, ænigmatis perplexitate uexatus.

Heraclitus Ephesius sæpe lachrimabat senex, deplorans hominum miserias, quem quidem fuisse

Melancholicum, & Theophrastus scripsit, tribuens melancholiæ, quod obscura & confusanea scripsit, quæsiuit solitudines, & immundicie uictus hydropicus factus est. Postea sperans se aquam illum intra cutem desiccaturum esse, iußit se oblini stercore Boum, & ad solem exponi. Inde mortuus fertur.

Empedocles furens insilijt in Æthnæ uoragines.

Sophoclis delirium fuit multo suauius, qui conuiuia appetebat, & oblectabat se describendis poematis, negligens administrationem rei domesticæ.

Marius delirans imaginabatur expeditiones & prælia, adeo ut gestus & clamorem pugnantis repræsentaret.

At Luculli amentia fuit hilarior ac mitior. Ita in senibus, cum degenerat melancholia, efficit dißimiles amentias.

Hic breuiter adiungam Aristotelis quæstionem de Atra bile, non solum ut natura humoris propius aspiciatur, sed etiam, ut multi inuitentur ad illas ipsas Aristotelis paginas legendas, quæ doctrinam dulcißimam continent.

Interrogat autem, qui fiat ut multi ingeniosißimi homines, qui uel in artibus, uel in studio sapien-

ſapientiæ, uel in gubernatione excellunt, melan
cholici ſint? Vt Archimedem melancholicum fu
iſſe, non dubium eſt, qui adeo intentus fuit ſuæ ſpe
culationi, ut non ſenſerit tumultum captæ urbis
Et antea ſæpe ſtans, cum ungeretur oleo, pinxeri
tacitus geometricas figuras in ipſis femoribus ole
perfuſis. Cum in balneo inueniſſet rationem
qua deprehendi poſſe intelligebat, quantum aurea
coronæ argenti admixtum eſſet, exilijt, ac nudu
per plateas currens uociferatus eſt, εὕρηκα, εὕρη=
κα.

Hic quæritur de atra bile, an & quomodo
præſtantiores motus in ingenijs efficiat? Aponen
ſis non recte iudicat, qui exiſtimabat hos motus in
magnis uiris ab aduſta bile eſſe, non naturali
Nam aduſta efficit furores & amentias, non pari
motus qui reguntur conſilio. Deceptus eſt Aponen
ſis, cum putauit Ariſtotelem hoc interrogare, An
paulatim ætate Heroici uiri fiant melancholici? Id
enim non proponit Ariſtoteles, ſed ipſas naturas &
temperamenta eorum ſentit eſſe Melancholica.
Ac deinde ſatis oſtendit, ſe non de uicioſo humore
loqui, ſed de naturali. Ait triplicem eſſe atram
Bilem. Aſininam dilutam multo phlegmate, quæ ad
fert frigidos morbos, nec prodeſt ingenijs. Altera
eſt aduſta, quæ furores ciet. Tertia eſt non uicioſa,
quæ cum eſt copioſior, & ſanguini temperato apte

miſce=

iſcetur, efficit acriores, ardentiores & tenacio=
s impetus.

Ac uenuſtiſsime confert Ariſtoteles atram bi=
m ad uinum. Vt enim uinum diſsimiles motus in
brijs efficit, alij ſunt hilariores, alij facilius incen=
untur ira, alij lacrymant; quia, cum ſit calidum,
umoſum & halituoſum, excitat calorem ſangui=
s, & gignuntur ſpiritus pro qualitate ſanguinis
pioſiores, unde græco uerſu dicitur: Οἶνος τρό=
ις τῶν χρωμένων κεράννυται: Sic & atra bilis,
m ſit halituoſa & tenacior, efficit in ſanguine
iritus copioſiores, et ardẽtiores, ſicut ignis in fer=
urit multo uehementius, quam in ſtipula.

Fiunt autem hæc aliàs magis, aliàs minus, aliàs
ncinnius, aliàs minus concinne, iuxta diuerſita=
m craſis. Conſpectior autem eſt uarietas humo=
m in morboſis corporibus, ubi inſigniter turbata
t harmonia temperamenti, & exceſſus unius qua=
atis aut humoris magno cum cruciatu percipitur.
uam mira diſsimilitudo eſt aduſtæ bilis in com=
uni ſcabie, in Lepra, in morbo gallico, ut nomi=
nt, in cancro, phthiriaſi, in phagedæna, quæ
ominatur lupus uorans.

Diſcrimen in craſi temperata obſcurius eſt:
t tamen ibi quoque multi gradus ſunt, & magna
eſt

eſt uarietas. Nominatur autem temperata craſ
in qua utcunq; æqualitas eſt, & proportio qua
tatum, ſpeciei conueniens. Nec intelligatur tam p
fecta harmonia, ut non ſit aliqua leuis, ut i a dica
diſſonantia. Recedit igitur ſemper temperata
ali m craſin, ſeu plus, ſeu minus. In Platone, Scip
ne, diſcedebat temperata craſis magis ad mel
cholicam. In Alexandro, magis ad ſanguineam.

Cum igitur Ariſtoteles tribuit ingenij præſt
tiam melancholicis, loqui eum de temperata cr
ſciamus, declinante ad Melancholicam. Excellit en
hæc temperata craſis, declinans ad melancholica
quia in tali ſanguine ſpiritus efficiunt acriores, ſ
biliores, & ardentiores motus, qui tamen ſunt c
cinni, quia harmonia aliquo modo temperata eſt,
ſanguis nonnihil refrigeratur, & eſt ſedatior, pr
pter melancholiam non uicioſam. Ita & Ariſto
les inquit in ſecundo libro de Partibus animaliu
Sanguis craßior & calidor efficit maius robu
Sed tenuior & frigidor, auget uim ſentiendi
intelligendi. Verba Ariſtotelis hæc ſunt: ἔστι
ἰσχύος μὲν ποιητικώτερον τὸ παχύτερον α
μα καὶ θερμότερον. Αἰσθητικώτερον δὲ τὸ νο
ρώτερον, τὸ λεπτότερον καὶ ψυχρότερον.

Breuiter autem & hoc monendi ſunt iuniore
quod mores plerunq; imitantur craſin, ut quo pr
pi

pior est crasis temperatæ, eò sunt affectus, gestus & mores magis placidi & concinni, ut in Lelio, qui pingitur in exemplo Mitionis.

Cum est excessus Rubræ bilis, naturæ sunt iracundæ & irritabiles, & accensa ira citò deflagrat, gestus sunt concitatiores, stulti & turbulenti impetus, loquacitas & futilitas, ferocia in lacessendo, nec tamen in sustinendo firmitas. Qualis est natura in canibus. Ideo de Agamemnone inquit Achilles, κυνὸς ὄμματ᾽ ἔχων. Et multi tales sunt θρασύδειλοι.

Cum est excessus Atræ bilis, naturæ sunt tristiores, taciturnæ, sedulæ, morosæ, suspicaces, pertinaces, aliæ magis, aliæ minus.

Cum est infelix confusio Rubræ & atræ bilis, sunt monstrosæ naturæ, plenæ superbiæ, maleuolentiæ, ueneni & fraudum, Thersitæ, Sinonis, Timonis similes, μισάνθρωποι, μωρόκακοι & ἐπιχαιρέκακοι.

Cum excessus est Phlegmatis, naturæ sunt segnes, fugiunt laborem, & dedunt se uoluptatibus corporis, amant delicias cibi & potus, quales fuerunt Margites, Sardanapalus, Bonosus, & similes dissimilimi uiris fortibus, de quibus scripsit Hesiodus, ut citat uersum Polybius, Αἰακίδαι πολέμῳ κεχαρηότες ἠΰτε δαιτί.

Sed

Sed omnium specierum magna uarietas est, ut in singulis corporibus temperamenta propter diuersas parentum naturas, & diuersas stellarum commixtiones differunt. Ac medicis necessariam esse considerationem harum dissimilitudinum constat. Prodest autem, in communi uita ad tuendam ualetudinem, ad regendos mores, ad circumspectionem in familiaritatibus. Omnino necessaria diligentia est, uitare monstrosas, superbas, maleuolas, et perfidiosas naturas.

Praeterea cum animaduertimus in nobis ipsis, ad quae uicia proniores simus, uigilantia & assuefactione eas inclinationes frenare & extinguere annitamur. Sciamus etiam, à Filio Dei petendum esse auxilium, ut uiciosos impetus in nobis reprimat & frangat, sicut scriptum est: Quantò magis pater uester cœlestis dabit Spiritum sanctum petentibus.

De Spiritibus.

Spiritus est subtilis uapor, ex sanguine, coctus uirtute cordis, ac incensus, ut sit uelut flammula, quae in diuersis membris dissimiles habet actiones. Quanquam enim unus est fons spirituum, tamen locis mutantur, & mutati dissimiles habent actiones.

Sunt autem ſpecies duæ. Spiritus uitalis, eſt ımmula ex puriſsimo ſanguine in corde nata, ca- rem uitalem deuehens in cætera membra, & im- rtiens eis uim exercendi actiones, quas calore ui- li efficiunt. Ad hunc uſum, ſupra dictum eſt, ar- rias eſſe conditas, ut hunc ſpiritum in omnia mem- a transuehant.

Spiritus animalis, eſt ex eodem genere ſpiritu- n, qui nati ſunt in corde, pars transmiſſa ad ce- brum, ubi uirtute cerebri fit lucidior, & conue- iens temperamento cerebri, & in neruos inffuſa lut lumen, ut eos impellat, & actiones ſenſuum motum localem cieat.

Etſi autem alij diſputant, unde generetur hic piritus, tamen conſentaneum eſt, oriri eum à uitali piritu, ut Galenus inquit, libro ſeptimo de dogma- um Hippocratis & Platonis conſenſu. Οὕτω τὸ υχικὸν πνεῦμα ἐκ τοῦ ζωτικοῦ κατεργασθέν- ος ἔπι πλέον ἔχει τὴν γενέσιν. Et manife- tum eſt, ſpiritum fieri meliorem in cerebro, quan- o bonum eſt cordis temperamentum, & quando or non turbatum eſt ira, & mœſticia.

Quidam addiderunt tertiam ſpeciem, uide- icet ſpiritum naturalem in Epate, qui ibi fouet anguinem, & in ſanguine halitus excitat, Sed ommodius eſt dicere, uitalem ſpiritum à corde

etiam ad Epar transuehi, qui calorem uiuificum Epatis adiuuat in generatione ſanguinis. Eſt enim cor fons uitæ.

Iam cogitent ſtudioſi hoc mirandum Dei opus in homine. Spiritu uitali & animali actiones præcipuæ efficiuntur, uitæ conſeruatio, nutritio, generatio, deinde ſenſus, motus, cogitatio, affectus in corde. Ideo aliqui dixerunt, Animam eſſe hos ſpiritus, ſeu flammulas uitales & animales. Galenus inquit de Anima hominis: Hos ſpiritus aut Animam eſſe, aut immediatum inſtrumentum Animæ. Quod certe uerum eſt, & ſua luce ſuperant ſolis & omnium ſtellarum lucem. Et, quod mirabilius eſt, his ipſis ſpiritibus in hominibus pijs miſcetur ipſe diuinus ſpiritus, & efficit magis fulgentes diuina luce, ut agnitio Dei ſit illuſtrior, & aſſenſio firmior, ut motus ſint ardentiores erga Deum.

E contra ubi Diaboli occupant corda, ſuo afflatu turbant ſpiritus in corde & in cerebro, impediunt iudicia, & manifeſtos furores efficiunt, & impellunt corda & alia membra ad crudeliſsimos motus. Vt Medea interficit natos. Iudas ſibi ipſi conſciſcit mortem.

Aſpiciamus igitur naturam noſtram, et diligenter eam regamus, & ſciamus, oportere ſpiritus noſtros eſſe domicilium Spiritus ſancti, & oremus Filium Dei, ut ipſe depellat à nobis diabolos, & ſpiritum diuinum in noſtros ſpiritus transfundat.

DE POTENTIIS ANIMAE.

Oſtendimus utcunq; picturas membrorum corporis humani. Cum enim neceſſe ſit diſcerni actiones animæ, & actionum fontes, uidelicet potentias, & aliæ ſint ſedes & organa aliarum potentiarum in corpore, ſimul neceſſe eſt membra corporis aſpici, ut ſedes cogitationum eſt cerebrum, ſedes affectuum cor. Deinde alia ſunt inſtrumenta præparantia & coquentia nutrimentum, alia regentia motum localem. Vt autem hæc uarietas aliquo modo intelligatur, conſideranda eſt fabricatio corporis, in quo ideo diuerſa membra condita ſunt, ut ſint inſtrumenta diuerſarum actionum. Vtinam uero etiam aſpicientes artem in hac miranda fabricatione & ipſas actiones hominum, ſcilicet noticias, dijudicationem, ratiocinationem, & electionem, agnoſcamus hanc rerum naturam non caſu ex atomis confluxiſſe, ſed mentem æternam immenſæ potentiæ, ſapientiæ, & bonitatis architectatricem eſſe, quæ ideo condidit hominem, & in eum transfundit radios ſuæ lucis, ut eum agnoſcamus, et ei obediamus, & ſimilitudinem diuinitatis in nobis tueamur.

Nunc autem redeo ad quæſtiones uſitatas de Potentijs.

Quot sunt potentiæ Animæ?

Quinq; numerantur, distinctæ his appellationibus: Vegetatiua, Sentiens, Appetitiua, Motiua secundum locum, & Intellectiua. Hanc perspicuam enumerationem retineamus, omißis rixis.

Quærunt alij, quomodo hæc ad medicorum distributionem accommodari poßint, qui potentias tres numerant: Naturalem, Animalem, & Vitalem. In has distribuit cæteras potentias Galenus in libro de caußis morborum. Naturalis eadem est, quæ nominetur uegetatiua. Animalis comprehendit sensus exteriores, & interiores, & Locomotiuam. Vitalis est potentia cordis, uiuificum calorem & spiritus suppeditans cæteris, qui & fouent calore alias partes, & fiunt instrumenta actionum. Est & cor sedes affectuum, qui proprie sic nominantur, ut suo loco dicemus.

Sed superuacaneum est recitare dißimiles enumerationes, præsertim cum rebus cognitis, non difficile sit iudicare, quæ appellationes cum quibus congruant, & quæ species alicubi omissæ sint.

DE

DE VEGETATIVA.

Tria sunt officia uegetatiuæ potentiæ. Nutrire, augere, & gignere. Nihil repugno, si qui uegetatiuam partiri uolunt in tres potentias, Nutritiuam, Augentem, & generatiuam. Sic enim aliqui loquntur.

Quid est Nutritio.

Nutritio est conuersio nutrimenti in substantiam animati, facta ui caloris naturalis, ut instauratio fiat in eo, quod absumi cœperat.

Quæ sunt orgna in Animalibus.

Nutritionis organa uocantur membra proprie, destinata ad accipiendum, transmutandum & transuehendum nutrimentum, scilicet, Os, Oesophagus, Ventriculus, Epar, & uenæ deferentes sanguinem. Quanquam enim nutritio fit uirtute omnium partium corporis, quæ conuertunt nutrimentum in substantiam suam, tamen aliæ partes non nominantur huius officij organa, quia habent alias functiones principales. Ac Oesophagi, uentriculi, Epatis, uenarum tantum hæc sunt officia, ut nutritioni seruiant. Ideo usitatum est, has partes nominare organa Nutritionis.

Attribuuntur autem singulis membris uniuersaliter quatuor ministræ facultates: Attractiua, Retentiua, Alteratiua, & Expulsiua. Hæ facultates seruiunt nutritiuæ. Nutrimentum attrahitur, & retinetur uirtute certorum uillorum, ut supra dixi. Transmutatur uero propria membri, ut uentriculi & Epatis, natura. Superfluitas autem expellitur, & adiuuant certi uilli expulsionem.

Quomodo fit nutritio in corpore humano?

Plantæ nutrimentum per radices excipiunt. In insectis & in piscibus desunt quædam membra. Quare omißis animantibus cæteris, dicam de nutritione in corpore humano.

Etsi autem postea discernemus genera appetitionum, tamen nunc ex eo loco aliquid huc transferendum est. Vt enim fiat nutritio, ordinatæ sunt appetitiones cibi & potus, Fames & Sitis.

Descriptio famis apud Galenum hæc est: Fames est sensus suctionis uenarum, quæ, cum deest nutrimentum, mulgentur ab exhaustis membris, quare cum & ipsæ sugunt uentriculum, fit corrugatio uentriculi & orificij, quæ sensu percipitur. Affluit etiam aliquid atræ bilis, quæ sua mordacitate acuit sensum illum corrugationis. Deinde imaginatio

inatio hoc irritato dolore, iudicat cibos quærendos esse.

Aliqui tantum dicunt caussam appetitionis esse frigiditatem uentriculi, & atram bilem affluentem ad orificium uentriculi. Sed hæ non sunt principales caussæ, uerum suctio uenarum est principalis caussa famis. Omnibus enim membris naturaliter inest uis attrahendi nutrimentum ex uicino. Membra igitur exhausta mulgent uenas, uenæ sugunt uentriculum. Inde sequitur uentriculi & orificij corrugatio, quæ dolorem affert propter concursum multorum neruorum in orificio.

Deinde, sitis caussa magis etiam perspicua est. Natura arefacta indiget irrigatione. Et suctio uenarum magis arefacit uentriculum & eius orificium. Et cibus, cum sit calidus & solidior minus opitulatur arefactioni. Appetitio igitur oritur frigidi & humidi nutrimenti, quæ nominatur sitis. Sentitur autem propter arefactionem in orificio uentriculi. Ita Galenus diserte inquit: Famis & sitis organum esse Orificium uentriculi, propterea, quod in eo loco sentitur irritatio.

Hæc de naturali fame & siti dicuntur. Postea ut βουλιμίας sunt aliæ caussæ: Ita sitis præternaturalis seu uiciosa habet alias caussas. In Cruditate & in febribus halitus calidi & sanguinis ac spiri-

tuum accensio arefaciunt œsophagum, & fauce[s] unde sitis fit ardentior. Magna mœsticia propte[r] extinctionem spirituum arefacit uasa, & accend[it] sanguinem, ut postea rigationem auidius appeta[nt] & œsophagus & uenæ.

De modo Nutritionis.

Et ad conseruationem ualetudinis, & ad medi[-] cationes, ac multorum morborum depulsiones præ[-] cipue conducit, nosse modum nutritionis, de qu[o] tamen eo breuius dicam, quia ex descriptione Ana[-] tomica, ubi dicitur, ad quos usus singula membr[a] condita sint, utcunq; & ordo ac modus nutrition[is] cognosci possunt.

Cum uentriculus accepit nutrimentum, ample[-] ctitur ipsum, ut coquat, & uertat in chylum. Poste[a] chylus per πιλωρὸν emittitur in Duodenum inte[-] stinum & Ieiunum. Ex Ieiuno uenæ Masaraic[æ] rapiunt id, quod purius & liquidius est, ac tran[s-] uehunt in Epar. Lutulentum uero pellitur ex Ieiu[-] no in inferiora intestina. Transuectus autem chy[-] lus in Epar, ibi coquitur ac uertitur in massam san[-] guineam, in qua insunt, ut dictum est, quatuor hu[-] mores. Sed horum fit ex aliqua parte separatio[.] Multum rubræ bilis deriuatur in folliculum fellis[,] multum atræ bilis in splenem transmittitur. A quo[-]

sa super

superfluitas, cum uentum est ad cauam uenam, urima effunditur in uenas emulgentes & defluit renes & uesicam, fitq; urina.

Reliquum sanguineæ massæ, quod est in caua na, distribuitur inde in tres partes. Vna euehi-r in ramos ascendentes. Secunda in dextrum alamum cordis, ut cur & pulmonem nutriat, & inde transfundantur riuuli in sinistrum thala-um cordis, unde spiritus gignuntur. Tertia pars nguineæ massæ labitur in ramos ex trunco uenæ uæ descendentes, ad alenda inferiora membra.

In extremitatibus autem uenarum sanguis ille rtitur in secundam humiditatem, quæ nomina-r Cambium, quæ iam membris apponitur & aßi-ilatur, quæ quidem aßimulatio reuera est gene-tio quædam, facta uirtute spirituum & caloris aturalis in quolibet membro. Quia cuilibet mem-ro insunt, ut antea dictum est, attractio, retentio, lteratio, & expulsio. In quolibet enim ζωὴ φυ-ικὴ, est ipse calor naturalis, qui & fouetur spiritu itali, & est harum uirium copulatio, uidelicet at-rahendi, retinendi, alterandi & expellendi.

Hic modus est nutritionis, in quo gradus sic discernuntur. Digestiones tres numero. Primam n uentriculo. Secundam in Epate. Tertiam in ex-tremitatibus uenarum, ubi sanguis uertitur in se-

cundæ humiditates, quæ nominantur Cambium. postea attrahitur à membro nutriendo, & in ei substantiam uera generatione conuertitur, ut di ctum est. Etsi autem de numero digestionum al aliter locuti sunt, tamen prolixiores & inutil disputationes addere nolui.

De Materia nutritionis, & alijs rebus eam adiuuantibus.

Dictum est de potentia, de organis, de mod nutritionis, Iam & de materia, uidelicet de nutri mentis, de cibis & potu, & de externis rebus adiu uantibus nutritionem dicendum erat, quæ numeran tur Sex.

- Aer.
- Cibus & potus.
- Somnus & uigilia.
- Motus & quies.
- Euacuatio.
- Affectus animi.

Hæc sex genera nominantur res no natura les, quia non sunt partes in hominis substantia. No hic recitamus, ut appellatio rerum non naturali um, quæ tamen nutritioni seruiunt, nota sit. Et pro dest sæpe commonefacere iuniores de his ipsis re bus, ut maiore cura obseruent, quid conducat uale tudini,

ini, quid noceat. Petenda est autem longior do- na à medicis.

Videmus hominem non nisi in aere uiuere. Et nifestum est, expiratione opus esse, ne multitudi- spirituum repleta sede cordis strangulentur ho- nes. Inspiratione uero opus est, quia aer refrige- cor, & pars aeris mutatur in spiritus admixta tibus, qui ex sanguine nascuntur. Hinc intelligi est, facilime infici corda uenenato aere. Præte- aer totum corporis temperamentum uariat. a natura est corporis nati & educati in aere thico, ubi sunt corpora ursis similiora, alia in e Lybico, ubi corpora sunt similiora Simijs. Nec am plura de aere.

De cibis & potu consideret quisq;, qui sint & mmuni hominum naturæ, & suo temperamento nuenientes. Nam sapientia Dei res certæ ita con- æ sunt, ut propter cognationem cum corpore m ino uerti in sanguinem & addi corporibus no is poßint, aliæ magis, aliæ minus, ut ex tritico & no fit sanguis. Ex arborum folijs & corticibus guis fieri non potest. Tantum uero addam duo dicta Hippocratis, quorum alterum mo- t, ut eligantur cibi conuenientes suo cuiusq; tem- ramento, qui uel arcere morbos, uel lenire pos- nt, ut hi qui frigidum uentriculum habent, non ibant aquam, aut nimis tenuem cereuisiam, sed

uina

uima mediocria, non cruda. Qui propter temper-
mentum calidius & siccius, aut etiam propt
mœsticiam parum dormiunt, utantur lactuca, amy
dalis, croco. In hanc sententiam inquit Hippocrate
ἐν τροφῇ φαρμακίη, ἄριστον. Hanc regulam no
& sequi in uictu, omnibus iunioribus & seniorib
ualde utile est, possuntq́; hac diligentia sæpe arc
ri periculosi morbi.

Sed medicamenta, quæ non sunt cibi, nequ
quam cibis miscenda sunt. Vt, Rhabarbarum, a
Agaricum non misceatur cibis. Ideo & hæc sente
tia ab Hippocrate tradita est ἐν τροφῇ φαρμακ
φλαῦρον, quia diuersæ sunt actiones cibi, & pha
maci, & impeditur actio naturæ cibum coquent
cum interea pharmacum trahit & pellit uicios
humores.

De motu & quiete, hoc tantum monendi su
iuniores, Agitatio corporum præcedat cibos. E
citatur enim calor, superfluitates consumuntur, c
expelluntur, & irritatur appetitio. Ita inquit Hi
pocrates: Πόνοι σιτίων ἡγείσθωσαν.

Maiore etiam cura omnes iuuenes & sen
post sumtum cibum uitent omnes uehementiore
motus corporis & animi, uitent et uocis contentio
nem. Tribuenda est enim quies uentriculo ample
xo iam cibum, qui cum agitatur, patefit stomachus
&

exhalant spiritus & calor, & fit dißipatio cl-
Hunc igitur & sensum pecudibus natura indi-
uidemus, ut postquam pastæ sunt, ament quie-
, & cubantes, placide fruantur quiete. Nec du-
m est, multos homines sibi certum exitium ac-
sere talibus intempestiuis agitationibus, post
tum cibum. Et exempla quædam uidimus.

De Euacuatione ordo naturæ notus est. De-
e magna uarietas est Euacuationum, de qua con-
ndi sunt medici.

De affectibus animi, quare ita conditi sint in
ura, ut uel foueant uitam uel extinguant, &
tanquã flammæ uindices et executio iudicij diui
infra dicam. Certum est autem, ualde multos
mines tantum mœsticia contabescere & interire,
a cor, quod sedes est affectuum, torrefit, & spi-
us gignuntur debiliores, & Languefiunt omnes
e uires. Ideo Hippocrates inquit, φροντὶς, χα-
πὴ νόσος. Medicatio autem omnium effica-
ima est, fiducia præsentiæ & auxilij diuini ac-
iescere, & à Deo petere & expectare uel libe-
ionem uel mitigationem, iuxta dictum: Iacta in
um curam tuam, & ipse te enutriet.

De somno necesse est plura dicere. Et consi-
ratis somni caußis & utilitatibus, magna pars
ctrinæ de potentijs animæ fit illustrior.

Somnus

Somnus est quies Animalis uirtutis, quæ
cum uapores utiles ex nutrimento exhalant in
rebrum, qui ibi suauiter liquescunt, & paßim
entes in cerebro obstruunt meatus sensuum & n
uorum motiuorum.

Initio autem caussa finalis consideretur, q
mirum uideri potest, cur facta sint hæc interu
motuum in animalibus, cum cœlestes motus, &
minum, nulla habeant interualla. Sed hic ordo
malibus sancitus est: Quod caret alterna req
durabile non est. Loquamur autem de homini
non de pecudibus.

Sicut tota natura hominis ita condita est,
paulatim & consumtio fiat natiui humidi, &
cienda sit instauratio per nutrimentum, & po
accesserit hominum naturæ senectus & mors,
dem caussa est, cur opus sit alimento & qui
Nam & quies seruit conseruationi membrorum
hac natura, qualis nunc est. Cerebrum aßidua
tentione, & cor affectuum motibus arefierent
languescerent, si non recrearentur quiete. Qu
ad hunc finem ordinata sunt hæc interualla, ut
rigatio cerebri, & in ipsa quiete rursus colliga
naturalis calor: Item, ut cor aliquantisper min
turbetur affectibus, & recuperet uires, & gign
spiritus maiore copia. Ac tunc simul iuuantur ue
triculi & Epatis actiones, quia calor & spirit
mini

inus effunduntur quiescente corpore, imò tunc recreato corde, & calor & spiritus cæteris membris uberius suppeditantur.

Propter has causas finales proximas ordinatum esse somnium in natura, qualis nunc est, facilè intelligi potest. Cur autem natura hominum talis condita, ut fiat consumtio, & sit instauranda nutritione & quiete, non quæritur causa à Philosophis. Sed consilij diuini causæ aliquæ cogitandæ sunt. Incnarrabili sapientia & bonitate Dei decretum est, ut in hac natura corporali colligatur æterna Ecclesia. Et hæc ita condita est, ut nutritione sustentaretur, & res in terra nascentes ei usui essent. Et cum in natura fiant consumtio & nutritio, quies ad hæc ordinata est. Postquam autem natura hominum obnoxia est morti, & multo infirmior est, quam fuit, interualla quietis magis necessaria sunt. Deinde hæc ipsa quies imago est mortis & resurrectionis, ut cogitemus & seruari nos tam, quanquam mortuis, sicut ex somno exuscitamur, quanquam ignari, quomodo id fiat. Imo ut uires redierunt meliores post somnum: ita hominum natura in his, in quibus est semen Dei, exuscitata, uires habet multò præstantiores. Sed has finales caussas in illa æterna consuetudine Dei integre intelligemus. Nunc Physicum est aspicere præsentem naturam, & considerare in materia caussas, quomodo fiant in ea usitatæ mutationes.

Est igitur causa materialis, uapor suauis, qui cum liquescit, defluens obstruit meatus sensuum & spiritus impedit, ne in neruos delabantur, qua re motus localis sistitur. Non est enim uiscosus, aut lentus humor, qui lædit cerebrum, & efficit apoplexias, sed suauis halitus est, qui, postquam ascendit, frigiditate cerebri densatur, & defluit, rigans & humectans cerebrum. Ideoq; Aristoteles Euripo hunc uaporum motum confert, quod ascendentes refluant, & alij succedant.

Formalis caussa est, ipsa quies, hoc est, uacatio sensuum exteriorum, & motus localis. Nam interiores sensus minus impediuntur.

Causam efficientem hic nominant eam, quæ coctionem cibi adiuuat, unde uapores exhalant. igitur hæc caussa, ipse calor intro reuocatus uirtute cordis, qua in re consilium & ordinem naturæ considerare, ualde prodest.

Toties iam dictum est, cum naturam hominum Deus opifex talem condiderit, ut uelit eam nutritione seruari, multa instituit, quæ ad id opus conducunt. Sumto alimento fieri in uentriculo & Epate coctionem necesse est. Eodem tempore simul, cum nouo sanguine cor rigatur & reficitur, plurimum spirituum gignitur. Vt igitur contractioni propriæ & uentriculi, & Epatis opem ferat, minus spargit calorem in externa membra.

Iam reuocato calore intrò, cum cœpit fieri co-
o, simul exhalant uapores in cerebrum, et lique-
ntes, obstruunt meatus sensuum, & impediunt
ritus, ne dilabantur in neruos, qua re sistitur mo-
localis.

Ita tunc simul iuuantur quiete externa, uen-
ulus, epar, cor, & cerebrum. Ac iustißimum
esse aliqua certa interualla, in quibus hæc præ-
ua membra hominis reficiantur. Nec aliam
ssam quæri opus est, cur intrò calor reuocetur,
quia necesse fuit hunc ordinem nutritioni ser-
e, & in hoc ipso interuallo cor et cerebrum re-
. Quare & intrò calor reuocatur, & foris o-
m est.

Adiuuat autem reuocationem caloris, & ipse
luxus uaporum liquescentium ex cerebro, qui
n ambiunt calorem cordis, densiorem efficiunt.
reuocari calorem, manifestum est. Nam in som-
corpora pluribus tegumentis indigent. Et Hip-
crates inquit: τὸ αἷμα ἐν ὕπνῳ εἴσω μᾶλλον
ύγει.

De causis finalibus non est obscura doctrina.
ntiunt enim indocti manifesta & ingentia be-
ficia somni. Præcipuæ potentiæ humani corpo-
& earum organa somno iuuantur. Virtus nu-
tiua sine auxilio somni, coctionem non potest per
ere. Ac insomniam tetra & exitiosa cruditas se-
itur.

Deinde cor fieri languidius necesse est, cum nec recte nutriatur, nec gignere copiam spirtuum conuenientem posit, dißipato calore.

Cerebri uero & neruorum uirtus celeriter penitus extinguitur, nisi somno foueatur. Nam & nutrimento & rigatione, & quiete cerebrum indiget. Et languefacto cerebro, & deficientibus spiritibus, neruorum debilitatem sequi necesse est. Sicut Hippocrates inquit, uigilias immoderatas adferre spasmos & desipientiam, ἐπὶ ἀγρυπνίῃ σπασμὸς καὶ παραφροσύνη.

Nec difficile est ijs, qui non prorsus ignari sunt physices, cernere caussas, cur intempestiuas & immoderatas uigilias magni & sæui morbi sequantur. Quare unusquisq; se assuefaciat, ut ordini naturæ obtemperet, amet tempestiuam quietem, & eam tueri studeat. Nam ad cætera mala hoc quoq; accedit, propter immoderatas uigilias, ut paulatim somnus prorsus amittatur, debilitate uentriculi & cerebri. Sciamus igitur dulcißimos uersiculos, qui ex Menandro citantur, & caussarum cogitatione, ut Physicos decet, nos confirmemus, ut naturæ ordinem libenter tueamur:

ὕπνος πέφυκε σώματος σωτηρία.

Item:

ὕπνος δ' πᾶσίν ἐστιν ὑγιεία βίου.

Dic

Dic Aristotelicam definitionem.

Somnus est quies principij sensuum, seu, ut Aristoteles loquitur, πρώτου αἰσθητικοῦ. In hac descriptione, si cerebrum intelligeretur esse πρῶτον αἰσθητικὸν, non dissideret autor à cæteris. Sed Aristoteles addit aliam enarrationem. Intelligit πρῶτον αἰσθητικὸν, Cor esse. Non fit autem somnus proprie impedito corde, aut cessante. Constat enim in somno motum cordis multo fortiorem esse, propter reuocati caloris copiam, quam in uigilantibus. Non igitur impeditum est cor, nec cessat in somno natiua ipsius actio.

Caussa autem erroris Aristoteli fuit, quia putauit, Cor esse immediatum principium motus et sensuum. Ideo cum in somno cessent motus localis, & sensus, affingit cor impeditum esse, nec animaduertit repugnantiam. Cor enim non cessare, spiratio fortior testatur.

Præterea nerui sunt propria instrumenta sensuum & motus localis. Neruos autem oriri à cerebro, testatur inspectio. Ideo cum cessant sensuum actiones, quærenda est caussa proxima in cerebro. Hinc apparet, cur ab Aristotele dissentiat Galenus. Nec de re manifesta prolixius disputabo, quanquam à nonnullis recentioribus quæsitæ sunt præstigiæ ad excusandum Aristotelem.

Illa quæstio addenda est, Quare cum motus localis cesset, moueantur tamen in somno musculi thoracis in spiratione? Quia etsi alibi musculi seruiunt uoluntarijs motibus, tamen musculi thoracis mouentur mixto motu. Partim enim cientur uoluntario motu, partim impelluntur à spiratione, sicut urinæ meatus aperiuntur non tantum uoluntario motu, sed etiam interdum in nolentibus cedunt erumpenti urinæ. In Apoplexia desinit spiratio, quia læso & corrupto principio neruorum, uidelicet cerebro, simul extinguitur uis neruorum, qui directi sunt in musculos thoracis. Prorsus igitur desinit motus. At in somno principium neruorum suauiter recreatur, quare cum nerui sint incolumes possunt musculi cieri à spiratione.

De ordine cibi & somni, cognitis caußis somni, facile est ratiocinari, nec inanes suauiter dormire, nec immodico cibo oneratos. Sapiens antiquitas in omnibus rebus in tuendo ordine diligentior fuit. Extat igitur Exemplum ordinis balnearum, cibi & somni, apud Homerum in ultimo libro Odysseæ.

——ἐπεὶ λούσαιτο, φάγοι τε,
Εὑδέμεναι μαλακῶς, ἡ γὰρ δίκη ἐστὶ γερόντων.
Vt lauit, sumsitq; cibum, dat membra sapori,
Mollibus in stratis, uacuus curaq; metuq;
Corpora ceu prodest senio confecta foueri.

Balneæ

Balneæ antecedant cœnas. A cœna exiguum sit interuallum ad somnum. Molli ambulatione cibus ex orificio uentriculi descendit, & orificium clauditur. Deinde quies gratißima est uentriculo, ac primum in dexto latere cubandum est, ne hiet os uentriculi. Fit igitur collecto calore in somno coctio, prohibetur cruditas, conseruatur calor naturalis, gignitur sanguis suauior, sequitur & uirium & coloris bonitas.

Moueat autem singulos consideratio harum caussarum & effectuum, ut maiore cura ordinem diuinitus institutum in natura tueantur, & tribuant somno conuenientia tempora, nec extendant uigilias post cœnam in multam noctem, quæ ualde labefaciunt uires humani corporis. Sequitur enim cruditas, dißipatur calor naturalis, languescit uirtus uentriculi & Epatis, gignitur sanguis impurus, repletur corpus uiciosis humoribus, & fit κακοχυμία, turbatur spiritus, cerebrum ualde debilitatur aßiduitate motus, & ipso spirituum æstu, ac impedita suaui nutritione. Nec existimetur leue scelus esse, propria corpora petulanter necare, & corrumpere cor & cerebrum, quæ debent esse domicilia Dei, & actionum diuinarum, organa.

De somnijs.

Addemus breuem admonitionem de somnijs,

quæ quomodo fiant, longior disputatio est infra, ubi de sensibus interioribus dicitur.

Sunt autem alia physica, alia diuina, alia diabolica. Nunc de physicis dicam, quorum alia sunt uulgaria & communißima omnibus, nihil significantia. Ac rariora sunt utcunq; μαντικὰ seu præsagientia. Vtraq; autem sic fiunt.

Cogitatio interior fit, cum cerebrum feritur à spiritus, & cerebrum, quod aßidue mouetur suo quodam motu, facit spirituum commixtiones, & compositione spirituum format imagines. Vt enim lingua sonos ex Trachea acceptos format, & in eis facit articulatam uocem: ita cerebrum admirabili natura sua, format in spirituum compositione imagines.

Fiunt igitur & in somno concursu spirituum imagines, quorum multæ sunt similes earum imaginum, quas uigilando formamus, quia ex memoria illi spiritus, quibus imagines priores impreßimus, recurrunt. Inde hoc dictum est Claudiani:

Causidicis lites, aurigæ somnia currus.

Multæ imagines imitantur humores, quia spiritus accipiunt temperamenta ab humoribus. Vt, qui abundant uicioso phlegmate, somniant se natare. Ita Ephialtæ fiunt in somno, cum crassus humor, seu in cerebro, seu in thorace, impedit motum thoracis, eaq; compreßio mouet imaginationem, ut cogitet ab aliquo alio premi thoracem.

Alia

Alia rariora ſunt μαντικὰ, quæ tamen non
nt diuina, ſed ſunt familiaria certis temperamen=
, ſicut alius ſuo temperamento magis Muſicus
, quam alius, aut agilior ad ſcandendum. Tales
turas nominat Ariſtoteles ἐυθυονείρους καὶ ἐυ=
χους, quæ ſæpius habent ſomnia ſignificantia,
am aliæ. Exiſtimo autem recte dici, cauſſam
e, temperamenti proprietatem, ſicut & Aſtro=
gi exiſtimant. Sed inepti ſunt, qui præcepta de
terpretationibus tradunt, cum alij alias habeant
agines.

Exempla uero in hiſtorijs multa leguntur ma=
orum Ducum, ut Syllæ, Luculli, & aliorum, qui
ſomnijs multos euentus præuiderunt. Et Auguſti
edicus ſomniauerat in caſtris, diripi tabernacu=
m Auguſti. Admonitus igitur Auguſtus, alio ſe=
ſit, Nec fefellit euentus. Nam poſt pugnam fu=
to illo cornu, direptum eſt tabernaculum.

Cicero multa recitat, & ipſe ſomniauit, Octa=
um principem reipublicæ fore, priuſquam pue=
m noſſet.

Nec deſunt uſquam exempla talium ſomniorum.
c multa recitare ex proximo bello poſſem.

Quanquam autem ſæpe talibus ſomnijs re=
ondent euentus, tamen multa etiam in hoc genere
nt aut ambigua & fallacia, aut prorſus inania, ut

ſæpe experientia oſtendit. Ac de his quoq; rect
dicitur à Tibullo.

Somnia fallaci ludunt temeraria nocte,
Et pauidas mentes falſo timere iubent.

Non igitur tribuenda eſt fides his ſomnijs, ſe
præcepto Dei obtemperandum eſt, quod prohib
aſſeuerationes ex ſomnijs, ijs uidelicet, quæ no
ſunt diuina, ut textus inquit in capite 18. Deute
ronomij. Et ſæpe ambiguitas decepit interpretes
Vt Darius ſomniauerat, ſe uidere Macedonicu
exercitum incedere ardentem per Aſiam, ac uen
re Babylonem, ibiq; Alexandrum indutum ueſt
Perſica, ire in templum, ac ibi ſtatim euaneſcer
Arbitrabatur ergo Darius, Macedonico exercitu
ſignificari exitium per flammas, & Alexandru
indutum ueſte Perſica, uenturum in ſeruitutem
Sed flammæ ſignificabant celeritatem & uictoria
Veſtis ſignificabat, Alexandrum potiturum regn
Perſico. Sunt igitur fallaces coniecturæ, ut ali
multæ ſunt ex ſignis.

Tertium genus diuinum eſt, quod Deus men
tibus inſerit per ſeſe. Talia ſunt uaticinia Iacob
Ioſeph, Danielis, & ſimilium, quæ Deus de magni
rebus, de gubernatione Eccleſiæ, & de imperij
monſtrauit. His ſomnijs adduntur teſtimonia di
uinitus, ut mentes ſciant, ea diuinitus offerri. Sicu
& ſomnio Nabugdonoſor, additum eſt illuſtre te
ſtimoni

monium, quia cum rex imaginem ostensam obli=
s esset, Danieli eam Deus rursus ostendit, ut se
torem esse testaretur. Hæc diuina somnia sunt
ticinia probata de quibus sæpe in sacris historijs
citur, nec pertinent ad communem regulam, quæ
uinationes ex alijs somnijs probibet.

Quartum genus est diabolicum, ut cum dia=
oli offerunt imagines conuiuiorum & ludorum
neficis mulieribus, quas tamen compertum est,
squam abijsse, sed dormientes gestu & clamore
mnia saltationum significasse. Et huius generis
natica exempla Ethnicorum, Manichæorum, &
nabaptistarum recitari multa possent. Hic insidiæ
aboli prudenter cauendæ sunt. Et constanter re=
ellendæ sunt hæ præstigiæ. Sed nolo huic comme=
orationi diutius immorari.

De Auctrice potentia.

Vt de Nutritiua quæsiuimus, quæ sit ea po=
ntia, quæ habeat organa, quomodo fiat Nutritio:
a deinceps de cæteris hunc ordinem sequemur.

Quid est Augmentatiua potentia?

Non differt hæc reipsa à nutritiua, sed tem=
pore & quantitate. Nam nutritiua in adolescentia,

donec calor natiuus fortis eſt, plus nutrimenti conuertit in ſubſtantiam, quam amiſſum eſt. Ita creſcunt omnia membra, fiuntq; ſimul Nutritio & Augmentatio. Sunt igitur cauſſæ eædem, & eadem organa.

Quid eſt Augmentatio?

Eſt talis nutritio, qua non ſolum idem corporis modus alitur, ſed etiam accedit magnitudo certo tempore, ſecundum omnes dimenſiones, longitudinem, latitudinem, & ſpißitudinem, ac proportione omnia membra augentur, quod fit uſq; ad iuuentutis initium, uidelicet uſq; ad annum Quintum & uiceſimum, aut circiter. Ac plurimum differt Pinguefactio ab Augmentatione. Nam pinguefactione non creſcunt omnia membra, ſed additur carni quædam humiditas ſuperflua, ex bono ſanguine redundans. Non enim loquor de κακοχυμία, quæ eſt humorum prauitas in toto corpore.

Dixi autem, certi temporis augmentationem eſſe, quia natura omnibus animantibus conſtitutæ ſunt metæ incrementi & decrementi. Cum igitur ordine naturæ uentum eſt ad ἀκμὴν, Nutritiua non plus nutrimenti conuertit, quam amiſſum eſt, & paulatim poſt ἀκμὴν, fit actio languidior, quod ut aliquo modo intelligi poßit, uitæ & caloris fontem, ut ita dicam, conſideremus.

Quare

Quare post ἀκμὴν paulatim deficit natura animantium?

Vt in flamma Lychni necesse est quandam hu-
litatem esse glutinantem flammæ partes: sic in
pore animantis est quoddam aereum humidum,
imum, quod nominatur Radicale, fusum per to-
corpus, propagatum à semine, glutinans omnes
tes, in quo radicali humido immediate uehitur
or cœlestis & uiuificus. Hoc humido extincto,
or etiam euanescit.

Depascitur autem humidum à calore, & uicis-
natiuus calor deficiente pabulo fit languidior,
lamma attenuatur deficiente cera.

Quanquam autem alitur humidum radicale
tidiano nutrimento, tamen hoc, quod in omnibus
mbris acquiritur in nutritione, est impurius. Vt
uino, dum uis est integra, facile in naturam con-
rtit pauxillum aquæ. Sed si paulatim plus aquæ
fundatur, fit uinum impurius.

Sic igitur & uita deficit, quia nec caloris ui-
r manet, nec pabuli puritas. Mutua igitur labe-
ctione utrunq; extinguitur. Acquisitum humi-
m non est æquale radicali. Fit ergo & calor im-
cillior deteriore pabulo. Et rursus calor langui-
s minus feliciter conuertit nutrimentum. Simul
go labuntur, & humidum radicale, & natiuus
calor.

calor. Hinc intelligi poteſt, quare ἀκμὴ non perpetua, & cito accedat ſenectus.

Ideo Ariſtoteles definiuit mortem eſſe exti ctionem innati caloris, uidelicet abſumto Radic humido. Extinguitur autem humidum radicale pa latim, illa ipſa acquiſiti nutrimenti impuritate. accelerant extinctionem cauſſæ externæ & uiole tæ multæ, intemperantia, inedia, prauitas cibi potus, defatigationes omnis generis. Hæ cauſſæ conſiderandæ ſunt, ut in tuendis naturæ noſt uiribus ſimus diligentiores, quod & Deus præ pit.

Quid eſt Generatiua potentia?

Eſt potentia in animantibus generans ſimil ordinata ad ſpeciei conſeruationem. Eſtq; hic or conſiderandus. Nutritiua conſeruat Indiuiduu Augmentatiua prouehit ad iuſtam magnitudine Generatiua conſeruat ſpeciem.

Etſi autem in tota natura ordo teſtimoniu eſt, non extitiſſe mundum caſu, tamen hoc indiciu illuſtre eſt, quod perpetuo manent eædem ſpecie & quod in qualibet ſpecie propagantur ſimilia n fit ſpecierum confuſio, quod fieret, ſi caſu & tem re, ſine opificis conſilio omnia orirentur. Cumq; h ordo in natura inſtitutus ſit, ut ſpecies hoc mod

conſer

ſeruentur propagatione ſimilium, dictum eſt
Ariſtotele: Naturaliſsimum opus eſt in uiuenti-
, generare ſimile.

De organis generationis ſupra in Anatomicis
criptionibus dictum eſt. Pauca autem hic de Se-
ne & formatione fœtus addemus.

Semen animalis eſt utilis ſuperfluitas, ultimi
menti ſanguinei, per totum corpus diſperſi, poſt
rtam digeſtionem deciſa, quæ attrahitur à uaſis
inarijs, & perficitur ac conſeruatur in teſtibus
generationem. Sunt autem uaſa ſeminaria certæ
æ, quarum pictura, ut ita dicam, ſupra in deſcri-
one Anatomica conſiderentur.

Quidam ſemen oriri tantum à cerebro puta-
t, ſed conſtat plurimum quidem à cerebro, ſed
m ab omnibus membris deriuari. Cum enim ex
omnia membra formentur, conſentaneum eſt,
m ab omnibus membris oriri. Nam ſimilia ſimi-
s procreantur. Itaq; Hippocrates inquit: Ἐρχε-
γόνος ἀπὸ παντὸς τοῦ σώματος, καὶ ἀπὸ μὲν
ὑγιεινῶν ὑγιεινὸς, ἀπὸ δὲ τῶν νοσερῶν, νοσε-
. Vt igitur ſimilitudo, ita imbecillitas certorum
brorum in parentibus propagatur in prolem,
erebri, epatis, uentriculi, renum.

Quia autem ſemen utile alimentum eſt, & ple-
a copioſo uitali ſpiritu, corpora ualde debili-
tur nimia profuſione ſeminis. Nam & cor-

pori

pori alimentum detrahitur, & plurimum eijci[...]
spiritus.

Nunc breuiter de formatione fœtus dic[...]
Cum matrix excepit semen uiri, iungitur uirili [...]
mini muliebre semen. Hic magna controuersia [...]
An mulier concurrat actiue ad procreationem [...]
tus? Aristoteles non tribuit semen mulieri, sed d[...]
materiam fœtus esse sanguinem menstruum, & [...]
semen habere se actiue, ac uerti in spiritum, & [...]
ui tanquam fabrum, materiam illam disponere, [...]
inde fœtus procreetur. Hæc est summa senten[...]
Aristotelis.

Sed Galenum sequamur, qui affirmat, iuncta [...]
mina uiri & mulieris esse materiam fœtus, ets[...]
his uiri semen calidius & craßius est, mulieris u[...]
semen humidius ac frigidus, & ob hanc caussam [...]
lut nutrimentum esse uirili semini inquit.

Cum igitur Matrix accepit iuncta semina, p[...]
cipio calor matricis, uelut furni, leuiter assando [...]
ficit panniculum, tanquã crustam circa semen: E[...]
hæc initio uelut oui species, quia membrana [...]
cumdat semen intus bulliens, cum sit ualde spirit[...]
sum. Ac fit panniculus ex exteriore seminum p[...]
te, ac præcipue ex muliebri, quod est humidius [...]
magis extendi potest. Is panniculus græce nomi[...]
tur χόριον, Latinis secundæ, uulgo secundina. [...]
non solum locus est reliquo semini, sed etiam ha[...]
al[...]

ios usus. Desinunt enim in matricem innumera
ificia uenarum & arteriarum, & ut per ea san-
uis menstruus influat, & ut fœtui transmittatur
trimentum.

Hæc orificia similia sunt acetabulis polypi, eamq;
caussam nominantur κοτυληδόνες, quarum cum
apta figura ad amplectendam χόριον, adgluti-
atur undiq; panniculus ille matrici. Nam & tota
atrix appetit semen, idq; foueri à tota matrice
portet.

Sunt autem in toto chorio fibræ multæ, quæ
rie inter se contextæ coeunt, & constituunt duas
nas, & duas arterias, & in medio meatum, qui
minatur οὐραχός. Hæ uenæ & arteriæ sunt ue-
radices fœtus. Insertæ enim reliquo semini, con-
tuunt umbilicum. Primis igitur sex diebus ador-
ntur fibræ illæ, & semen intus feruet.

Deinde cum sexto aut septimo die umbilicus
bricatus est, ut dixi, iunctis illis uenis & arte-
s hic primũ attrahitur sanguis et spiritus, per uẽ
s & arterias illas, qui transmittatur ad semen, &
sceatur semini, ut formentur principalia mem-
a. Nam & in chorio fiunt foramina similia co-
lidonibus, quibus adglutinatum est, per quæ radi-
læ illæ attrahunt sanguinem & spiritum.

Interea semen æstuans, tres ampullas quasi
iguas uesiculas facit, quæ sunt loca Epatis, Cor-
s, & Cerebri. Trahit igitur uena ex umbilico
porrecta,

porrecta, ſanguinem craßiorem ſeu nutrimenta‑
lem, qui facile in ſemine coagulatur. Simul autem
fit bifida uena, ac ramo alteri coagulum illud agna‑
ſcitur. Hæc eſt Epatis formatio. Eſt enim Epar ſi‑
mile coagulato ſanguini.

Alteri autem ramo bifidæ illius uenæ agnaſcun‑
tur, μεσεντέριον, Ventriculus, Splen, Inteſtina.

Natis iam uenarum radicibus in Epate, collig‑
tur uelut truncus uenarum in gibba parte Epa‑
tis, & fit maxima uenarum, cui nomen eſt uena ca‑
ua, quæ alios ramos ſurſum porrigit, ex quibus f‑
unt διάφραγμα, & pars ſpinæ dorſi ſupra dia‑
phragma. Inferiores rami procreant reliqua‑
partem ſpinæ circa lumbos.

Arteriæ uerò ab umbilico in ſemen ſparſæ, ten‑
dunt ad ſpinam dorſi, & paulatim ad locum cordi‑
propagantur. Hæ arteriæ attrahunt calidißimum
& ſubtilißimum ſanguinem, ex quo in ueſicula i‑
la cordi deſtinata cor gignitur, quod eſt natura ca‑
nea, ſolida & ſpiſſa, quemadmodum conuenit mem‑
bro calidißimo.

Simul autem cordi uena caua ſanguinem nutri‑
entem aduehit. Iamq; Aorta naſcens ſpiritum euehi‑
in uniuerſum ædificium, ut ſpiritu & uiuifico ca‑
lore tota formatio perficiatur.

Cum autem Epar, et Cor, et cætera membra for‑
mentur ex ſanguine, uenæ, arteriæ, cartilagines

oſſ‑

ta, panniculi, πλευρὰ, ligamenta, ex craßiore
minis parte, ſimul pars ſubtilißima ſeminis, &
na optimi ſpiritus, quaſi colata & expreſſa ex
ßiore maſſa, ſurſum pellitur in ampullam terti-
,ut inde cerebrum formetur, & ex cerebro ner-
Quanquam autem huius mirandæ ædificatio-
ratiò non poteſt reddi, tamen ipſa machina hu-
ni corporis diligentißimè aſpicienda eſt, et con-
erandum, quæ pars ex qua materia, & ad quos
s condita ſit. Quod mirabilius eſt, quam cere-
um & neruos, motus ac ſenſuum inſtrumenta,
umq́; illud domicilium cognitionis et ſapientiæ,
ximè cognatum eſſe ſemini & ex ea materia
oximè oriri ? Vt igitur cerebrum ſimile eſt
leſti naturæ, quia lucis capax eſt: Ita ſemen eſt
iddam cognatum cœleſti naturæ, quo ut homi-
s ſingulari reuerentia uterentur, Deus metas no-
circumdedit, ne temerè effundatur, & ut certò
amus, ordinem in ea re ab ipſo ſancitum eſſe, hor-
ibilibus pœnis iudicium & iram ſuam declarat.

Tempora fœtus uarie diſcernuntur, ac maſcu-
quidem citius abſoluuntur quam fœmellæ, quia
maſculis calor uehementior eſt, & eodem gene-
alij citius, alij tardius matureſcunt.

Primis ſex diebus bulliente ſemine, fiunt am-
llæ, & uelut quædam oui ſpecies exiſtit. Hæc
ndum appellatur fœtus, ſed γονὴ, id eſt, ſemen.

Deinde nouem diebus attrahitur ſanguis, e
quo paulatim Epar & Cor fiunt, ita ut poſt du
decim dies iam diſcerni poßit delineatio Epati
cordis & cerebri. Iam igitur fœtus nominatur. I
græca appellatione ἔμβρυον, id eſt, pullulans ſe
germinans. ἔμβρυον quaſi ἔσω βρύον, id eſt, intr
in utero germinans, à βρύω, quod eſt pullulo, ge
mino, ſcaturio, πηγάζω, ἀναβλύζω.

Poſtea octodecim diebus membra cætera fo
mantur et diſtinguuntur, ſeu, ut uenuſtißimè inqu
Hippocrates, ramos exerit fœtus.

Hos dies ſi collegeris, inuenies dies 45. Tu
enim formatis & diſtinctis membris, uiuere ia
fœtus incipit, quia ſentit. Ideoq; aiunt, Animas in
ri pueris circiter 45. diem, & tunc non ſolu
ἔμβρυον, ſed etiam infantem nominant, Nondu
tamen propter imbecillitatem mouetur. Sed Hi
pocrates regulam hanc tradit: Dies à conceptio
ad formationem duplicati, indicant diem m
tus. Poſtea triplicati dies motus, indicant die
edendi partus. Vt ſi fœtus formatus eſt 45. di
mouetur nonageſimo, & editur Nono menſe. Eſt
hoc tempus uſitatißimum, præſertim in maribus, f
mellæ uero decimo menſe eduntur. Et de ſero part
inquit Hippocrates: Ες ἰδέλω ἠέλιον, ἐς πςῶτο
ἅλμα, ρ ἐς πλειότητα, τ.

Sic autem editur infans. Cum iam creuit, &
ampliore nutrimento indiget, quam quantum e
cotylid

tylidonibus per umbilicum attrahit, mouetur ma-re impetu, adeo ut rumpat panniculos, & quasi m chorij uenas. Quare matrix retinere fœtum utius non potest. Cumq; iam aperitur matrix, ntit infans aerem ingredientem, quem captans ouetur uersus os matricis. Hoc motu rite partus litur, capite primum exeunte. Et plorans uenit hanc lucem, uelut præsagiens calamitates huius itæ, in quam ingreditur. Plorat autem ideo, quia otus ille ac tractatio, non fit sine dolore, & offen-one teneri corpusculi.

Editi sexto mense aut citius, non uiuunt. Non-um enim plane perfectus est fœtus. Septimo mense diti uiuere possunt. Tunc enim absolutus est fœtus. xempla Plinius recitat, & Homerus scribit, Eu-ystheum, qui late regnauit in Græcia, & Herculi bores iniunxit, editum esse septimo mense. Sic nim inquit Homerus lib. τ. ἡ δ' ἐκύει φίλον υἱὸν δ' ἕβδομος ἑστήκει μείς. Et tamen quod mireris ctauo mense editi non solent uiuere. Nam septimo nense, qui criticus est, fœtus mouetur ad exitum, um natura eius ualida est. Cum autem natura fœ-us imbecilla est, non potest edi, sed transfertur in liam alui partem. Tunc uero si octauo mense eda-ur, nec post criticum tempus prodest moueri mate-riam, & gemina migratio magis affligit infantem, cum & septimo mense in aliam alui partem trans-latus est, & non multo post octauo mense editus.

Quod autem ſeptimus menſis ſit criticus, cau-
ſa ad aſtra refertur, quia tunc Sol ſit in ſigno, quo
oppoſitum eſt ſigno conceptus.

Calor maior ſeminis, dicitur eſſe cauſſa, cur ma-
ſculi naſcantur. Similitudinis cauſſa, ut Galenus
exiſtimat, uis eſt maior Paterni aut materni ſeminis.
Sed in tanta uarietate, & aſtrorum ſua eſt uis. Nam
boni poſitus ſiderum in formis uenuſtatem, hilari-
tatem & quaſi Lumen efficiunt. Infauſti poſitus
ſiderum inſigniter deformant corpora.

De gemellis conſentaneum eſt, etſi non ſunt cel-
læ in matrice humana, ut in belluinis, tamen cum
diſcrimen ſit inter latera, dextrum & ſiniſtrum, ſe-
mina diſtincta non continua, labi in diuerſa latera
uel uno conceptu, uel diuerſis, ut ferunt natos eſſe
gemellos Iphiclum & Herculem. Cum enim Iphi-
clum concepiſſet Alcmena ex marito, poſtea dicitur
Herculem ex Ioue concepiſſe, Id nominant ἐπικύη-
σιν, uulgo ſuperfœtationem. Ariſtoteles multa re-
cenſet exempla in 7. de natura animalium. Ait, adul-
teram quandam gemellos peperiſſe, quorum alter
ſimilis marito fuerit, alter mœcho. Sed ut hoc mo-
do Gemelli concipi ant abſolui poßint, non ſit lon-
gum interuallum inter duos conceptus. Nam ma-
trix occupata altero fœtu, cum iam formari &
creſcere incipit, non concedit locum alteri. Sed hæc
omitto. Nam & Ariſtoteles inquit, ſuperfœtatio-
nem hominum raram eſſe. Sæpius uno conceptu ge-
melli

elli nascuntur. De laterum uero discrimine uersunt hæc in Quinto libro Aphorismorum: ἔμβρυα τὰ μὲν ἄῤῥενα ἐν τοῖσι δεξιοῖσι, τὰ δὲ θήλεα ἐν τοῖς ἀριστεροῖσι μᾶλλον.

DE POTENTIA SENTIENTE.

Quid est potentia sentiens?

Est quæ ad cognitionem singularium in corporibus animantium condita est. Etsi autem postea, cum de iudicio & ratiocinatione in mente dicetur, admonendi sunt iuniores, ut apud sese cogitent, quantum bonum sit cognitio, & ad quos usus homini attributa sit, tamen hic quoq; de sensibus considerent, dignitatem eorum in homine eo maiorem esse, quia nuncij sunt mentis, sicut dicitur, A sensu oriri sequentes in mente actiones. Item, nihil esse in intellectu, quod non prius fuerit in sensu, quod etsi non congruit ad omnes noticias, tamen de plurimis uere dictum est.

Sunt autem sensuum ordines duo. Exterior & interior.

Sensus exteriores sunt Quinq;: Visus, Auditus, Olfactus, Gustus, Tactus.

Quid est sensus Visus?

Est sensus percipiens oculis lucem & colore[m] tanquam propria obiecta, & magnitudines, figu ras, numerum, motum & situm corporum, tanqua[m] communia obiecta.

Vtilitatis magnitudo non potest satis declara ri, Sed monendi sunt iuniores, ut horum mirabi lium operum diuinorum artem, bonitatem & u[sum] aliquo modo considerent. Qualis esset uita, si pe[r] petuæ tenebræ essent, aut si lux non posset appre hendi? Condidit Deus lucem, & uult notam es[se] & destinxit eam à tenebris. Ac naturam homin[is] talem condidit, ut apprehendere lucem, & disce[r] nere eam oculis poßit. Nec quid sit hæc pulce[r] rima res, Lux uidelicet, quæ ostendit res cætera[s] uerbis exponi potest. Sed oculi eam agnoscunt, [&] à tenebris discernunt. Vult autem Deus, hac co[r] porali luce considerata, intelligi, & sese esse luce[m] quandam admirandam, ut homines sancti aliqua[n] do experiuntur.

Quid est organum?

Oculus, & in oculo crystallinus humor, qui [e] sua natura lucet, et afferunt ei spiritum nerui opti ci. Hic spiritus uitam impertit oculis, Estq; uel[ut] flammula, naturam referens lucis cœlestis, tribue[ns] uim uidendi. Hæc flamma tanquam uita, in hum[o] re

m Cryſtallinum ſparſa, fit hoc modo uiſio, quia
ryſtallinus humor recipit illatas ab obiecto ſpeci-
, quæ ibi imaginem efficiunt, ut illapſæ in ſpecu-
n, ſeu ut fit in ſigilli impreßione.

Quod eſt obiectum?

Propria obiecta ſunt: Lux & color. Nec du-
ium eſt, colorem eſſe qualitatem mixti corporis,
rtam à commixtione lucidorum corporum cum
bſcuris. Hæc deſcriptio utcunq; intelligi poteſt,
gnita lucis natura, quam oculis cernimus. Sed con-
ituere lucis definitionem difficile eſt. Nos dici-
us, qualitatem eſſe in corporibus cœleſtibus, &
 igni, aere & aqua, oſtendentem & ſeſe & alia
orpora.

Narratio autem prophetica magis perſpicua
ſt, quæ lucem nominat, ipſa corpora cœleſtia, quæ
unt fons luminis corporum. Cum enim dicitur:
iat lux, haud dubie ſignificantur corpora cœle-
tia, in quibus ſingulari conſilio Deus hoc bonum
parſit, quod Lucem nominamus. Cum igitur de
uce quærimus, oculi cœlum intueantur, nec quæ-
rant alias definitiones.

De modo viſionis.

Toties iam dicimus, non penitus perſpici re-
rum naturam, ſed utcunq; foris aſpici. Conſidere-
mus igitur eam, quantum conceditur, et agnoſcamus

Deum opificem, qui hæc miranda opera uoluit esse testimonia de ſua ſapientia & potentia, uoluit etiam eſſe commonefactiones de aliјs arcanis actionibus. Vt in oculo fiunt imagines uelut in ſpeculo, ſic ipſe noſtris mentibus inprimit imaginem de ſe ſe, uelut ſpeculo.

Etſi autem de modo uiſionis multæ quæſtiones agitantur, tamen nos, in re non perueſtigabili, recitabimus ſine longa diſputatione opiniones non monſtroſas, quas receperunt eruditi, qui hæc diligentius conſiderauerunt.

Nonnulli exiſtimarunt, uiſionem fieri radiјs ex oculo emiſsis, & ferientibus ſeu comprehendentibus obiecta. Sed Ariſtoteles ſapienter refragatur, quia in oculo, non extra oculum fieri uiſionem oportet. Iam ſi radij procurrentes non redirent, fieret uiſio extra oculum.

Deinde radij ſunt tam longi, ut Lunam aut Solem attingant, Quare & Ariſtoteles & Optici dicunt, in medio perſpicuo ad oculum, qui & ipſe lucidus eſt, ferri colorum ſpecies, quas ut aer, ita oculus lucidus recipit. Hac receptione fieri uiſionem dicunt.

Iam altera quæſtio eſt, An à corporibus ali quod lumen ſpargatur, quod nominant, ſpeciem uiſibilem, ut cum in ſpeculis redduntur imagines, exiſtimamus ab obiectis lumen tranſmiſſum eſſe, quod cum reflectitur & coit, integram efficit imaginem.

Occan

Occam negat aliquid esse has species, & existimat, corpora apparere in lucida superficie, quia ⁓ condita sit natura, ut in lucidis res cerni possit. Quod uerò Optici nominant speciem, arbitratur eos loqui de lineis Mathematicis, quibus obiecta occurrunt oculis, non quod reipsa colores gignant lumen seu radios.

Sed alia communis est sententia, spargi à luce ⁓r à calore lumen, ut à Sole spargi radios manifestum est. Cum enim radij Solis in obscuris locis per foramen inserti, ab altero pariete reflectuntur, coit lumen, quod ita condensatum conspicitur. Cernimus & refractos radios, qui sic uocantur, cum in medio densiore, ut in aqua, aut in uitro, lumen coit. Esse igitur aliquam à luce propagatam & effusam qualitatem in aere, consentaneum est.

Accedunt huc & hæ coniecturæ, quod manifestum est, in uisione oculos affici, & regula est: excellens sensibile lædit sensum, ut experimur conspectu Solis aut fulguris lædi oculos. Quomodo autem læderentur, nisi res aliqua attingeret ac feriret oculos?

Deinde, cur caua specula inuersas imagines reddunt, ut stare in capite uideantur, nisi quia species aliter reflectuntur ex cauis, quam ex planis aut conuexis? Etsi autem fatemur, totam uisionis rationem, ut alia multa, imperuestigabilem esse, tamen hac communi opinione contenti simus, quæ

eo etiam nobis minus displicet, quia uidetur ideo sic condita esse natura lucida, ut radios spargat, ut aliquo modo significatio seu commonefactio ostendatur de æterno Patre & Filio, qui est, ἀπαύγασμα æterni Patris.

Ad uisionem autem necessarium est medium perspicuum, quod nominant διαφανὲς, inter obiectum & oculum. Nam obiectum sine medio perspicuo oculis admotum, non conspicitur. Sit igitur interuallum, quo à coloribus lumen spargi poßit, & sit hoc interuallum perspicuum, uidelicet aer aut aqua, quia sine luce externa, colorum lumen adeo debile est, ut neq; conspici, neq; discerni poßsit. Vsitatum est, cum de uisione dicitur, Medium nominari caussam sine qua non, Seu, ut Græci loquuntur, ὧν οὐκ ἄνευ. Tales caussæ cur ita nominentur, in Physicis recitatum est.

Situs etiam in uisione considerandus est, Quicquid uidetur, secundum rectam lineam uidetur. Ac pyramidis figura lineæ in oculum incurrunt, cuius basis est in obiecto, conus uero in oculo, fitq; pyramis paulatim minor, quo longius ab obiecto recedit, species etiam paulatim attenuantur. Ex his initijs de situ, quando & qua uarietate lineæ perueniant ad oculum, doctrina Optica extruitur.

Quanquam autem oculi Duo sunt, tamen unum obiectum non uidetur geminum, quia species ab

utroq;

utroq; oculo coeunt in neruos Opticos, qui iuncti sunt, ut concurrant ibi receptæ species. Quare una res non uidetur gemina, nisi cum species non iunguntur. Tunc enim una res apparet gemina, cum oculi distorti non similiter idem contuuntur. Hæc ratio extat in Problematis Aristotelis.

Quid est sensus auditus?

Est sensus in Auribus, percipiens sonos per aerem uel aquam.

Quod est obiectum?

Sonus. Est autem sonus qualitas, orta ex aeris fractione, quæ fit collisis duobus duris corporibus, latitudinem aliquam habentibus. Hæc fractio perinde in aere spargitur, ut lapillo in aquam coniecto uidemus gyros ea agitatione proferri. Vt autem in augustis fontibus circuli illi, cum cito in parietes impingunt, repulsi, geminant circulos: ita reddita fractio in locis tectis, cauernosis, aut laqueatis, aut densioribus syluis, geminat sonos, quæ geminatio nominatur Echo.

Quod est organum?

In foramine oßis Petrosi sunt duo panniculi subtiles & solidi, orti à neruis Auditiuis. Alter

panniculus continet & alligat Oßiculum ſimile incudi. Supra uero hanc incudem aliud oßiculum eſt, ſimile malleo, quod ab altero panniculo, ſuſtinetur, ſicut chorda tympano intenditur. Cum hic malleus à ſonis impulſus ferit incudem, excitantur ea percußione ſpiritus in neruis, & fit auditio, id eſt, perceptio ſoni pulſata incude, ut ſi chordæ pulſatæ ſonos redderent.

Illa igitur machina incudis mallei, cum panniculis, neruis & ſpiritibus, ſunt organa immediata auditus. Cæteræ partes aurium adiuuant præparationem. Anfractus colligunt & continent ſonos, ut ſubito irruentes in organum auditus, aut confundantur, aut lædant organum.

Quod eſt Medium?

Medium eſt aer, qui eſt duplex. Exterior, in quo gyri perferuntur ad aures. Interior & cognatus, qui eſt in ipſo foramine oßis Petroſi, qui eſt mixtus ſpiritu auditiuo, ut gyrationes illas accipiat & feriat panniculos & malleolos, Ac inde aurium tinnitus oritur, cum intus uapores aerem illum ſpiritu mixtum turbant.

Nec uero tantum in aere fit auditio, ſed etiam in aquis, ut conſtat piſces audire. Sed id medium obſcurius eſt, & ad homines nihil admodum pertinet.

Quid

Quid eſt ſenſus olfactus?

Eſt ſenſus in prioribus uentriculis cerebri, percipiens odores.

Quod eſt obiectum?

Odor, qui eſt qualitas in halitu exeunte ex mixtis, in quibus aerea humiditas, ſeu plus, ſeu minus terreæ naturæ exuberanti, & cœleſti aut igneo calore uſtæ, ac uelut torrefactæ permixta eſt, ut ſentimus olere fumantia lignea, quæ alioqui ſunt ſine odore.

Ideo ſic Ariſtoteles confert inter ſe odores & ſapores, ut dicat, in odore dominari ſiccitatem. Humiditatem uero in ſaporibus. Et in Problematum libro inquit: τὰ πυρούμενα πῶς τῶν ὑγρότητα ἐχόντων ὀλίγην, εὐώδη γίνεται. Vſta quæ modicam habent humiditatem, fiunt fragrantia. Sed tamen prorſus arida, quæ ſunt, ut Ariſtoteles nominat ἄχυμα, non ſunt odora, ut Lapides, tametſi in his & frigiditas, & ariditas cauſſæ ſunt, ne inſint odores. Non enim gigni odor poteſt, niſi calor ſubſtantiam defecatam terreæ & aëreæ naturæ, reſoluat & expellat. Itaq; fragantia omnia, etiamſi ſunt natura frigida, ut Roſæ & uiolæ, tamen odore ipſo leuiter calefaciunt.

Hinc ratiocinari poſſumus, quare in Oriente res naſcantur odoratiores, quia ea loca calidiora ſunt.

Hinc

Hinc & ratio sumenda est, quare dulcia minus sint odorata, quia sunt humidiora. Contra uero magis fragrantia sunt, in quibus aliquid inest acrimoniæ. Sunt enim ſicciora, &, ut ita dicam, uſta ſeu torrefacta, ut Libanotis, cui nomen est uulgare Rosmarinus, cuius odor cum ſit gratißimus, lingua teſtatur ſaporem amarum eſſe: Vtrunq; indicio est, libanotida calidam eſſe, ſicut & Nicander inquit: ἢ σύγε καγγρυόεσσαν ἑλὼν περιθαλπέα ῥίζαν.

Aut tu radicem calidæ libanotidos ure,
Fœcunda in tereti quæ gignit canchrye ſemen.

Vt igitur magna temperamentorum uarietas est in herbis, floribus, radicibus: ita magna odorum uarietas efficitur, & conſideratio digna est ſtudioſis.

Species autem Duæ præcipue conſtituuntur. Bonus odor, qui, ut in ſaporibus dulcedo, plus refert acreæ naturæ, & cum ex partibus ſuauibus & recte temperatis, & magis calore cœleſti coctis, oriatur, cerebro gratus est.

Contrarius odor bono, nominatur fœtor, qui ut ſtercus humanum ex partibus uicioſis & male torrefactis exhalat, & ſua natura uenenum est cerebro. Hæ duæ ſpecies facile agnoſci & diſcerni poſſunt. Altera nominatur εὐῶδες altera, δυσῶδες.

Adijci-

Adijciuntur & duæ differentiæ, sumtæ à saporibus, ut acris odor, qualis citrini, allij, cepæ, & Acidus, qualis est Aceti.

Extant apud Plinium & aliæ appellationes, quas enarrare difficile est, ut Acuti odoris & ignaui. Interdum Graueolens est idem, quod fœtidum, δυσῶδες. Vt fœtorem sub humeris nominat Plinius Graueolentiam alarum. Et Virgilius inqui: Aut ubi odor cœni grauis.

Apud Græcos aliud est δυσῶδες, aliud βαρύοδμον. Nam multa sunt βαρύοδμα, quæ non sunt fœtida, ut: Aloe, folia sambuci, Lilium, Artemisia, dicuntur à Dioscoride βαρύοδμα, et à Plinio graueolentia, cum tamen non sint fœtida. Imo Dioscorides ait, Polium esse βαρύοδμον μετὰ πόσης εὐωδείας. Et de Cunila seu Origano inquit Virgilius: Grauiter spirantis copia Thymbræ. Non est autem ingratus odor origani, ut constat. Plerunq; igitur βαρύοδμον significat non quod fœtore, sed quod nimia, &, ut ita dicam, densiore fragrantia offendit. Hæc breuiter de paucis appellationibus dixi, ut in lectione autorum diligentius consideretur earum significatio.

Aiunt autem hominibus hebetiorem esse olfactum, quam canibus & quibusdam alijs animantibus, quia cerebrum habent copiosius, & humidius.

Quod eſt organum olfactus?

Verum organum olfactus ſunt duæ propagines, à prioribus uentriculis cerebri deſcendentes ex ipſa cerebri ſubſtantia in os ἠθμοειδὲς ſparſæ ad foramina, ut in deſcriptione anatomica dictum eſt, ſupra nares oßi frontis inſertum eſſe os, quod multa exilia foramina habet, quæ ſunt meatus, & aëris & odorum, quod antiquitas nominati uel ἠθμοειδὲς, id eſt, colatorio ſimile, uel σπογγοειδὲς, quia multa in eo foramina conſpiciuntur, uelut in ſpongia.

Cum igitur per hæc foramina penetrarunt halitus, qui odores perferunt, arripiuntur & percipiuntur per illas cerebri propagines, & transmittuntur in priores uentriculos cerebri, quod bonis odoribus uult natura ſuauiter foueri. Nares *uerò ita ſeruiunt huic beneficio, quia in eis colliguntur halitus, & uia ſunt collectis halitibus ad illa foramina.*

De Medio.

Vt odor exhalans à corporibus, ſpargi poßit, medio opus eſt, per quod transmittatur ad organum. Nobis *igitur medium eſt aër.* Piſces *per aquam odores percipiunt.* Nam *alij alijs eſcis capiuntur.* Et Polypum *aiunt fugari à ſaxo, cui adhæret origano illito.*

Quid

Quid est sensus Gustus?

Est sensus & lingua & palato percipiens sapores.

Quod est obiectum?

Sapor, qui est qualitas in succo, in quo humiditas uincit siccitatem terrestrem, calore utramq; digerente. Dixi enim supra, in sapore dominari humiditatem. Quare Theophrastus sic definiuit saporem. Sapor est partis siccæ percolatio, per humorem à calore facta.

Græci cum obiectum gustus nominant, utuntur appellatione χυμὸς, quam uocem promiscuè usurpant pro sapore, & pro humore. Aliud nomen est χυλὸς, liquor. Et Galenus inquit, ueteres Græcos non χυλὸν, sed χυμὸν dixisse pro humore, sapore, & liquore.

Saporum species aliter ab alijs numerantur, & Galenus inquit, difficul er eas discerni posse. Aristoteles & Theophrastus recensent octo differentias.

Dulcis,	γλυκὺς.
Pinguis,	λιπαρὸς.
Austerus,	αὐστηρὸς.
Acerbus,	στρυφνὸς.
Acris,	δριμὺς.
Amarus,	πικρὸς.
Acidus,	ὀξὺς.
Salsus.	ἁλμυρὸς.

Has appellationes prodest notas esse, quia passim obuiæ sunt in descriptionibus plantarum & liquorum. Et consideratio harum differentiarum continet eruditas disputationes, qualibus temperamentis, qui sapores gignantur. Acria calida sunt, ut piper, allium. Acerba frigida, ut fructus glandium, castaneæ. Addam igitur breues descriptiones.

Dulcis sapor est, in quo exuberat aërea humiditas in ijs, quæ sunt temperatè calida, & quem, cum naturæ sanguinis nostri & carnis proximè congruat, lingua auidè excipit, ac uoluptate ac dilatatione afficitur, eo fruens non læditur, non exulceratur ab eo, nec refugit eum, ut amara seu acria. Dulcia sunt, Lac, Mel, Vinum. Ac regula nota sit. Nutrimentum hominis oportere esse dulce aut dulci permixtum. Nam dulcia iungunt, implent & restituunt erosas particulas, Sed interdũ excellenter dulcia nocent, quia cum sint ualde calida & aërea, citò in igneam naturam uertuntur, ut Mel & Saccarum celerrimè uertuntur in Rubram bilem. Quare auidius usi saccaro, sæpe periculose inflammantur. Ad hæc dulces cibi intemperantius eduntur. Ideo propter humoris copiam sequuntur putrefactiones.

Pinguis sapor uicinus est dulci. Est enim in liquore dulci, in quo tamen aërea humiditas sparsa est, in re minus tenuium partium, & calor debilior

est,

est,ut in oleo,butyro,carne. Hæc quoq; si sint me-
diocria,quæ prosunt nutrimento.Sed nimis pinguia
nocent, quia solent supernatare, & impedire co-
ctionem, & oppilationes efficere. Vulgo hunc sa-
porem nominant Vnctuosum.

Nec discerno à dulci suauem odorem, nisi
gradibus. Cum enim dulcedo mediocris est, & re-
cte temperata fit suauis, Vt manus cum inseritur
aquæ mediocriter calidæ, afficitur uoluptate: ita
mediocriter dulcia, quia sunt temperate calida,
& cum sanguinis & carnis natura congruunt, effi-
ciunt suauitates.

Sapores contrarij sunt dulci, pingui, & suaui,
Amarus, Acris, Acidus, Acerbus, Austerus &
Salsus. Hi uere differunt, ut exempla & effectio-
nes ostendunt,etiamsi imperiti non satis dijudicant
has differentias. Genus sit commune omnium, dul-
ci contrarios esse, & astrictionem efficere,quæ ali-
as magis, alias minus offendit seu exasperat lin-
guam.

Amarus,πικρὸς. Sapor est, qui detergit, &
mordet linguam,estq; in natura terrestri, crassa,in
qua excedunt calor & siccitas, ut in Bile, Nitro,
Marrubio,Absynthio.

Acris,δριμὺς. Non solum mordet ac rodit
linguam, sed etiam urit,penetrat, & ualde dissol-
uit, ut ferrum ignitum. Estq; in natura tenui, in
qua excedunt caliditas & siccitas.Et acria superant

 calore

calore res amaras. Sunt autem acria, ut Piper, Zinziber, Allium, Cepa, granum Cnidium, id est, Kellersaltz, Calx.

Acidus, ὀξὺς. Acetosus est, qui mordendo constringit & refrigerat, ac citra calefactionem attenuat, diuidit & uellicat. Estq; in natura tenui, frigida & sicca, in qua dominatur frigiditas. Nam quæ sunt tantum Acida, sunt præcipue frigida, ut oxalis, quæ uulgo acetosa nominatur, quia hæc pure hunc saporem habet. Est & species mali punici uere acida.

Alia quædam sunt mixtæ qualitatis, ut acetum, quod est subacre, quia etsi frigidum est, tamen retinet obscurum calorem, ut cinis, ex uini corruptione. Inde fit subacre, sed tamen dominatur frigiditas. Cum enim exhalant aereæ partes, & reliquæ manent terreæ, dilutæ aquosa tenui parte, fit acetum sua natura frigidum.

Cient autem acida appetentiam, quia humores uiciosos in orificio collectos, diuidunt & pellunt, & mordicatione non urente irritant uentriculum, ut Oxalis grata est in febribus, non solum quia pellit biliosos humores, sed etiam quia calorem biliosum mitigat.

Acerbus sapor, στρυφνὸς, est, qui contrahit linguam, & introrsum pellit, ideoq; constipandi, densandi, & astringendi uim habet: Estq; in natura terrestri, crassa, frigida & sicca. Ideo enim acerbus

sapor

sapor dicitur esse tardior, quam acidus, quia acidus est in natura tenuiore, minus terrestri. Acerba sunt, ut fructus glandium, pyra syluestria, & in genere immatura poma, mala cydonia, ac magis immatura. Nam postquam maturuerunt, fit mixtus sapor ex acerbo & dulci, sicut nucum ex acerbo & pingui. Sunt ϛρυφνὰ, & fructus poterij, qui uulgo Ribes dicitur. Item Castaneæ, corna, & poma Cynosbati, heinboten.

Quanquam autem recentior ætas mutauit appellationes, & pro acerbo dicit alias συπ|ικὸν, alias ponticum, tamen quia confusio in nomenclaturis parit errores, reuocandæ sunt ueteres appellationes. Ideo Græcas & Latinas asscripsi, quibus intellectis, recentiores collatæ etiam facile intelligi possunt. Στυπ|ικὸν, à ϛύφω, id est, astringo, usitata Græcis uox est in genere, pro eo quod habet uim astringendi. Ponticum existimat Pontanus dictum esse à pungendo. Recentiores etiam discernunt Stypticum & Ponticum, non specie, sed gradibus. Ponticum dicunt esse ualde ϛρυφνὸν, ut sunt pruna syluestria, quæ nos nominamus Slehen. De quibus Virgilius dixit: Spinas iam pruna ferentes. Vulgo alieno nomine appellant acacias. At stypticum aliquanto minus ϛρυφνὸν est, ut mala Cydonia. Sed singulæ saporum species uarios habent gradus, & mixturæ sunt saporum, ut mora sunt ϛρυφνὰ, acida, & nonnihil dulcia.

Austerus, αὐστηρός. Sapor est, qui asperitatem quandam in summa lingua efficit, & leuiter desiccat, nec pellit intro, nec condensat, ut acerbus sapor. Est enim quædam inter hos uicinitas, ut cum ὄμφακες sint acerbæ, postea in eis aucto humore, sequitur austerus sapor. Est igitur Austerus sapor in natura terrestri, crassa, frigida & sicca, sed plus habente caloris & humiditatis, quam habent acerba. Est autem inter uini sapores Austerus. Et Galenus inquit, Austera uina magis corroborare uentriculum, & minus officere cerebro. Iuuant enim uentriculum natiua siccitate, & aliquantulum astringunt, & minus calidos fumos exhalant, sed tamen de uino non crudo, non nimis aquoso ac tenui loquitur.

Salsus, ἁλμυρός. Sapor est, qui linguam non contrahit, nec constipat, sed detergit & abluit disgregando & exiccando. Huiusmodi est salis natura, qui ideo putrefactiones impedit, quia desiccat & extenuat, ac erodit humiditates. Ideo mollem carnem indurat, & duram reddit molliorem. Nam ut in molli absumit superfluam humiditatem, ita rursus durã erosione attenuat ac relaxat. Estq; salsus sapor in natura terrestri, crassa, calida & sicca.

Has differentias recitauimus, quia & uocabula intelligi prodest, & studiosi Physices diuersas qualitatum effectiones in his exemplis considerare possunt.

Quod

Quod est organum Gustus.

Est pellicula expansa in lingua sub carne porosa seu spongiosa, quæ est in linguæ superficie. Eadem pellicula & in palato sparsa est, oriturq; à neruis per palatum demißis ad linguæ radicem, qui & gustum & tactum linguæ ac palato suppeditant. Nam alij sunt nerui, qui motum linguæ impertiunt.

Medium quo fit gustatio, est uel exterius, salivalis humiditas, uel interius, caro fungosa. Ideoq; febri laborantibus omnia fiunt amara, quia redundat in lingua saliua biliosa.

Quid est sensus Tactus?

Est sensus percipiens primas qualitates pellicula neruea, expansa per carnem toto corpore, tanquam reti.

Quod est organum Tactus?

Vt nerui cæteris sensibus uim sentiendi impertiunt: Ita constat tactus organum esse pelliculam nerueam intextam carni, toto corpore, sub extrema cute, eaq; pellicula comparet, quacunq; carnis parte dissecta.

Oritur autem à neruis & cerebri & medullæ spinalis, etsi tactum acriorem suppeditant nerui subtiliores, uidelicet propagati à cerebro, ut qui

ad capsulam cordis, item qui ad orificium uentriculi descendunt.

Medium uero, per quod nerui seu pelliculæ tactum percipiunt, est caro bene disposita, aut os cui neruus inseritur. Nam & dentes tactum percipiunt. Aristoteles paucis uerbis in libello de Sensu, uidetur collocare organum tactus in corde, fortassis eo, quod inde neruos oriri putat. Sed nos eam opinionem non amplectimur.

Quod est obiectum?

Qualitates primæ. Caliditas, Frigiditas, Humiditas, Siccitas, & aliæ quædam, quæ has comitari solent: Durum, Molle, Asperum, Glabrum, Graue, Leue, Densum, Rarum.

Quot sunt obiecta communia?

Quinq; nominantur obiecta communia, quia à pluribus sensibus præcipiuntur. Magnitudo, Figura, Numerus, Motus, Quies. Hic uolens omitto cauillationes, quæ opponuntur de modo, quo percipiuntur hæc communia obiecta. Ac satis est scire, talem esse naturam. Color est in corpore, quod habet latitudinem. Cum igitur color oculis cernatur, necesse est & latitudinem conspici, quæ est magnitudo. Ita calor est in corpore, quod habet latitudinem. Cum igitur calor tactu percipitur in corpore longo & lato, necesse est simul ea spacia tangi & percipi.

DE SENSIBVS INTERIORIBVS.

Quid est ſenſus Interior?

Eſt potentia organica, intra cranium ad cognitionem facta, antecellens actiones ſenſuum exteriorum. Nam ſi animantia tantum apprehenderent obiecta ſine dijudicatione, & ſine compoſitione, ſeu qualicunq; ratiocinatione, quantulum prodeſſet ille incurſus obiectorum in externos ſenſus? Eſt ergo addita ſenſibus exterioribus alia ſuperior facultas, magis miranda, quam ſimplex apprehenſio ſenſuum exteriorum.

Quod ſunt ſenſus Interiores?

Actiones interiorum ſenſuum plures eſſe manifeſtum eſt, uidelicet: Dijudicationem obiectorum, memoriam & compoſitionem, ſeu ratiocinationem, ut Leo Romæ in circo uidens medicum, qui ipſi uulnerato ſpinam olim extraxerat, qui retinuerat in cerebro ſpeciem eius, & memoriam beneficij, agnouit eum, & ſua quadam compoſitione diſtinxit ab alijs, & quaſi ratiocinans blanditus eſt ei, ut tunc ſolebat, cum beneficium accepit.

Iam igitur quæſtio eſt, an hæc actionum diuerſitas in uno loco ſeu organo fiat, & quomodo fiat?

Esse autem diuersa organa apprehensionis & Memoriæ, inde manifestum est, quia experientia compertum est, amitti memoriam, non amissa apprehensione: Vt Thucydides describens pestilentiam Atticam, narrat quosdam, cum conualuissent, tamen fuisse adeo orbatos memoria, ut nec sese nec suos familiares nossent. Hi tamen cibum, potum, & similia agnoscebant, & discernebant.

Illustre signum & hoc est diuersitatis organorum, quod in medendo applicantur remedia pro facultate memoriæ ad posteriorem cerebri partem. Conturbata ratiocinatione medemur anteriori parti, seu mediæ. Distant igitur locis organa. His coniecturis non uanis contenti simus & mirabilium in cerebro actionum & instrumentorum consideratione moueamur, ut de Deo opifice cogitemus, & ipsum cerebrum, quod lucis diuinæ domicilium est, maiore cura tueamur.

Etsi autem alij aliter numerant sensus interiores, tamen cum consensus sit de re ipsa, non est opus litigare de modo enumerationis.

Nos Galenum sequimur, qui tres sensus interiores recenset, Sensum communem, Cogitationem seu compositionem & Memoriam. Nomina apud Galenum hæc sunt, φανταστικὸν, διανοητικὸν, & μνημονευτικόν. Hæ appellationes perspicue indicant discrimina.

Sensus communis apprehendit imagines, oblatas à sensibus exterioribus, & discernit obiecta singulorum sensuum.

Deinde alia uis, componens & diuidens, & aliud ex alio eliciens, tanquam ratiocinatur & iudicat.

Tertia retinet obiectorum memoriam, eaq; recordatur.

Sunt autem organa hæc. Anterior pars in geminis cauitatibus seu uentriculis cerebri, est organum sensus communis. Postquam enim, ut in speculis, ita in organis exteriorum sensuum fulgent imagines, spiritus uibrati induunt earum similitudinem, & transuehunt eos ad cerebrum. Ibi ut lingua format articulatam uocem: ita & cerebrum uibratum à spiritibus, format suo quodam admirando motu, quasi collocans spiritus, alia atq; alia simulacra. Vt enim fiant actiones & imagines in cerebro, concurrere et spirituum uibrationem et ipsius cerebri motum aliquem, consentaneum est. Non enim tantum feritur cerebrum à spiritibus, sed ipsius etiam aliquis motus est, tanquam collocans spiritus, componens & distribuens, sicut linguæ motus diuersi sunt, quasi collocantis in aere diuersas figuras articulatæ uocis.

Ita condita est hominum natura diuinitus, ut fieri cogitationes in nobis, & formari ac ordinari imagines sciamus. Quomodo fiant, non cernimus

in hac

in hac caligine, Sed tamen hanc ipsam formationem imaginum non dubium est umbram esse, significantem aliquid de filio Dei. Vt enim aliquo modo consideremus, cur Filius cogitatione genitus nominetur Imago æterni Patris, etiam in nobis uoluit Deus imagines fieri cogitatione.

Sunt autem officia primi sensus interioris, accipere omnium exteriorum sensuum obiecta, & ea discernere. Oculus pariter albedinem & nigredinem percipit. Sed sensus communis discernit.

Deinde proximus est sensus, cui tribuuntur compositio, seu æstimatio, seu qualiscunq; ratiocinatio & iudicium. Aristoteles à priore non discernit. Sed, ut dixi, Galenum sequimur, & organum ei in medio cerebro attribuimus. Aiunt enim, naturas hallucinatrices esse ratiocinando & iudicando eas, quibus media cerebri pars languidior est, ut supra de Thersitæ capite dictum est, de quo inquit Homerus: φοξὸς ἔην κεφαλήν.

Tertio loco numeratur Memoria, cuius organum esse in postrema parte cerebri, multa signa sunt, siue ipsum cerebellum dicamus id organum esse, siue partem uicinam.

Est autem cerebellum siccius, & multos sinus habet, quare ad accipiendas imagines & retinendas magis accommodatum esse existimatur. Vt autem in cera σφραγίδες imprimuntur: ita in organo memoriæ à spiritibus imprimi simulacra cogitemus.

temus. Aliquam uero esse organorum distinctionem, consentaneum est, ut supra dixi, etiamsi interualla non satis discerni possunt.

Illud autem sæpe cogitemus, cum in nobis sit ratiocinatio, & humanam naturam aliunde ortam esse constet, sequi necessario, Opificem huius naturæ sapientem esse, quia impoßibile est, à natura bruta oriri intelligentem. Restat igitur alia uita, in qua & opificem, & has machinas melius intelligemus, ut postea copiosius dicetur.

Quid est potentia Appetitiua?

Descripsi sensus ut potui. Nunc adijcienda est potentia appetitiua, quæ est facultas prosequens, aut fugiens obiecta. Comes est cognitionis. Ac de bestijs facile intelligi potest, ideo eis inditam esse cognitionem, ut sensus monstrent uitæ præsidia, & contraria. In homine est sublimior cognitio, ut agnoscatur & celebretur Deus. Et seruit huic cognitioni etiam appetitio, ut homo diligat Deum, lætetur & acquiescat in eo. Sed postea de superiore illa cognitione & appetitione dicam.

Initio autem uulgaris partitio tenenda est, de appetitu, quam etiamsi nonnulli cauillantur, tamen usitatum esse eruditis uidemus, & utilem esse discentibus, non dubium est.

Triplex

Triplex est appetitus: Naturalis, Sensitiuus, & Voluntarius.

De naturali appetitione non sic loquimur, ut supra, ubi tantum inclinationem, non actionem aliquam significat, ut cum dicimus: Materia appetit formam, Lapis naturaliter appetit locum deorsum. Hic enim significat & naturalem inclinationem & actiones, quæ tamen non oriuntur à sensu, uidelicet, Attractationem, Retentionem, Expulsionem. Sic planta arescens appetit rigationem, Exhaustæ partes corporis appetunt nutrimentum. Et ut magnes ferrum attrahit: ita membra lambunt uenas, et uenæ attrahunt sanguinem. Rursus onerata uasa repletione immodica, appetunt leuationem. Hic appetitus ad uegetatiuam potentiam pertinet, quæ sic appetit nutrimentum.

Sed hæc uocabula, Fames & Sitis, significant non tantum appetitionem cibi & potus, sed etiam sensum illius suctionis, hoc est, dolorem ex suctione ortum. Nos tamen non nimis subtiliter loquentes, transferimus famem & sitim ad appetitiones naturales, ut has appetitiones ab affectibus discernamus, qui sequuntur cognitionem, & aliquo modo regi possunt imperio rationis.

Appetitus sensitiuus est, qui comitatur sensum, & tantum competit animantibus. Hic duplex est, Aut fit per contactum, aut sine contactu.

Appe-

Appetitiones, quæ fiunt per contactum, sunt duæ, Delectatio et Dolor, tactum seu aliorum quorundam sensuum actionem comitantes.

Est igitur Delectatio, in neruis aut pellicula neruea, perceptio obiecti conuenientis, non lædens, nec lacerans neruos, sed à natura ordinata ad eorum conseruationem, ut faucibus arefactis in siti grata est rigatio, quæ fit boni potus perceptione, qua nerui recreantur. In frigore pedibus nimium frigefactis, gratus est calor recreans neruos.

Dolor uerò est neruorum seu pelliculæ nerueæ læsio, aut laceratio, quæ fit ab obiecto non conueniente, Vt cum ignis urit partem corporis. Est autem ut tactus, ita delectationis & doloris organum pellicula neruea intexta corpori, fitque dolor acrior, cum ipsi nerui proximè læduntur, ut fit in spasmis, ut in cruciatibus, quæ fiunt, cū calculi distendunt uenas & neruos.

Vt autem sensus per se agunt naturaliter, Oculus incolumis apertus obiectum oblatum iusto interuallo non potest non uidere: Ita in neruis naturaliter fit delectatio aut dolor. Nec caussa est alia quærenda, sed sciendum est, ad hæc officia neruos conditos esse, ut sint instrumenta sensus & motus, afficiantur delectatione & dolore.

Hac naturæ proprietate considerata, satis perspicuum fit, non omnes dolores aut delectatio-

nes

nes oriri à cogitatione, aut tolli cogitatione posse, ut Stoici fingunt, quorum errores de affectibus postea refutabimus.

Sunt igitur alij quidam gradus appetitionum, qui non fiunt per contactum, sed sequuntur cogitationem, & propriè sunt in corde ac nominantur Affectus. Hos discerni oportet ab alijs gradibus, qui sunt in uentriculo, aut in neruis in reliquo corpore, uidelicet à delectatione & à dolore.

Est & diligentia digna eruditis, considerare subiecta seu loca, in quibus propriè & uerè sunt singula genera. Nec decipiantur Poetarum aut Platonis sermonibus, qui amorem in Epate collocarunt, ut allegoriam de Tityo interpretantur, cuius cùm Epar dicant lacerari à Vulturibus, propterea quòd amauerit Latonam, aiunt significari, in Epate sedem esse Amoris, ut Lucretius inquit libro Tertio:

Sed Tityus nobis hic est, in amore iacentem
Quem uolucres lacerant. ——

Et Theocritus in Adonide inquit de Osculo:

Τοσοῦτον με φίλασον, ὅσον ζώει τὸ φίλαμα,
Ἄχρις ἀπὸ ψυχῆς ἐς ἐμὸν στόμα κ' εἰς ἐμὸν ἧπαρ
Πνεῦμα τεὸν ῥεύσει, τὸ δὲ σεῦ γλυκὺ φίλτρον
ἀμέλξω.

Tan-

Tantisper da suauiolum, dum basia uiuunt.
Ex animaq; tua dum spiritus in mea labra
Influit, inq; iecur, mulgenti dulcia philtra.

Sed hæc Poetica relinquamus, ac ueritatem onsideremus.

Sunt autem affectus, qui propriè sic nominanur, motus cordis, noticiam sequentes, prosequentes ut fugientes obiecta, qui cum aut iuuent natuam, aut destruant, semper comitantur extremi otus, aut læsa natura dolor ac destructio, aut suaiter mota, delectatio seu lætitia acquiescens in obecto.

Ac ordo naturæ considerandus est, motus coris antecedere cognitionem, ut dicitur:

Quod latet ignotum est, ignoti nulla cupido.

Item:

Εκ τοῦ ὁρᾶν γίγνεται τὸ ἐρᾶν.

Vt autem in Deo ipso est sapientia, discernens ecta & non recta, & deinde uoluntas, uolens reta, & sua quadam læticia acquiescens in rectis, & olens contraria, & uera indignatione repellens c destruens: Ita uitam hominum ordinauit, ut sint ges seu noticiæ recta præcipientes, prohibentes ontraria: Deinde uero sint magistratus, qui recta acientes protegant, & repellant ac tollant conraria facientes. Ideo autem hæc ita ordinata sunt, t agnoscamus & esse Deum, & sapientem, iustum

iudicem & uindicem esse, & ut sciamus, nos imaginem Dei esse, & eum imitari debere.

Ad hanc considerationem Dei & politicæ gubernationis deducendi sunt homines, cum caussas utcunq; considerare student, quare affectus in nobis conditi sint. Non agnoscitur Deus à cœlo, à terra, à plantis, & pecudibus, etiamsi ei obediunt. Sed angelos & homines ita condidit, ut uelit se ab eis agnosci. Fecit igitur eos naturas intelligentes, & attribuit normas iudicij, certas noticias: Sicut Magistratui leges tradit. Nec uero legum utilitas esset, nisi magistratus protegeret recta facientes, & contraria facientes tolleret. Ita uult Deus in ipso homine esse affectus tanquam executores noticiarum, uult lætari corda, cum noticijs recta præcipientibus obtemperamus. Voluit ita uiuere & conseruari hanc naturam, lætantem agnitione Dei, & acquiescentem in Deo. Rursus etiam uult in cordibus nostris uindices esse ingentes motus qui coherceant nos, & puniant facta contra legem. Vult esse flammas iræ & doloris, quæ destruant naturam, postquam non congruit ad sapientiam & normam diuinam. Ita Cain, Saul, Iudas & similes, destruuntur ira & dolore post scelera. Vt igitur noticiarum seu legum executores in nobis essent, affectuum ignes nobis insiti sunt.

Huius causæ consideratio utilis est & deducit ad archetypum, & postea multa monet de

ordine

ordine affectuum, quem conditor instituit, & de confusione ordinis, quæ postea sequuta est. Ac studiosi diligenter hæc initia de caußis affectuum, & de collatione ad Deum, & ad imperia considerent. Nunc addo partitionem.

Affectuum alij naturam iuuant, alij destruunt.

Iuuantes naturam, ut læticia, spes, amor, oriuntur à noticia monstrante quiddam boni, siue sit toti homini bonum, siue parti, & siue erret noticia, siue recte iudicet: Vt lætatur Augustus audita fama uictoriæ, etiam falsa.

Affectus autem destruentes naturam, ut Tristicia, Metus, Ira, Odium, oriuntur à noticia monstrante quiddam mali, siue sit toti homini malum, siue parti, & siue erret noticia, siue recte iudicet. Vt, Solon mœstus est audita fama de morte filij, quanquam falsa. Noticiæ enim antecedunt affectibus, ut dictum est, & obiecta monstrant. Quid autem nominetur Bonum, quid Malum, infra dicemus & alibi in Ethicis recitatur. Nunc utcunq; specierum uocabula declarabimus.

Læticia, est motus, quo cor acquiescit in bono præsenti, & est dilatatio, qua cor uelut accipit intra sese, & amplectitur obiectum, ut, amans lætatur amplectens puellam, eamq; uelut adiungere

cordi, & intra cor accipere conatur. Nec uerbis descriptionem illustriorem tradere possum, sed sensu discernitur læticia à mœsticia. Et discrimen esse Deus uoluit, ut antea dixi, ut alijs rebus iuuari naturam, alijs puniri & destrui sciremus.

Ac de læticia consideretur caussa. Voluit Deus læticia dilatari cor, ut primum & ante omnia Deum ipsum acciperet. Est autem Deus uitæ & quietis, non destructionis autor. Ideo læticia hoc modo condita est, etiamsi nunc quidem in hac naturæ deprauatione turbatus est affectuum ordo.

Contrarij affectus, qui destruunt naturam, sunt notiores, ut Tristicia, Timor, Ira, & similes.

Est igitur tristicia, motus cordis, quo percussum cor obiecto ingrato, constringitur, premitur, tremit & languesit, cum acri sensu doloris. Ac nisi desinat tristicia, tandem cor torrefactum extinguitur. Hic cruciatus nobis inditus est, ut & metus futuri mali nos coherceat, & tristicia propter præteritum malum sit uindex & pœna scelerum, & testis iudicij Dei.

Vnde autem est in læticia suauitas, & in tristicia cruciatus?

Hi motus grati & ingrati primum oriuntur ab ipsa cordis substantia, quod ita conditum est, ut sit fons & sedes affectuum, & suis quibusdam uillis dilatatur & constringitur: Et, si licet uti hac simi-

litudine

litudine, his uillis, quasi manibus attrahit ac depellit obiecta.

Præterea sensus fit acrior, quia subtiles nerui à cerebro deducti sunt in corpus cordis, qui addunt delectationem læticiæ, & acerrimos dolores tristiciæ. Augetur dolor & uicinarum partium constrictione.

Ideo autem hi præcipui & acerrimi motus sunt attributi cordi, qui sunt aut uitæ conseruatio, aut destructio, quia in corde initium est uitæ, & fortaßis cor sedes & domicilium est animæ.

Spes est motus, quo cor futurum bonum appetit, seq; ad illud accipiendum, ut ita dicam, aperit ac præparat. Estq; similis motus læticiæ, quæ quidem & spei permixta est.

Timor, est motus, quo cor constringitur, tanquam fugiens futurum malum. Estq; similis motus tristiciæ, quæ & timori permixta est.

Amor, est motus, quo cor appetit aliquod seu uere bonum, seu quod uidetur bonum, idq; quasi attrahere gestit, ut eo potiatur & fruatur. Vicinus affectus est spei, sed ardentior. Ideo describitur quasi attrahens obiectum, incitato corde tanquam ad fruendum ingens bonum.

Ira, est mixtus affectus ex tristicia & cupiditate ulciscendi. Est enim motus, quo cor offensionem aliquam auersatur, & simul conatur depelle-

re, aut pœna afficere autorem, ſeu cauſſam offenſionis. Ita cum duplex ſit obiectum, ſunt duo motus, fugere offenſionem, & perſequi ingenti impetu autorem. Quare non ut in metu aut triſticia ſanguis ad cor intro refugit, ſed effunditur. Cor enim uelut ex caſtris ſuis erumpere conatur, & ſanguinem ac ſpiritus, tanquam milites emittit ad propulſandum obiectum. Hoc tanto motu incaleſcit cor, & inflammat ſpiritus & ſanguinem. Turbantur actiones omnium membrorum, propter motum ſanguinis, & ſpirituum confuſionem, ſed præcipue cerebrum offenditur, quod inflammato & agitato ſanguine, & ardentibus ſpiritibus, ipſum quoq; incaleſcit, & concutitur motu ſanguinis, ſpirituum, & neruorum, qui ad cor propagati ſunt. Ideo uehementem iram comitantur phreneſes, ut in Aiace, & interdum Apoplexiæ.

Ad hanc deſcriptionem congruunt ſententiæ plurimæ ſcriptorum, ut Virgilij:

Igneſcunt iræ, & duris dolor oßibus ardet.

Significanter enim deſcribit inflammationem ſanguinis et ſpirituum, ortam ab ingenti motu cordis. Ira incenſa, ardent ſanguis & ſpiritus, qui tremefaciunt totum corpus, ac ipſa etiam oſſa. Sanderbeco, aiunt, concipienti flammas indignationum aut prælium, labra ſciſſa eſſe, & erupiſſe multum ſanguinis. Et uerſus apud Suidam recitatur:

...φύζεις ἀχιλλεῦ, καὶ μεθυσκῇ τὰς φρένας.
Quia in ira, bulliente sanguine in toto thorace, intumescit & pulsatur diaphragma, & fiunt turbidi motus, ut in Ebrijs.

Odium, est inueterata ira, hoc est, habitus ex ira ortus, quo cor auersatur aliquid tanquam malum, idq; depellere gestit: & sunt contrarij affectus amori, ira & odium.

Pudor, est uicinus iræ. Est enim motus, quo sibi ipsi quispiam conscius irascitur, propter admissam turpitudinem, ac sese punit, & simul ueretur aliorum iudicia. Dixi autem supra, ideo diuersos affectus, suaues & molestos nobis insitos esse, ut molesti sint uindices scelerum, ac pœnæ faciant conspectius discrimen inter recte facta, & secus facta. Quamobrem & recte dictum est ab Euripide: Impudentiam morbum esse maximum hominum, ἀναίδεια μεγίστη νόσος ἐν ἀνθρώποις. Ideo enim pudor attributus est naturæ hominum, ut & frenum sit hominibus, ne turpia faciant, & sit uindex postea, si fecerint.

Verecundia, est habitus metuentis turpitudinem, & indignantis, admissa turpitudine.

Misericordia, est tristicia, propter alienas miserias orta.

Inuidentia, est tristicia, propter alterius felicitatem orta.

P 4 Zelus

Zelus, est mixtus affectus ex amore & ira, cum uidelicet amans aliquid, irascitur illi, à quo læditur res amata. Vt Helias zelo interficit Pseudoprophetas, uidelicet, amans Deum, uehementer indignatus est hostibus Dei. Sic iustus gubernator debet ardere zelo, hoc est, amore iusticiæ, & indignatione aduersus improbos. Similis affectus est zelotypia, cum amans coniugem irascitur alienanti.

Ἐπιχαιρεκακία, contrarius affectus est zelo, mixtus ex odio & gaudio. Est enim odium uirtutis, & lætari calamitate bonorum, & succeßibus sceleratorum, ut diaboli proprie sunt ἐπιχαιρέκακοι, qui lætantur calamitatibus Ecclesiæ, & sæuitiam in imbecilliorem naturam hominum exercent, nulla spe utilitatis suæ, tantum odio Dei. Et imitantur Diabolos multi, ut Semei lætatur exilio Dauidis, & uenatißimis sarcasmis calamitatem ei exprobrat.

Recensui aliquot nomina affectuum, ut considerari discrimina & caussæ utcunq; poßint.

Sunt autem caussæ, obiecta & cor, sed cognitio obiectorum, ut supra dixi, motum cordis antecedit.

Ergo cum apprehendimus obiectum, & iudicamus bonum aut malum esse, Spiritus moti in cognitione, feriunt cor, quod quasi ictum & pulsatum,

tum cietur, & aut expetit obiectum, aut fugit. Talis est enim copulatio uirium naturæ, ut motus cordis respondeant cognitioni, ut rebus cognitis uel acquiescat homo, uel pœnam & destructionem sentiat.

Ac dixi supra, ipsam cordis substantiam affectuum fontem esse. Multum igitur refert, quale sit temperamentum cordis. Calidius & siccius, cerius, & uehementius incenditur ira.

Sciendum & hoc est, Alios humores cieri alijs affectibus. Vt ira, quia fit inflammato corde, ciet ardentißimum humorem, scilicet rubram Bilem, quæ effusa, reliquum sanguinem inficit, qui alioqui iam à spiritibus irati cordis accensus est, Vt Virgilius libro octauo inquit, loquens de irato Hercule:

Hic uero Alcidæ furijs exarserat atro
Felle dolor. ——

Fel nominat atrum, quia ut affectus ipsi, ira & mœsticia inter se miscentur, ita utrinq; exæstuant humores, ex felle, Rubra bilis, et ex splene Atra bilis. Nam in tristicia cor fugiens, attrahit ex splene lentum humorem melancholicum, qui effusus, cum sub costis in sinistro latere confluit, facit oppilationes, & affert periculosos morbos Hypochondrios. Nosse autem caussas & organa affectuum & motus humorum in singulis generibus, conducit

eo, ut maiore cura & ipsi affectus regantur, & partes corporis concussæ foueantur.

Addenda est etiam doctrina ualde utilis & uere philosophica, de regendis affectibus, quæ eo diligentius consideranda est, quia uox diuina in illa uetustißima concione ad Cain inquit: Sub te sit appetitus tuus, & tu domineris eius.

Indidit Deus radios suæ sapientiæ mentibus humanis, ut discernamus recta & turpia, & cogitemus, qualis sit Deus, uidelicet sapiens, uerax, bonus, beneficus, castus, liber, iudex, & uindex, & sciamus uelle eum, ut creaturæ rationales cum ipso congruant. Et quanquam nunc in hac deprauatione hominum, libertas ualde impedita est, tamen uoluit Deus aliquam libertatem reliquam esse, & ut intelligi poßit, ipsum esse agens liberum, & ut frenum iniici membris, & reprimi affectus poßint.

Vt autem hæc gubernatio magis fiat perspicua, intueamur imperia. Nam hæc imitari naturæ humanæ ordinem debent.

Gubernatio in imperijs duplex est. Altera nominatur δεσποτικὴ altera πολιτικὴ.

Facilius autem intelligitur δεσποτικὴ, id est, Herilis, cum uidelicet coacti obediunt inferiores, ut cum homo inquietus impeditur carcere, ne tumultuetur.

Altera,

Altera, quæ nominatur πολιτική, est, cum suadendo flectuntur animi ciuium, ut uolentes obtemperent, quia uidelicet bono aliquo, aut metu mali mouentur, ut legi non repugnent, ut ciues Attici uolentes obtemperant Thrasybulo, ferenti legem, ne exules repeterent sua patrimonia, ex quibus iniuste eiecti erant. Etsi enim multi ex præcipuis ciuibus magnis damnis afficiebantur, tamen quia facultatum repetitio motura erat noua bella, pacis publicæ caussa malebant suo carere. Hoc bono moti, legem uolentes accipiebant.

Ita in homine duplex est gubernatio. Altera δεσποτική, qua mens & uoluntas cogunt Locomotiuam, ut externa membra uel reprimantur, uel incitentur: ut in ardentißima siti, poßunt tamen mens & uoluntas imperare manibus, ne poculum attingant. Sic sunt conditi nerui, ut mentis & uoluntatis imperio cieantur. Ita per locomotiuam uelut carcere membra externa coherceri poßunt, etiamsi affectus in corde repugnent. Imo & appetitiones cibi & potus hoc modo frenantur. Nec obscuritas est huius & libertatis & gubernationis, quæ quidem custos est totius externæ disciplinæ. Et docendi sunt homines, ut hunc gradum intelligere discant, & exerceant, quia Deus seuerißime præcipit, ut hoc modo externa membra frenentur.

Ita Achilles, etsi ardet ira, tamen retractus à Pallade, id est, ratione commonefactus, imperat manibus, ne stringant gladium.

Secunda gubernatio in homine est ea, quæ nominatur πολιτικὴ, cum non tantum externa membra per locomotiuam cohercentur, sed ipsum cor congruit cum recta ratione, & honesta uoluntate, motum persuasione, Vt cum filius Thesei Hippolytus abstinet à nouerca Phædra. Consentaneum est enim, eum corde abhorruisse ab ea, cogitantem incestam consuetudinem non esse leue scelus, et puniri diuinitus atrocibus pœnis. Cumq; talis consonantia est recti iudicij uoluntatis, cordis, et exteriorum membrorum, ea actio iuste nominatur uirtus. Sed rara est in hac hominum infirmitate. Et sicubi est talis uirtus, ut in Scipione, non est sine singulari motu diuino, sicut honeste dictum est à Cicerone: Nulla excellens uirtus est sine afflatu diuino.

Ecclesia habet illustriora & plura exempla, ut Ioseph fugientis illecebras dominæ. Item Danielis retinentis animi constantiam & celsitudinem inter Leones, & Martyrum in similibus exemplis confeßionis. Nam ideo colligit Deus Ecclesiam, ut sanatis morbis nostris, & restituta uita æterna, communicet nobis sese, suam lucem, sapientiam, & uirtutes suas in omni æternitate. Et huius lucis & harum uirtutum initia in hac uita accendit in

nobis

obis, ipse habitans in pectoribus nostris. Et quidem præcipit, ut petamus nos ab ipso gubernari, ut uera uirtus, seu hæc gubernatio, quæ est consonantia Dei, mentis nostræ, uoluntatis, cordis, & externorum membrorum, restituatur: De hac repreßione affectuum præcipue loquitur concio in Genesi: Sub te sit appetitio tua, & tu dominieris eius. Hæc doctrina alibi copiosius exponitur. Sed cum de affectibus hoc loco diceretur, aliquid etiam de diuersis modis, quibus frenantur, dicendum fuit.

Nunc addam breues & perspicuas refutationes Stoicorum. Nam & hac commonefactione iunioribus opus est, præsertim in Ecclesia, ne putent, congruere Stoica dogmata cum Euangelio, sicut multi somniarunt.

Qui sunt errores Stoicorum de Affectibus?

Præcipui errores Stoicorum de Affectibus, tres sunt.

Primus. Quod affirmant, affectus esse opiniones.

Secundus. Quod aiunt, omnes suo genere uitiosos esse.

Tertius. Quod aiunt, omnes ex natura hominum tollendos esse.

Primum.

Primum. Affectus non esse opiniones, manifesta demonstratio est. Quæ subiectis differunt, diuersæ res sunt. Opinio est in cerebro, affectus in corde. Vt Amor, Ira, Odium, & similes motus, quos supra in corde collocauimus. Sunt igitur res diuersæ.

Si qui uero somniarunt, famem & sitim esse opiniones, prorsus fatui fuerunt, cum manifestum sit, famem & sitim fieri suctione uenarum, ut supra diximus. Et diuinitus hæ appetitiones in omnibus animantibus ordinatæ sunt, ut quærant cibum, & certo modo alantur.

Præterea dolores sentiri in laceratione neruorum manifestum est, quia sic sunt conditi nerui, ut sint instrumenta sensus & motus, & bene sit eis, cum percipiunt motiones conuenientes, & crucientur ac destruantur in laceratione.

Hæc omnia certo consilio sic ordinata sunt à conditore. Dolor igitur ubiq; in neruis fit, cum obiecto contrario tanguntur. Non est igitur opinio in mente aut cerebro. Quare non ideo Posidonius Stoicus in morbo articulorum non dolebat, quia repugnans clamabat: O dolor, nihil agis. Fatebatur enim, se cruciatus sentire.

Postremo & hoc argumentum ostendit, affectus non esse opiniones, quia quidam affectus seu inclina=

inclinationes, natura insunt animantibus sine deliberatione, ut στοργαὶ φυσικαὶ in parentibus erga sobolem. Explodenda sunt igitur Stoicorum deliramenta in hac quæstione.

Sed obijciunt Stoici hoc argumentum: Cicero expulsus ex patria, ualde dolet. Aristides, Camillus non dolent. Est igitur dolor opinio.

Perspicua & uera responsio est. Non sequitur inde, dolorem esse opinionem, quia in alia parte humani corporis dolor est, in alia parte opinio. Sed hoc sequitur, obiecta seu caussas doloris differre. Aliàs cor ueris obiectis mouetur, Aliàs falsis. Solon putans filium mortuum esse, dolet, quia obiectum triste ostenditur, etiamsi falso propositum est. Cicero iudicat, magnum malum esse carere splendore, in quo uixit antea. Sed Aristides & Camillus iudicant seruiendum esse patriæ, non fucosi splendoris caussa, sed donec possunt propter populi utilitatem. Vt si qui in naui remos agitent, cum uero remouentur, id interuallum seu quietem non esse rem malam iudicant. Non sunt igitur tristes, quia obiectum, quod sibi proponunt, non est res mala, scilicet uacatio illa & quies, ut si à remis liberati essent. Sicut Æschines in exilio dicebat, se gaudere, liberatum se esse à gubernatione, uelut à rabioso cane. Ex his exemplis alia multa iudicari possunt. Ac ridiculè Stoici argumẽtantur. Etiamsi

aliquando falsis opinionibus mouetur dolor, tamen non semper id fit, Sed sæpe ueræ causæ monstrantur, ut cum nimis ueris caußis dolet Dauid cogitans ueram Dei iram aduersus lapsum, & cernens pœnas, furorem filij, cædes ciuium, incestas contaminationes coniugum & alia seditionis mala.

Nunc de altera quæstione dicam: An sint omnes affectus suo genere uiciosi, ut Stoici finxerunt, & multi infatuati Stoicis deliramentis similia dicunt.

Respondeo.

Nequaquam omnes affectus suo genere uiciosi sunt. Et, ut sit illustre discrimen, Legem Dei, quæ est sapientia Dei, & regula omnium actionum & motuum, intueamur. Boni affectus sunt suo genere, qui congruunt ad legem Dei, ut, diligere Deum, timere Deum, diligere natos, parentes, coniugem, fratres, bene meritos, affici misericordia in calamitate iustorum, irasci sceleribus, lætari uirtute, dolere propter nostra & aliena scelera, lætari iustorum felicitate. Contrarij uero affectus mali sunt, qui pugnant cum Lege Dei, ut irasci Deo, odisse parentes, natos, coniugem, magistratus, amare coniugem alterius iniusto incendio, alienas facultates appetere, uri gloria honestorum, & eis inuidere, sicut Saul uritur gloria Dauidis. Lætari in cala-
mitate

mitate iustorum, sicut Semei lætatur in calamitate Dauidis. Hoc discrimine constituto, intelligi potest, qui affectus suo genere boni sint, qui uiciosi.

Teneantur autem hæc argumenta ad refutandos Stoicos.

Primum maximè illustre. Lex diuina præcipit res optimas. In Lege diuina præcipiuntur multi affectus, dilectio Dei, coniugum, natorum, parentum & aliorum hominum. Lætari rebus honestis, & dolere propter propria & aliena delicta, & tristes casus suorum. Irasci sceleratis, ut in Psalmo 68. scriptum est: Zelus domus tuæ comedit me. Et Psalmo 138. Perfecto odio odi inimicos tuos. Ac nequaquam dubium est, tales motus in Elia, Eliseo, & similes uerißime accendi à Spiritu sancto. Certißimum est igitur, nequaquam omnes affectus suo genere uiciosos esse.

Nec difficile esset, hanc sententiam splendide illustrare recitatis testimonijs de æterno Patre, sonante de cœlo: Hic est Filius meus dilectus, quo delector. Item commemoratione de Filio Dei, qui lætatur, dolet, irascitur. Et de Spiritu sancto, qui est tanquam flamma diuinorum motuum, & accendit motus similes in sanctis, ut expressè dicitur, in cap. 5. ad Galatas: Fructus spiritus sunt, dilectio, gaudium, fides. Et in uita æterna, cum Deus erit omnia in omnibus, certe pectora hominum erunt plena

dilectione Dei & læticia. Hæc uerißima argumenta si considerabunt studiosi, simul de uoluntate Dei multa pie cogitabunt, & magis abhorrebunt à Stoicis deliramentis.

Præterea nihil à Deo conditum in natura hominum, suo genere malum est. Vt autem lumen in oculis à Deo conditum est: Ita cordi insitæ sunt στοργαὶ diuinitus, & quidem ideo insitæ sunt, ut sint commonefactrices de dilectione Dei erga filium, & erga nos. Non sunt igitur suo genere uiciosæ.

Sed obijciat aliquis. Cum alij affectus boni sint, alij mali, cur de tota natura humana dicitur capite octauo ad Romanos: Affectus carnis inimicitia est aduersus Deum?

Hic monendi sunt iuniores, ut discernant per se uiciosa, & per accidens uiciosa. Per se uiciosi sunt affectus, qui pugnant cum Lege Dei, ut appetere alterius coniugem. Viciosa per accidens sunt, motus conditi à Deo, ut amor coniugis aut sobolis: quia enim aut sunt in non renatis, & prorsus non reguntur fide, dilectione Dei, et timore Dei, deniq; non reguntur ipso Spiritu sancto, & fiunt uiciosi, quia non reguntur ordine: Aut in renatis in hac imbecillitate aliquid contagij retinent.

Cæterum de dicto Pauli suo loco copiosior explicatio quæratur. Præcipuè enim loquitur

Paulus

Paulus de affectibus erga Deum in non renatis, qui aut furores Epicureos habent, aut Academicas dubitationes, aut cum sentiunt iram Dei, ut Saul, Iudas, & alij oppreßi talibus terroribus, horribili fremitu & indignatione fugiunt Deum. Est igitur hoc dictum Pauli tristißima concio, & de summis affectibus loquitur, qui aliorum inferiorum ordinem turbant. Hac breui admonitione hic contenti simus.

Addo & de nomine Concupiscentiæ admonitionem, quod cum in Ecclesia sæpe usurpetur de ἀταξία in appetitionibus, aliqui inepti intelligunt omnes appetitiones sine discrimine damnari. Sciamus igitur, naturam hominum ita conditam esse à Deo, ut habitura fuerit appetitiones ordinatas, si mansisset integra, famem, sitim, læticiam, amorem, dolores, metum, & alios affectus, qui tamen non euagati essent extra metas diuinitus constitutas.

Nomen igitur Concupiscentiæ, cum in Ecclesia de re mala usurpatur, intelligendum est de ἀταξία in omnibus appetitionibus & affectibus superiorum & inferiorum uirium. De hac ἀταξία loquitur Iacobus, cum ait, Concupiscentia concipiens parit peccatum.

Hæc omnia in doctrina Ecclesiæ copiose explicantur, qua cognita, philosophorum disputationes melius iudicari possunt, qui cum uiderent in na-

natura oportere appetitiones esse, et scirent regendas esse ueris noticijs, quæ sunt in mentibus radij diuinæ lucis, mirabantur, quæ caussa esset, cur ita uagentur affectus, ceu feroces equi excusso rectore. Hinc igitur illa dicta sunt. Versus Cratetis:

Πρωτίστη γὰρ κακῶν πάντων ἐπιθυμίη ἐστί.

Et Lini Versus——

Ἡ ἐπιθυμίη ἡνιοχεῖ μάργοισι χαλινοῖς.

Cum igitur nescirent, unde sit hæc ordinis perturbatio in homine, Stoici disputabant, omnes affectus suo genere uiciosos & tollendos esse. Aristotelici uero negabant, nullos esse uiciosos sua natura, sed attributos esse hominibus à prouidentia, uelut calcaria, ut extimulent nos ad quærenda uitæ præsidia, & ad alias bonas actiones. Frenandos tamen esse iudicio rationis eatenus, ne membra externa uehementius impulsa, faciant contra honestas leges. Possunt autem & hæc Aristotelica, & aliorum philosophorum dicta iudicari, cognita doctrina Ecclesiæ.

Hinc etiam sumatur forma & euidens refutatio Tertij erroris Stoicocum, uidelicet de tollendis ex natura affectibus. Cum & condiderit Deus in natura hominum affectus, & lege sua præcipiat & postea restituat bonos motus in cordibus nostris, Spiritu suo sancto, cumq; æterna iusticia et uita sit dilectio Dei, & læticia in Deo acquiescens, manife-

stum

ctum est, non omnes affectus ex natura tollendos esse. In Elisabeth & Maria sunt ϛοργαὶ erga filios, quæ & placent Deo, & sunt puriores, quam in alijs matronis, quia reguntur fide & dilectione, & ipsis flammis Spiritus sancti. Nec ero prolixor in re manifesta, sed hæc recitaui, ut cum multa leguntur, etiam apud scriptores Ecclesiasticos, inepte scripta de ἀπαθείᾳ, ne iuniores probent illas κακοζηλίας, amore nouitatis. Sed consideratis fontibus, iudicent quid sentiendum sit.

Vnde in scholas translata sint hæc nomina, potentia concupiscens & potentia irascens, seu, vt inepte dicunt, irascibilis?

Cum in uarijs disputationibus fiat mentio doctrinæ de appetitionibus, utile est gradus nosse, quos supra recensui, & uidere, quibus appellationibus uetustas usa sit. Plato sæpe repetit hanc suam partitionem. Ait tres esse gradus in homine, ἐπιθυμητικὸν, θυμικὸν & ἡγεμονικὸν. Ac singulis suam sedem attribuit. Ἐπιθυμητικὸν dicit pertinere ad Epar, quia id membrum dominatur inter ea, quæ propriè ad præparandum nutrimentum condita sunt. Significat igitur, se nominare ἐπιθυμητικὸν, facultatem seu appetitum naturalem, ad

quem fames, sitis, appetitio generationis pertinent. Sed sæpe improprie loquitur. Addit amorem & auariciam huic parti, cum hi affectus uere sint in corde, & nequaquam in Epate. Etsi enim naturalis appetitio generationis est proprie in membris conditis ad generationem, tamen alius motus est amor, seu honestus, seu inhonestus.

θυμικὸν seu θυμοειδὲς collocat Plato in corde, affectus uidelicet eos, qui non pertinent ad nutritionem, sed ad defensionem. Sumserunt igitur scholæ uocabula potentiæ concupiscentis & potentiæ nascentis, ex hac partitione Platonis.

Tertius gradus est, ἡγεμονικὸν, quod complectitur mentem & uoluntatem, seu partem cognoscentem, & partem eligentem cognita, & imperantem locomotiuæ, de qua mox dicam.

Apud Aristotelem genus est facultatis Appetitiuæ ὀρεκτικόν. Id partitur in hæc tria, ἐπιθυμίαν, θυμὸν & βούλησιν. Nec explicat uocabula, nec sedes discernit. Sed concinne possunt explicari, si quis accommodet ad nostras partitiones supra recitatas: Ac in tertio libro de Anima expresse discernit appetitum sensitiuum & appetitum intellectiuum, ac nominat utrunq; ὄρεξιν. Sed alteri proprium nomen tribuit, ἐπιθυμίαν. Alteri tribuit nomen βούλησιν. Hæc breuiter monuisse de his appellationibus Platonis & Aristotelis satis sit.

DE POTENTIA LOCOMOTIVA.

Quid est potentia locomotiua?

Est potentia, quæ quamcunq; partem corporis externam, ciente imaginatione, ut in pecudicus, aut ratione, ut in hominibus, ex alio loco in alium transfert.

Organa *sunt nerui, musculi & chordæ, hoc ordine.* Primum *noticia iudicat, quo sint mouenda membra, ut in siti ceruus memor fluminis imaginatur, quærendum esse flumen. Cum hæc noticia formatur, simul cerebrum uibrat & ciet neruos, nerui spiritum transuehunt ad musculos.* Musculi *uibrati mouentur suæ carnis natura, & suis quibusdam fibris, & se dilatant & contrahunt.* Hac *dilatatione & contractione* τένωμ *trahitur, quo tracto, membra externa mouentur.* Est *igitur immediatum organum uoluntarij motus iuncturarum chorda seu* τένωμ. *Sed mediatum organum,* Musculus. Et Musculus *uibratur spiritu allato in neruis. Nerui impelluntur ab ipso cerebro, quod dilatatur aut contrahitur.* Cerebrum *autem feritur noticia, Nec ulteriores caussæ quærendæ sunt.* Sed *hoc modo naturam animantium consilio opificis ordinatam esse sciamus, & hac facultate uoluntarij motus recte utamur.*

Iam hic ex physicis nota sit differentia motus naturalis, & motus uoluntarij. Motus naturalis est, qui non incoatur, nec cessat iuxta imaginationem animalis, sed obiecto præsente, si natura non est impedita, non potest non ciere hos motus. Vt ignis urit materiam idoneam admotam. Trahit Magnes ferrum sua quadam ui, sine noticia. Ita uentriculus attrahit cibum, ui caloris, & ope uillorum. Naturaliter & cor gignit & transmittit spiritus, seu tardius, seu celerius. Inde & pulsus est motus naturalis.

Sed motus uoluntarius est, qui iuxta imaginationem seu delectum inchoatur, & cessat incitatis neruis, musculis & chordis, in ijs animantibus, in quibus est uaria membrorum agitatio, uidelicet, progreßio, uolatus, gyratio, natatio. Nec iam loquimur de uermibus & conchis, in quibus tantum dilatatio et constrictio est, utcunq; promouens corpora, quæ etiamsi fit neruulis, tamen in his non cernuntur distinctæ machinæ, ut in alijs animantibus.

Tertius motus est mixtus ex uoluntario & naturali, ut urina partim sponte emittitur, partim suo motu labitur.

De potentia Rationali seu Mente.

Etsi penetrari acie humanæ mentis rerum natura non potest, tamen uult Deus eam ab hominibus aspici,

aſpici, ut in ea conſideremus teſtimonia de ipſo, quæ oſtendunt & eſſe Deum, & qualis ſit. Ac ordo in tota reliqua natura, præter mentem hominis oſtendit, hunc mundum non extitiſſe caſu, ſed conditorem eſſe artificem ſapientem, qui mirando conſilio poſitus corporum, cœli, terræ, aeris & aquæ, & motus cœleſtes, & rerum naſcentium uires diſtribuit.

Sicut autem homo conditus eſt, ut in eo luceat noticia Dei, & ut ei Deus communicet ſuam ſapientiam, & bonitatem: ita mentem humanam uoluit euidentiſsimum de ipſo teſtimonium eſſe, Cui & inſita eſt lux, qua eſſe Deum agnoſcimus, & inſitæ ſunt noticiæ, diſcernentes honeſta & turpia. Et ut hoc diſcrimen ſit illuſtre & firmum, additus eſt uindex in nobis. Sequuntur immutabili ordine horrendi cruciatus, damnantes ſcelera, ac reum prorſus delentes. Hoc diſcrimen oſtendit, qualis ſit Deus, & quod ſit iudex & uindex. Impoſsibile eſt, noticias numerorum & alias, & diſcrimen honeſtorum ac turpium, ortas eſſe à bruta natura, aut caſu ſic naſci. Eſt igitur mens architectatrix ſapiens. Et intelligimus numeros, & diſcrimen honeſtorum ac turpium in mentibus humanis immutabiliter lucere, & experimur tanquam uindice Deo naturam hominis deſtrui, cum hunc ordinem uiolat. Talis eſt igitur Deus, ut hunc ordinem uelit, & hæ noticiæ radij ſunt ſapientiæ diuinæ.

Eſſet autem hæc lux in nobis multo clarior, ſi natura hominum non languefacta eſſet, ſed tamen adhuc reliquæ ſunt ſcintillæ tantæ, ut de numeris nulla eſt dubitatio. Iudicium etiam de ſceleribus poſt delicta tam tenaciter manet, ut homines rei extinguantur conſcientiæ doloribus.

Cum igitur in hac parte hominis tam illuſtria ſint de Deo teſtimonia, cumq; præcipue diſcernat homines à beſtijs, & ſit uitæ rectrix, diligenter conſideranda eſt, quantum fieri poteſt. Et fontes omnium artium ſunt in hac potentia. Quare eius cognitio ad multarum rerum dijudicationem neceſſaria eſt.

Et ſi autem hoc ſpeculum Dei non poteſt ita monſtrari, ut ſpecula noſtrorum corporum manu facta ex uitro & plumbo, tamen actiones oſtendunt, eſſe in nobis talem potentiam. Quæ & qualis ſit, in illa æterna luce cernemus. Nunc actiones conſideremus, & diſtinguamus, quæ nos à beſtijs diſcernunt, & quæ ſunt teſtimonia de Deo, & uitam regunt & gignunt omnes honeſtas artes.

Diximus autem antea de potentijs, quæ nominantur Organicæ, id eſt, quæ non exercent ſuas uires, niſi per organa corporea, quæ, quia monſtrari poſſunt etiam in beſtijs, doctrina de eis minus obſcura eſt. At in homine eſſe aliam ſuperiorem potentiam, eo conſtat, quia actiones habemus, quas

beſtiæ

bestiæ non imitari possunt. Homo numerat, intelligit, non tantum singularia, sed etiam uniuersalia, habet noticias innatas, ratiocinatur longe alia ex alijs, extruit artes, iudicat ratiocinationes suas, & deprehendit ac mutat errata, habet actus reflexos, ut uocant, discernit honesta & turpia, deliberat longa ratiocinatione. Hæc non sunt communia nobis cum bestijs, sicut actiones sensuum, uidere, audire, in quibus superant nos etiam bestiæ, ut acie oculorum aquilæ, odoratu uultures.

Est igitur propria homini potentia rationalis, ut nominant, quæ est summa uis humanæ animæ. Et hanc potentiam usitate nominant inorganicam. Etsi enim in hac uita sensus interiores ei seruiunt, & obiecta offerunt, tamen cum anima discedēs à corpore suam quandam habeat actionem, & suos motus, dicitur inorganica.

Duæ sunt potentiæ in hac summa parte, ut sic dicam. Intellectus & Voluntas. Retineo enim usitatas appellationes & distributiones. Augustinus, ut monstret imaginem Dei in Anima, tres uires nominat, Memoriam, Intellectum, & Voluntatem. Sed de imagine Dei postea dicam. Etsi autem postea magis perspicuum erit, quare necesse sit discerni intellectum & uoluntatem, seu potentiam cognoscentem & appetentem, tamen nunc quoq; in uestibulo, iuniores de utilitate huius discriminis admonendi

uendi ſunt. Aliud eſſe noticias, aliud ſerias appetitiones, ſcire neceſſe eſt, ut in Pompeio noticia eſt Iulij. Et hæc manet eadem ante bellum, & in bello. Sed prius beneuolentia erat in uoluntate, poſtea accenditur odium. Sunt igitur res diuerſæ noticia et affectus, & ſedes aliæ utcunq; conſtituendæ ſunt, quæ quidem in organis coniunctis animæ ſic oſtenduntur. Cum potentia cognoſcente copulati ſunt ſenſus interiores. At cum potentia ſerio uolente, copulatio cordis eſt. Noticia igitur Iulij eſt in cerebro, Sed beneuolentia & odium ſunt in corde.

Huius diſcriminis conſideratio illuſtrat Pauli dictum in primo capite Epiſtolæ ad Romanos, ubi inquit, homines ueritatem in iniuſticia captiuam detinere. Obſcura oratio eſt ignaris huius doctrinæ de diſcrimine potentiarum. Nominat autem ueritatem, noticias ueras de Deo, & de Lege. Hi radij ſapientiæ Dei lucent in potentia cognoſcente, ut in Pompeio noticia eſt Iulij, Sed nec uoluntate, nec in corde ſunt motus et flammæ congruentes cum lege Dei. Hæc, ut aliquo modo intelligi poßint, neceſſe eſt aſpici hominis naturam & uires dißimiles.

Hinc & argumentorum ſolutio ſumitur.

Naturalia maximè poßibilia ſunt huic naturæ, cuius ſunt propria.

Lex maxime ſecundum naturam eſt,

Eſt igitur poßibilis.

Pri=

Primum ad maiorem respondendum est, naturalia posibilia esse naturæ integræ non deprauatæ.

Deinde cum rursus obijcitur, adhuc nobiscum nasci legis noticias, etiam in hac deprauata natura. Hic potentiarum discrimen intuendum est. In potentia cognoscente noticia legis nobiscum nascitur, sicut numerorum intellectus. At in uoluntate & corde contumacia est.

Iam hic magnitudo humanæ infirmitatis deploranda est, cum tantum dißidium esse duarum summarum uirium & cognatarum cernimus. Deinde & consilium Dei considerandum est, cur noticiam legis in nobis reliquam esse uoluerit, & qualis sit in uoluntate libertas. Noticia manet, ut sit de Deo testimonium, & ut arguat peccatum. Præterea ut sit rectrix externæ disciplinæ. Nam hic gradus libertatis manet. Imperare ratio locomotiua potest, quæ externas actiones ciet. Manet etiam in corde uindex scelerum, horribilis dolor, qui post delictum, sequitur potentiæ cognoscentis iudicium. Vult enim Deus & discrimen honestorum & turpium conspici, & destrui naturam lege, quasi iudicis æterni sententia oppressam. Harum maximarum rerum doctrina multo fit illustrior, ordine consideratis potentijs, & singularum actionibus. Et cum in hac materia aspici partes hominis necesse sit, ualde utilis est hæc collatio physices ad doctrinam Ecclesiæ.

Addo & alterius argumenti explicationem.

Naturalia ſunt immutabilia.

Leges diuinæ, quæ ſunt in Decalogo omnib. propoſitæ, ſunt mutatæ, ut contra primam tabulam horrendis furoribus multa numina confictа ſunt, & contra ſecundam tabulam permiſſæ pactiones de adulterijs apud Lacedæmonios, & apud multas gentes homicida gladiatorum permiſſa ſunt.

Ergo leges illæ diuinæ non ſunt naturales.

Reſponſio. Nego minorem. Leges enim illæ non ſunt mutatæ, quod ad partem cognoſcentem attinet. Vt enim noticia numerorum ſemper lucet in mentibus humanis: ita manet uera noticia, unicum uerum Deum inuocandum eſſe: Non fingendos eſſe multos Deos: Non interficiendum eſſe hominem innocentem per ludum: Non approbandas eſſe uagas libidines. Etſi autem in hac caligine humana, minus clare fulget hæc lux in mentibus humanis, tamen non prorſus extingui poteſt. Ideo uiri ſapientes, ut Xenophon, Ariſtoteles, Cicero, turbam deorum improbarunt.

Sed hic agnoſcamus & deploremus infirmitatem noſtram, quod etiam contra iudicium in potentia cognoſcente, ruunt uoluntas & cor in tetra ſcelera, ut inquit Medæa: Video meliora, proboq́ꝫ, Deteriora ſequor.——

Volun-

Voluntas in Romanis, gladiatorum cædes recepit, contra iudicium mentis. Potest enim uoluntas repugnare recto iudicio.

Accedit huc etiam, quod diaboli & corda impellunt, & mentibus inserunt furores, ut etiam caligo in parte cognoscente iudicium obruat, sicut alioqui multi fiunt furiosi, & furoribus incitati sæuiunt in sese & in suos, ut Hercules interficit coniugem & filios. Et in historia Xanthiorum mater suspendit se de tecto, gerens suspensum filium de collo suo, & tenens facem, qua ædes inflammabat. Et in hac ripa Albis, ante bellum Saxonicum, mater in puerperio furens duos infantes ex ipsa natos interfecit. Aliquanto ante, Basileæ maritus grauidam coniugem gladio transfodit, postea sese de fastigio ædium præcipitem deiecit.

Nec propter talia facta lux naturalis in his ipsis, ac multo minus in alijs sanis extincta est. Sed diaboli uiolenter impellunt desertam à Deo naturam. Ac talia exempla commonefaciunt nos, ut petamus à Filio Dei gubernationem, qui uenit ut destruat opera Diaboli, ne lux iudicij obscuretur in nobis, & ne corda impellantur, ut ruant contra uoluntatem Dei. Quare & in quotidiana precatione dicimus: Ne inducas nos in tentationem. Et Dominus inquit: Orate, ne intretis in tentationem.

Horum

Horum & similium argumentorum explicatio de rebus grauißimis, ostendit utilitatem huius doctrinæ. Ac multa sequuntur alia, quæ etiam aliquid lucis adferent ad intelligendam Ecclesiæ doctrinam. Vt cũ dicitur Filius Dei λόγος, esse imago æterni Patris, & cum discrimen inter λόγον & πνεῦμα utcunq; ostenditur, prodest nosse potentiarum discrimen. Redeo igitur ad præcepta.

Quid est Intellectus?

Est potentia cognoscens, recordans, iudicans, & ratiocinans singularia & uniuersalia, habens insitas quasdam noticias nobiscum nascentes, seu principia magnarum artium, habens & actum reflexum, quo suas actiones cernit & iudicat, & errata emendare potest.

Hæc definitio ostendit discrimen inter sensus et intellectum, & inter brutorum & hominum cognitiones.

Sunt autem differentiæ tres.

Prima. Sensus tantum uersatur circa singularia, nec apprehendit, nec componit uniuersalia.

Secunda. Sensus nullas habet innatas noticias, ut pecudes non possunt numerare.

Tertia. Nulli sensus, nulla bruta habent actus reflexos. Apes extruunt mira opera, sed hanc ipsam Architectonicen non iudicant.

Quæ

Quæ ſunt actiones Intellectus?

His uerbis uſitate numerantur tres actiones: Simplicium apprehenſio, Compoſitio & diuiſio, ac Diſcurſus. Si cui hæ appellationes uidentur obſcuræ, numeret hoc modo:

Simplicium cognitio.
Numeratio.
Compoſitio, & Diuiſio.
Ratiocinatio.
Memoria, &
Iudicium, quo & iuxta communes normas, quæ appellantur κριτήρια, agnoſcuntur ueræ propoſitiones, & conſequentiæ rectè cohærentes, & falſæ propoſitiones, & non cohærentia membra reijciuntur. Nam hos gradus addi neceſſe eſt.

Quod etiam uulgò diſcernuntur ſenſus & intellectus his uerbis: Senſus eſt ſingularium, intellectus uniuerſalium: Id dictum nequaquam excluſiuè intelligendum eſt, quaſi intellectus tantum ſit uniuerſalium. Quanquam autem ſenſus tantum ſingularia obiecta arripit, tamen intellectus cernit, componit, diuidit, & iudicat utraq; ſingularia & uniuerſalia. Huius noſtræ ſententiæ perſpicua confirmatio ſumi poteſt ex numeratione, quæ propriiſſima eſt huius ſummæ potentiæ intelligentis, non

ſenſus: progreditur autem numeratio ab unitate & ſingulari ad multa. Eſt & condita mens humana ad cognitionem unius Dei, ut Lex diuina inquit: Diligas Dominum Deum tuum. Item: Diligas proximum. Neceſſe eſt igitur hæc ſingularia mente cerni poſſe. Reijciantur ergo inſulſæ & fatuæ interpretationes eorum, qui finxerunt, intellectum tantum eſſe uniuerſalium.

Quod eſt obiectum Intellectus.

Ens quam late patet, hoc eſt Deus & tota rerum uniuerſitas, eſt obiectum intellectus, ad cuius agnitionem conditi ſumus, Vt manifeſte teſtatur Lex diuina: Diligas Dominum Deum tuum, &c. Et fuit hæc lux ante naturæ humanæ deprauationem illuſtrior, poſtea caligo ſecuta eſt, quare Deum & ſpirituales naturas & corporum ſubſtantiam minus intelligimus, ſed utcunq; eas à poſteriori ratiocinando agnoſcimus obſcurè & tenuiter.

Quanquam igitur non eodem modo cernimus omnia, tamen recte dicitur: Ens quam late patet, obiectum eſſe intellectus, id eſt, Deum et totam rerum uniuerſitatem, quia ad hæc omnia aſpicienda conditi ſumus.

Etſi autem non omnis cognitio in mente humana à ſenſu oritur, ut numeri & multa principia,

pia, tamen ideo conditi sunt sensus, ut rerum, quæ foris sunt, simulacra ad intellectum transmittant, & sint nuncij mentis, & testes experientiæ, imo etiam ut excitent intellectum ad aspectionem rerum, quæ extra eum sunt, ut hos quoq; intuens, componat, diuidat, quærat uniuersalia, iudicet, aspiciat κριτήρια, & emendet errata.

De hoc externo obiecto excitante intellectum in hac nostra infirmitate recte dicitur, obiectum esse res omnes, quæ sensibus percipiuntur. Inde enim procedit intellectus sua ui ad alia, ut ex signis proceditur ad caussas, ex accidentibus ad substantiarum agnitionem qualemcunq;. Hac mediocri declaratione contenti simus in hac quæstione, inuoluta multis labyrinthis.

Estne verum dictum, noticias aliquas nobiscum nasci?

Vetus contentio est inter Aristotelicos & Platonicos, an sint aliquæ in mentibus noticiæ nobiscum natæ? Sed simplicius & rectius est retinere hanc sententiam, esse aliquas noticias in mente humana, quæ nobiscum natæ sunt, ut numeros, ordinis & proportionum agnitionem, intellectum consequentiæ in syllogismo. Item principia Geometrica, Physica, & Moralia.

Hanc sententiam etiam propter Paulum amplector, qui expreßè inquit, legem scriptam esse in cordibus hominum, ubi de noticia loquitur. Vt igitur lumen est in oculis, quo fit uisio: Ita in mentibus lux quædam est, qua numeramus, agnoscimus principia artium, discernimus honesta & turpia. Hanc legem esse noticias diuinitus sparsas in mentibus nostris, recte dicitur, quæ qualis lux sit, tunc cernemus, cum archetypum DEVM intuebimur. Interea procul considerantes, tamen sciamus has æternas noticias illustria de Deo & de prouidentia testimonia esse, mirando consilio Dei in homines sparsa. Manifestum est enim, non casu durare in toto genere humano hanc æternam & immotam sapientiam, numeros, & discrimen honestorum & turpium.

Etiamsi Deus impreßit multa uestigia uniuerso mundi opificio, quæ uult esse commonefactiones, quæ ostendunt hunc mundum non extitisse casu, sed esse mentem sapientem, bonam, iustam, ueracem, castam & liberam, architectatricem, tamen illa ratiocinatio fieri non posset, nisi prius fulgerent in mentibus nostris multæ noticiæ, distinctio unitatis, & multitudinis, distinctio naturæ sapientis & bonæ, à bruta & mala natura, & aliæ multæ. Imo aliquam etiam Dei noticiam inter has fulgere in nobis oportet, ut ad eam accommodari signa poßint.

Sed hæc prolixius disputare nolo, ac potius oro ipsum Deum conditorem, ut postquam accessit caligo in nobis propter peccatum, rursus accendat ipse noticias à se donatas, ut fiant illustriores & firmiores.

Nec turbemur uulgari dicto: Nihil est in intellectu, quin prius fuerit in sensu. Id enim nisi dextre intelligeretur, ualde absurdum esset. Nam uniuersales noticiæ & dijudicatio non prius fuerunt in sensu.

Sed fatendum est, sensuum actione & singularibus obiectis moueri & excitari intellectum, ut procedat ad ratiocinanda uniuersalia, & ad iudicandum.

Quid est Noticia?

Noticia alias significat actionem, alias habitum, hoc est, durabile quoddam lumen, ut sic dicam, in mente, quo utimur cum uolumus, ut ars est lumen durabile. Sed loquamur de actione. Noticia est mentis actio, qua rem aspicit, quasi formans imaginem rei, quam cogitat. Nec aliud sunt imagines illæ seu ideæ, nisi actus intelligendi. Nec huius admirandæ actionis alia potest tradi illustrior descriptio, quam quod sit formatio imaginis.

Sæpe autem iam dictum est, copulatum esse intellectum cum sensibus interioribus. Postquam

ſenſus exterior accepit ſpecies ſenſibiles, ut oculi Leonis & Cerui, tranſmittunt eas ad ſenſus interiores. Ibi cerebri motu & ſpiritibus formantur cogitationes, quæ ſunt imagines rerum, quæ cogitantur ſeu aſpiciantur. Eodem modo & mente pingimus imagines, ut unuſquiſq; cogitans ſuos parentes, in ea ipſa actione format eorum imagines. Architectus cogitans domum, pingit imaginem eius, & de ea iudicat. Tantum propemodum dici poteſt, cum querimus quid ſit noticia. Mirando autem conſilio Deus notitias uoluit eſſe imagines, quia in nobis umbras eſſe uoluit, ſignificantes aliquid de ipſo. Æternus pater ſeſe intuens, gignit Filium cogitando, qui eſt imago æterni Patris. Sed de his ſignificationibus infra rurſus dicemus.

Nunc uſitatas appellationes recitabo. Noticia intuitiua dicitur, cum cognitio rei præſentis ſimul per ſenſum & mentem accipitur, quare tantum eſt ſingularium, ut cum oculi & mens ſimul aſpiciunt picturam in pariete. Et quia hic gradus noticiarum maxime illuſtris eſt, uetuſtas dixit, noticias intuitiuas ſimiles eſſe definitionum. Vt definitio magis perſpicua Abſynthij dari non poteſt, quam cum oculis cernis colorem & figuram, & guſtas lingua ſaporem.

Abſtractiua noticia nominatur, qua abſentia cogitamus, ut cogitamus abſentes amicos. Nam memo-

memoria in cerebro est tanquam cella, in quam uelut sigilla imaginum, quas formauit cogitatio, impressa sunt, quas aspicit mens, quoties uult. Est & sua memoria in rationali anima inorganica. Sunt autem abstractiuæ noticiæ uniuersalium, & ratiocinationum, & aliorum, quæ non immediate sensu accipiuntur.

Iam hæc consideratio ad dialecticos pertinet, ubi à priori, ubi à posteriori, ubi à caußis, ubi ab effectibus aut signis ratiocinatio progrediatur.

Alia diuisio intellectus.

Vt uocabula quædam usitata interpretemur, adijcienda est alia diuisio, qua discernunt Intellectum speculatiuum & practicum. Sciendum est autem hac diuisione non significari diuersas potentias, sed unicam potentiam intelligentem, circa diuersa obiecta uersantem, alias circa speculabilia, alias circa deliberationes de actionibus, ut ijdem oculi cernunt colorem & figuram. Poterant & plures tales differentiæ obiectorum addi, ut Mechanicus intellectus in architecto. Hæc breuiter asscripsi, ut iuniores uarietatem appellationum considerent, & eas recte interpretentur.

Varie usurpatum est & uocabulum Rationis. Interdum significat utranq; partem, Intellectum

gubernantem, & uoluntatem obtemperantem, ac frenantem contrarios impetus. Ita Platonici coniunctas duas potentias, intellectum recte iudicantem, & uoluntatem obtemperantem, nominant ἡγεμονικόν. Aristoteli plerunq; λόγος significat noticiam gubernantem, ut cum ait in primo libro Ethicorum: Ratio hortatur ad optima, id est, naturalis noticia, quæ est radius diuinæ sapientiæ, insitus menti humanæ. Interdum non potentiam, sed argumentum significat. Vt, sic uolo, sic iubeo, sit pro ratione uoluntas. De hac diuersitate longæ descriptiones à multis traduntur, quæ tamen facile dijudicari potest, si quis sit admonitus, uarios esse usus uocabuli.

Conscientia est totum argumentum seu iudicium in mente seu potentia cognoscente, quo recte facta approbamus & delicta improbamus, quod iudicium ordine diuinitus sancito, sequitur in recte factis tranquillitas cordis, & in delictis dolor cordis, puniens, & destruens reum delicti.

Condita est enim hominum natura à DEO, ut & conformis esset DEO, & uiueret, non ut dolore extingueretur. Quare si esset conformis Deo, & corda congruerent cum recto iudicio, lætarentur benefaciendo ante factum & post factum.

Nunc uero in hac prauitate cor ante delictum ardet suis flammis pugnantibus cum recto iudicio,

nec formidat scelus. Quia uero iusticiæ Dei est, destruere naturam inobedientem, ideo sanxit hunc ordinem, ut dolor tanquam carnifex post factum puniat & destruat reos. Etsi autem hic dolor, in malis aliquantisper hebes est, tamen tandem fit sæuus & extinguit eos, quia Lex est iudicium Dei. Et accedit ad naturalem dolorem perterrefactio, qua Deus ipse ceu fulmine opprimit sontes, ut in Psalmo dicitur: In ira tua turbabis eos, Imple facies eorum ignominia. Item, Sicut Leo contriuit omnia ossa mea. Ita sciendum est, caussas doloris plures esse, scilicet, alias naturæ ordinem, alias Deum etiam immediate effundentem iram suam, ut in Iuda & similibus. Hæc de caussis dolorum, in conscientia considerare utile est.

Vsitatum est, apud Theologos nomen συντήρησις, quo intelligunt noticiam legis, quæ nobiscum nascitur, quam ideo nominant συντήρησιν, quia semper in homine etiam scelerato seruet admonitionem, ostendentem quid rectum sit, & quod sit iudicium Dei. Et aliqui sic discernunt hæc uocabula, dicunt in syllogismo practico conscientiam ponere Minorem & Conclusionem. Maiorem uero esse συντήρησιν, ut Saul, quanquam sceleratus, tamen ita ratiocinatur: Deus horribiliter irascitur homicidis, qui homines innocentes interficiunt, & uicißim tales homicidas rapit ad pœnas. Ego sa-

cerdotes innocentes multos interfeci. Deus igitur mihi irascitur, & me puniet. In tali syllogismo maiorem nominant συντήρησιν, conscientiam uero minorem & conclusionem. Paulus totum syllogismum nominat conscientiam. Hanc breuem admonitionem de his appellationibus inserui, de quibus alij multas peregrinas quæstiones mouent, quæ his initijs cognitis facile iudicari possunt.

De Intellectu Agente & Patiente.

Etsi magnæ sunt contentiones de intellectu Agente & Patiente, tamen si sumimus ab actionibus discrimen, simplex & perspicua est hæc explicatio.

Oculi incolumes plurimorum intuentes aliquid, pariter id uident. At mentes etiam cum idem quærunt, tamen non pariter inueniunt. Inuenta pariter intelligere possunt, cum declarantur: ut rationem apparandi pulueris tormentarij, & iaculandi globos inuenire nemo potuit, præter autorem: Inuentam intelligunt & probant alij artifices.

Discernit igitur Aristoteles duo officia intellectus. Sunt enim plura officia intellectus, quam oculorum, qui tantum accipiunt obiecta singularia, nihil ratiocinantur. At intellectus cum accepit obiecta,

iecta, componit, diuidit, ratiocinatur, iudicat. In hac ratiocinatione aliud ex alio inuenit. Hic inuentor intellectus, & tanquam Poeta dicitur Agens, seu rectius faciens.

Alterum officium est, postea inuenta intelligere, agnoscere, & tanquam dictata accipere. Ab hoc officio nominatur intellectus Patiens. Vidit Aristoteles, in omni uita, in artibus, in consilijs publicis & priuatis, in stratagematibus, in Poetica, in Eloquentia, alios alijs perspicaciores esse, & inuentione plus ualere: Alios inuenta intelligere, & suis cogitationibus anteferre, ut Themistocles suadens, ut ciues relicta urbe naues ingrediantur, plus ualet intellectu faciente, quam alij, sed cæteri intelligunt consilium, & approbant.

Hannibal interclusus à Fabio, mira arte patefecit sibi exitum. Boum cornibus alligauit sarmēta incensa, ut exercitui Romano errorem obijcerent: Id non uenisset cuilibet in mentem, etiamsi inuentum cæteri intelligunt & probant.

Cum Alexandro in aditu Asiæ nunciaretur, sudasse Orphei statuam, idq; uideretur quibusdam triste omen. Alexander contra inquit, placere sibi omen, facturum se magnum laborem Poetis. Huius dicti urbanitatem intelligebant cæteri, qui tamen etiam diu quærentes non inuenissent.

Cum

Cum autem ingens decus ſit in omni uita, Recta inuentio ſeu conſilij, ſeu doctrinæ, & maximas res gubernet, merito ampliſsimis laudibus Ariſtoteles hunc inuentorem intellectum ornat.

Vt lumen oculos adiuuat: ita ait intellectum patientem ab inuentore adiuuari. Neceſſe eſt enim nos aut inuenire ipſos conſilia, aut aliorum inuentis, tanquam dictatis uti.

Hunc ait abſtrahere à phantaſmatibus: id eſt, hic celeriter obiecta confert, ſigna quærit, ex ſignis cauſſas aut effectus, collationes, alluſiones, & inde eligit quod eſt aptiſsimum. Vt cum Demades inquit: Mortuo Alexandro, exercitum eius ſimilem fore Cyclopi effoſo oculo, celerrimam collationem fecit magni exercitus amiſſo Duce, ad magnum corpus Cyclopis, amiſſo oculo.

Præterea inquit Ariſtoteles, hunc inuentorem, intellectum uelut Artem eſſe, alterum ut materiam, quam format, & expolit artifex, ut præceptor format ac erudit diſcipulum.

Addit etiam, eſſe ſeparabilem, non mixtum, non obnoxium læſioni ſeu ἀπαθῆ, quæ alioqui interpretantur de immortalitate. Nec ego repugno. Et malim de immortalitate intelligi, præſertim cum alibi dicat Ariſtoteles: Mens extrinſecus accedit. Hæc enim uerba eius ſunt in ſecundo de generA-

neratione : Λείπεται δὲ τὸν νοῦν μόνον θύραθεν ἐπεισιέναι, καὶ θεῖον εἶναι μόνον. Inclimat enim eo, ut mentem existimet cœlestem quandam facem esse, quæ lucem cerebro præbeat, sed qualis sit, quo auolet, non explicat in his libris, quos habemus.

Quæcunq; autem fuit Aristotelis sententia de faciente intellectu, & patiente, certe actiones recte distinximus, inuenire & accipere dictata. Harum actionum cum perspicua sint discrimina, contentus sum hac populari enarratione, quæ intelligi potest, & deducit lectorem ad considerationem dissimilium in intellectu actionum. Longe perspicacior est intellectus inuentor in Archimede, quam in alio uulgari architecto.

Vidi aliorum enarrationes, quæ existimantur esse subtiliores, sed omnia sunt inania, nec intelligi possunt.

Etsi autem Auerrois diuinatio deridetur, & fortaßis ab Aristotele aliena est, tamen si dextre intelligitur, non est absurda. Cum enim ait, facientem intellectum esse ipsum Deum, cientem excellentiores motus in hominibus, uere dicit, excellentes & salutares cogitationes à Deo ipso monstrari & regi, ut Salomon inquit : Vt oculus uideat, & auris audiat, Deus facit utrunq; . Et uere inquit Cicero : Nulla excellens uirtus sine afflatu diuino

est.

est. Scipionem flectebat Deus ad consilium traijciendi in Africam, etiamsi dissentiebant Fabius & alij senes.

Quæ sunt caussæ certitudinis doctrinarum?

Deus uult aliquas esse certas noticias, quæ & monstrent ipsum, & sint normæ gubernationis in uita hominum, & uult Deus certo sciri, unam esse diuinam essentiam, conditricem rerum, sapientem, ueracem, liberrimam, beneficam, iustam, castam, iudicem hominum, punientem scelera. Vult nequaquam recipi Epicureas opiniones, uult nequaquam fingi turbam deorum. Vult deinde has noticias firmißimas esse, quæ regunt uitam: Non occidas innocentem. Non sis mendax in dicendo testimonio, in pactis. Non rapias alterius coniugem, aut facultates. Vult firmas esse noticias numerorum, ut intelligamus unum esse Deum, non innumerabiles, & ut in tota uita discernamus unum, & multa, & ordinem considerare poßimus. Vult in physicis certo intelligi discrimina caloris, frigoris, humoris, siccitatis, grauium corporum, & leuium, quia uita hominum conseruari non potest, nisi hæc discernantur. Omitto plura exempla, ac tantum obtestor discentes propter gloriam Dei, qui ueritatem & amat, & nobis præcipit, ut ueras senten-

sententias discant, & agnitam ueritatem constanter amplectantur, & deinde iuxta uoluntatem Dei transferant eam ad usum, ut cum certum sit corpora humana non posse sine cibo, potu, somno, retinere uitam, his rebus iusto modo utaris, & agnoscas ordinem diuinitus ita institutum, & quia dat hæc bona, celebres eum grata mente & prædicatione. Ita cum noticiæ certæ sint, Non occides, Non mœchaberis, agnosce hunc ordinem diuinitus sancitum & obtempera, non quæras Pyrrhoio more cauillationes ad conturbandas certas noticias.

Copiose autem in Dialecticis dicitur de normis certitudinis, quas Græci nominant κριτήρια. Hic tantum obiter iuniores commonefacio, ut magis considerent, qualis sit naturalis lux in intellectu, & quæ sit iudicij regula, & unde sit assensionis firmitas.

Sunt igitur normæ certitudinis iuxta Philosophiam tres: Experientia uniuersalis, Noticiæ principiorum, & intellectus ordinis in syllogismo.

Experientia uniuersalis est, cum de ijs, quæ sensu percipiuntur, omnes sani eodem modo iudicant, ut ignem esse calidum, Fœminam parere. In uita animantium, sensum & motum esse. Mortem destructionem esse animantium. Ostendit autem uniuersalis experientia, noticiam esse certam, quia

si op-

si oppositum in usu uelis experiri, sequetur naturæ destructio, ut si quis negans ignem urere, manum inserat flammis, sentiet certe eam absumi. Fatendum est igitur, naturam sic conditam esse, & tale esse opus Dei. Nec alia demonstratio longior quærenda est. Et dissentire ab uniuersali experientia, est ipsi Deo bellum inferre, & negare hunc ordinem à Deo sancitum esse, ut si quis neget fœminam parere, & conetur sculpere uiuos homines.

Principia sunt noticiæ nobiscum nascentes, quæ sunt semina singularum artium, diuinitus insita nobis, ut inde artes extruantur, quarum usus in uita necessarius est, ut noticia numerorum, ordinis, proportionum, & multarum propositionum. Quodlibet est aut non est. Totum est maius qualibet sua parte. Deus est mens æterna, sapiens, uerax, iusta, casta, benefica, conditrix mundi, seruans rerum ordinem, & puniens scelera. Mens humana ad hanc similitudinem condita est. Sit igitur Homo uerax, iustus, beneficus, castus. Huic normæ obtemperare est recte facere. Discedere ab hac norma, est facere Deo displicentia & turpia, & discedens accersit sibi pœnas. Plura de principijs dicuntur in Dialecticis.

Tertium κριτήριον est, intellectus ordinis in syllogismo, recte coagmentatis membris, ut latius in Dialecticis dicitur. In doctrina Stoica nominantur

κριτήρια.

κριτήρια, his tribus uocabulis, αἴσθησις, πρόληψις & γνῶσις. Nec dubium est, intelligi experientiam, cum nominant αἴσθησιν, Et principia, cum nominant πρόληψιν. Erit igitur γνῶσις iudicium, id est, intellectus ordinis seu consequentiæ, seu connexionis.

In Ecclesia habemus & quartam Normam certitudinis, uidelicet, patefactionem diuinam, illustribus & non fallentibus testimonijs factam, quæ extat in libris Propheticis & Apostolicis. Etsi autem facilius & firmius assentitur mens humana his, que luce naturali cernit, tamen simili constantia omnes creaturas rationales assentiri oportebat sententijs à Deo patefactis, etiamsi luce naturali non uidemus esse ueras & firmas. Vt sine dubitatione asseueramus, bis 4. esse 8. Ita statuendum est, Deum excitaturum esse homines mortuos, et Ecclesiam ornaturum æterna gloria, & impios abiecturum in æternas pœnas. Sed multi audacißimè repugnant diuinis oraculis, ut Epicurei, & alij. Pars tamen aliqua generis humani assentitur, testimonijs miraculorum mota, in qua uoce Euangelij Spiritus sanctus hanc lucem accendit, & flectit mentem ad assentiendum, & mens obtemperat Spiritui sancto, amplectitur uocem Euangelij, & repugnat dubitationi. Et hæc assensio, quæ amplectitur sententias à Deo patefactas, dicitur Fides, quæ quidem in alijs languidior, in alijs firmior est. Nec le-

ue beneficium Dei esse ducamus, quod ex illa sua arcana sede prodijt, & se nobis patefecit, & ea patefactione testatus est, sibi uerè genus humanum curæ esse. Sit igitur patefactio illa præcipuum uitæ lumen, & gubernet omnes actiones & omnia consilia. Et in quotidiana inuocatione cogitemus testimonia patefactionum, ut fides accendatur, & grati bonitatem Dei agnoscamus & celebremus.

Hic etiam ualde prodest considerare discrimen. Quædam uoce Dei tradita sunt, quæ etiam natura nota sunt, ut præcepta Decalogi. Sed uoluit Deus accedere uocem suam, ut ostenderet illas ipsas noticias naturales à sese mentibus nostris inditas esse, et legem nouo testimonio sanciret. Grata est autem bonæ menti confirmatio ueritatis, ubi intelligit, ad naturalem noticiam accessisse diuinam uocem. Ratio deprehendit terram stare immotam, & Solem moueri. Sed cum idem diuinitus traditum esse audimus, firmius assentimur.

Sunt autem aliæ quædam sententiæ diuinitus traditæ, quæ antea prorsus ignotæ fuerant omnibus creaturis, ut uox Euangelij de Filio Dei Domino nostro Iesu Christo, de reconciliatione, de præmijs & pœnis æternis. Qui credit in Filium, habet uitam æternam, Qui autem non credit Filio, non uidebit uitam, sed ira Dei manet aduersus eum. Viuo ego, dicit Dominus, Nolo mortem peccatoris, sed ut conuertatur et uiuat. Credito tibi ipsi certo remitti

peccata

peccata propter filium Dei: crede propter filiū Dei tuos gemitus, tuas preces à Deo recipi. Hæc firma assensione amplectenda sunt. Et assensionis caussa sit autoritas diuina, qua hæ sententiæ nobis traditæ sunt, & confirmatæ illustribus testimonijs, ut resuscitatione mortuorum, et alijs. Mens igitur cogitās, cur hæ sententiæ immotæ sint, intueatur autorem Deum, qui se sic agnosci & inuocari uult, sicut se patefecit. Nec uult nos humana audacia ludere opinionib. de se, ut luserunt Ethnici, aut Philosophi.

Hæc breuiter recitaui de caußis certitudinis doctrinarum, quia hæc consideratio & modum intellectionis illustrat, & ostendit, unde sit firmitas noticiarum. Necessaria est autem in tota uita hominum hæc diligentia, discernendi noticias certas ab incertis: sæpe enim accersunt homines sibi & alijs magnas calamitates, cum assentiuntur falsis aut incertis, quæ putant esse uera & firma. Vt, Antonius ex caußis non sufficientib. ratiocinatur, se posse toto imperio potiri, quia sit peritior imperator, quam Octauius, & habeat exercitus maiores. Non sequitur autem necessaria consequentia, futurum esse uictorem eum, qui est peritior, & habet maiores exercitus, quia multa impedimenta etiam cauto duci obijci possunt. Et Deus est præcipua caussa gubernans euentus. Tales errores in uita multi sunt, etiam sapientum, et sæpe magnarum calamitatum caussæ sunt. Hæc admonitio in multis dictis proponitur

Vt, μάταιοι μάταια λογίζονται διὰ ἐπιθυμίας. Et Theognis inquit: πολλάκι τὴν γνώμην ἐξαπατῶσ' ἰδέαι. Quantum igitur fieri potest, certa quæramus, ac præcipue in consilijs uitæ sequamur normam diuinam, & mentes & euentus à Deo regi petamus, sicut sæpe præcipit Deus, ut Deut. 6. Facito præcepta Domini Dei tui, ut bene sit tibi.

DE VOLUNTATE.

Initio iuniores monendi sunt de usu uocabuli. Vetus latina lingua uoluntatem non intelligit potentiam, sed actionem, seu ipsum uelle, ut cum dico: In inuido est uoluntas nocendi, id est, Inuidus uult nocere. Sic dicitur: Sic uolo, sic iubeo, sit pro ratione uoluntas, id est, ipsum uelle. Sed in hoc Aristotelico sermone, uoluntatem nominamus potentiam, seu, ut ita dicam, partem animæ intellectiuæ appetentem, quæ potentia superior est appetitu sensuum. Res ipsa enim ostendit, gradus esse appetitionum, ut sitiens in febribus, appetitu sensuum ualde appetit potum. Sed uoluntas superior potentia ostenso periculo, decernit non esse bibendum Ita Scipio decernit præstandam esse continentiam adducta captiua nobili, cuius erat excellens forma.

Sit igitur hæc definitio: Voluntas est potentia

appetens

appetens suprema, & libere agens monstrato obiecto ab intellectu.

Actiones eius sunt, uelle ac nolle. Et medium inter hæc est, suspendere actionem. Vult autem bona, quæ aut sunt aut uidentur talia. Fugit mala, quæ aut sunt aut uidentur talia, ut postea de obiecto plus dicam.

Nec sine graui caussa discernuntur gradus Actionum in uoluntate, quanquam appellationes obscuræ sunt, et ignotæ ueteribus. Aliæ actiones nominantur Elicitæ, aliæ Imperatæ. Elicitæ sunt, quibus uoluntas per sese, nec simulans, nec alijs imperans, aliquid expetit aut auersatur, ut Scipio uere & ex animo uult patriam tranquillam esse, ideo non rixatur cum Tribunis. Auarus uere & ex animo expetit pecuniam. Hæ actiones nominari seriæ possent, et tunc sunt seriæ, cum congruunt uoluntas et cor.

Aliæ actiones nominantur Imperatæ, cum uidelicet uoluntas aut sibi ipsi, aut inferiorib. uiribus imperat, etsi, ut supra dixit, Imperium dissimile est. Locomotiuæ imperat δεσποτικῶς, ut cum cohibet manus, ne potum admoueant ori, quanquam magna sitis est. Sic enim inenarrabili arte nerui, qui sunt instrumenta motus, conditi sunt, ut cieantur uoluntatis imperio, & obtemperare possint, nisi sint læsi. Sic Achilles, etsi ardet ira, tamen à Pallade monitus, imperat manibus, ne gladio feriant Agamemnonem, imperat & pedibus, ac discedit ab illo, cuius stulta

cratione inflammabatur. Hic modus gubernationis & libertatis non est obscurus, quem quidem, ut postea dicam, Deus in hominibus uult esse reliquum, etiamsi natura languefacta est.

Longe aliter imperat uoluntas cordi, uidelicet πολιτικῶς, cum rationem probabilem ab intellectu accepit, qua cor utcunq; impellit, ut minus repugnet, seu ut incendium affectus extingui sinat. Vt cum Dauid in specu Saulem tuto interficere posset, & aliquod esset cordis incendium, tamen, quia mouebatur hoc argumento: Malum exemplum fore, si Regem in populo Dei interficeret, etiam ira in corde leniebatur.

Mutatis obiectis, corda alios motus induere manifestum est, quia alijs spiritibus feriuntur, & quia cor animæ sedes est, ut supra disputauimus. Amat Medea Iasonem, donec se quoq; amari iudicat: Odit Iasonem, cum se sperni uidet, ducta alia coniuge. De hac obiectorum uarietate postea dicam.

Præterea simulationes omnes sunt actiones imperatæ, ut in falsa pœnitentia sunt ficticij dolores cum adulter impius simulat pœnitentiam.

Quod est obiectum voluntatis?

Vt obiectum intellectus esset Ens, quam late patet, Deus & rerum uniuersitas, si hominis natura integra

integra eſſet: Ita uoluntatis idem eſſet obiectum & inter appetenda & amanda ſummum eſſet Deus, ut teſtatur Lex diuina: Diligas Deum ex toto corde. Ideo condidit Deus creaturas rationales, ut eſſent aliæ naturæ, quibus ſuam ſapientiam & bonitatem communicaret, quia bonum eſt κοινωνικὸν. Itaq;, ſicut Sol lucem & calorem in hoc aere ſpargit: Ita Deus in mentes noſtras ſparſiſſet λόγον & Spiritum ſanctum. Ac λόγος monſtraſſet patrem, & multiplici ſapientia mentes illuſtraſſet, Voluntates autem & corda copulaſſet Spiritus ſanctus æterno patri, mutuo amore, lætitia, & motibus congruentibus cum natura Dei. Talis fuiſſet ſapientia & uita hominis, congruens cum ſapientia & uita Dei. Et hæc bona amiſſa in lapſu, per Euangelium reſtituuntur, ut poſtea dicam. Ac rurſus erit Deus omnia in omnibus beatis, ut infra de imagine dicam. Fuiſſet igitur amor ordinatus. Ante omnia maximum incendium amoris fuiſſet erga Deum. Deinde res bonas cæteras amaſſemus eo ordine, quem monſtrat diuina ſapientia, uirtutes, uitam, uitæ commoda propter Deum expetiuiſſemus, & agnouiſſet homo ſe in uſu legitimo harum rerum Deo ſeruire, & Deum conditorem celebraſſet.

At nunc cum ſimiles ſumus illi uiatori uulnerato & ſpoliato, & in mente tenebræ ſunt, id eſt, multæ triſtes dubitationes de Deo, & non eſt in cordibus amor Dei, uoluntas alia obiecta quærit,

non Deum, ac horum ordo etiam conturbatur. Summum bonum esse uoluptates corporis, non Epicurus tantum, sed maxima multitudo hominum existimat. Alij Modestiores dicunt, uirtutem melius quiddam esse. Nec hi tamen uirtutem propter Deum appetendam esse docent. Ita amissa luce mentis, & extincto amore Dei in uoluntate, Philosophi à ueritate aberrant, ut alibi copiosius dicitur.

Vt autem consideremus, qualis nunc sit natura hominum, & quæ sint discrimina Philosophiæ & Euangelij, recitabimus & quæ nunc sint obiecta, et ad quæ nos retrahat Filius Dei.

Primũ autem perspicue reijcio & improbo stultam opinionem recentiũ quorundam, qui negant, Bonum esse obiectum uoluntatis in appetendo, et contendunt, uoluntatem uere & sine simulatione uelle posse malum, nulla ratione boni. Ac multæ sunt ueræ caussæ, propter quas hoc somnium reijciendum est, quas breuitatis causa non recito, tantum oro iuniores, ut monstrosam illam opinionem detestentur. Etsi enim est aliqua uoluntatis libertas, tamẽ sic ordinata est, ut uelit bonum. Hoc si quis non admittit, euertet totam rationem finium, nec magis caussa erit, cur uoluntas acquiescat in Deo, quam in tauro Phalaridis. Item, si uoluntas non esset ordinata ad appetendum bonum, non esset caussa, cur magis appetere uirtutem deberet, quam uicia. Sed omitto confutationem, & breuiter constituo obiectum mouens

uens uoluntatem in hac infirmitate, & in ijs, qui nō gubernantur luce Euangelij, & à Spiritu sancto.

His igitur, ut Catoni aut Ciceroni, obiectum est, uoluntatis in appetendo, Bonum finitum, quatenus ratio aut sensus decernit, id esse bonum humanæ naturæ aut societati. Rursus in fugiendo, Malum contrarium illi bono, obiectum erit. Hinc iudicari potest, quousq; humanæ appetitiones sine Spiritu sancto progrediantur.

Sunt autem huius boni species: Honestum ciuile, Bona utilia, uita & uitæ commoda. Item: Iucundum, ut uoluptates, quas aut sensus aut ratio expetit. Intra hanc bonorum regionem uersantur appetitiones. Vt, doctrinam expetimus, est enim quædam mentis perfectio & lux, et cum in hoc tam pulcrum theatrum ad contemplationem cœli, stellarum, terræ, plantarum, animantium, collocati simus, & sint in nobis semina scientiarum, natura ipsa incitamur ad considerationem tantæ uarietatis & pulcritudinis rerum. Expetunt aliqui uirtutem, etiamsi fructu carendum est, ut Scipio, Fabius. Expetimus gloriam, est enim res pulcra, præstantia uirtutis, & hanc tribui nobis uolumus, seu uere seu falso. Sunt enim homines natura superbi, id est, sui amantes, & sese magni fieri cupientes. Deinde expetimus uitam, uitæ commoda & uoluptates. Vltra hæc non progreditur Cato, Non amat Deum, quia etiamsi statuit esse Deum, tamen dubitat, utrum cu-

ret, exaudiat & adiuuet nos: somniat ociosum esse, nec bonum esse generi humano: certè in ærumnis non amat, quas si non existimat è materia tantum oriri casu, sed pœnas esse iudicat scelerum, certe Deum punientem non amat. Hinc multæ sunt in Poetis dubitationes de prouidentia, & reprehensiones Dei, ut illud apud Virgilium: Famamq; fouemus inanem. Ac ut in mente sunt tenebræ, ita multo magis uoluntas à Deo auersa est, & sicut nauis in Syrtibus agitata diuersis uentis, uarie iactatur: ita uoluntas uagabunda sine ordine ad alia atque alia obiecta ruit. Ideo Paulus inquit: Qui secundum carnem sunt, carnalia sapiunt, uidelicet quæ recensui. Cato amat uirtutem, sed non propter Deum, nec statuit se curæ esse Deo, nec diligit Deum. Hic gradus obseruandus est, ut discrimen Philosophiæ & Euangelij fiat illustrius. Possent autem hæc multo copiosius exponi, sed hanc breuem commonefactionem huic Commentario magis congruere iudico.

Iam igitur à scholis Philosophicis discedentes sciamus nobis ad lucem Euangelij uocatis, obiectum esse uoluntatis, bonum infinitum & cætera bona suo ordine appetenda. Vocamur enim ad instaurationem naturæ, & proponitur nobis Filius Dei, Dominus noster Iesus Christus, crucifixus pro nobis & resuscitatus, qui affirmat, Deum non esse ociosum, sed uere & horribiliter irasci peccatis:

recipere

recipere autem in gratiam confugientes ad Filium, & exaudire eos, ac liberare. Hanc Euangelij uocem cum audimus, & fide amplectimur, ipse Filius Dei λόγος æterni Patris, accendit lucem in mentibus nostris, & spiritu suo sancto corda inflammat, ut in Deo acquiescant & lætentur, diligant eum, & obedire ei incipiant, petant se ab ipso regi, & rursus fiant templum Dei. Nec sumus Stoici, dicimus enim res conditas à Deo bonas esse, uitam, cibum, potum, coniugium, politicam societatem, sed ordine hæc expetenda esse, & nequaquam anteponenda Dei uoluntati. Babylas senex, Episcopus Antiochenus amat uitam, coniugem, filios. Et iam octogesimum annum egressus erat, ne quis iuuenili audacia eum sibi periculum attraxisse existimet. Et tamen confeßionem Euangelij antefert suæ & filiorum uitæ. Stant grandæui parentes, nec tantum spectatores sunt necis filiorum, sed etiam confirmant eos in agone. Deinde tribus adolescentibus filijs interfectis in conspectu parentum, senex pater trucidatur: Mater superstes, mariti & filiorum corpora collocat in sepulchra. Talia exempla nobis obiectorum gradus ostendunt.

Sed unde oritur tanta morum atq; actionum confusio? Dauid rapit alterius coniugem, quãquam uidet & intelligit facti turpitudinem. Hoc ita fit. Dißimilia obiecta cordi & uoluntati offeruntur. Ratio monstrat uoluntati turpitudinem. Sed cor

incensum

incensum amore, qui est uiolentus, rapit secum uoluntatem, ne recto iudicio obtemperet. Nam uoluntas, etsi aliquo modo libera est & certe posset Locomotiuæ imperare, ne attingeret alienam, tamen, ut fomes, facile accipit cordis incendia. Nunc igitur qualis sit libertas, dicendum est.

DE LIBERO ARBITRIO.

In Dialecticis uocabula necessitatis, contingentiæ, & libertatis declarantur. Inde sumantur enarrationes horum uocabulorum, quas profecto scire necesse est. Nunc tantum hoc dicam, Libertatem in diuina uoluntate, & creaturis rationalibus, Angelis & hominibus, esse facultatem uoluntatis, qua possit agere, ac non agere, aut sic, aut aliter agere. Sunt autem discrimina magna in Deo, beatis, & hominibus in hac uita, quæ alibi copiosius explicantur. Est igitur dissimilis modus agendi, quàm agit ignis, qui necessario calefacit admota corpora, nec potest suspendere actionem, nec potest aliter agere.

Primum autem constituendum est, certissimum esse, Deum, etsi bonus est immutabiliter, tamen esse agens liberrimum, & omnia quæ condidit, & quæ agit extra se, liberrima uoluntate condidisse, & agere, iuxta dictum Psalmi: Omnia quæcunque uoluit, fecit.

fecit. Ac procul explodantur impij furores Stoicorum, qui fingunt, Deum alligatum esse ad caussas secundas, nec posse aliter agere, quam sicut cient caussæ secundæ, & necessario eum uelle & agere bona & mala, honesta & turpia. Horresco referens, sed interdum hæc commemorari necesse est, ut adolescentes moniti fugiant & execrentur hæc diabolica mendacia, quæ sunt contumeliosa in Deum, & perniciosa moribus. Sed alibi hæc copiosius tractantur.

Iam constituta propositione, quod Deus sit agens liberum, sciamus eum & angelos & homines in creatione ornasse his tribus bonis, quæ sunt in ipso optima, Sapientia uidelicet, Noticia seu legis Iusticia, & Libertate uoluntatis.

Alius autem modus agendi conditus est in Sole, in igne, in aqua, & cæteris rebus, semper uno modo agentibus. Hoc discrimen uult Deus conspici, uult intelligi, sese esse agens liberū, uult et nostras actiones consilio regi. Disputatur ergo, an sit aliqua uoluntatis in homine libertas, & qualis sit. Est autem difficilis explicatio amantibus ueritatem, non disputationum præstigias, ac diligentia necessaria est pijs, considerare discrimen Stoicarum opinionum, & doctrinæ Ecclesiasticæ, in quam Stoica deliramenta, Manichæi & Valla impie transfuderunt.

Sciendum est igitur, dupliciter detrahi libertatem humanæ uoluntati. Aut enim in uniuersum

tollitur

tollitur Contingentia omnium euentuum, non tantum humanorum, sed etiam aliorum, ut Stoici defendebant fatalem necessitatem. Aut non defenditur illa Stoica necessitas, sed tantum monstratur infirmitas humanarum uirium, quæ etiamsi utcunq; externas honestas actiones efficere possunt, tamen non possunt integram obedientiam legi Dei præstare, nec possunt tollere peccatum et mortem. Cũ igitur duæ quæstiones sint, Altera de Stoica necessitate, altera de infirmitate uirium humanarum, breuissime de priore respondeo.

Certissimum est, Deum nec uelle, nec approbare, nec efficere, nec adiuuare peccatum, Sed uere & horribiliter irasci cum peccato, ut Psalmus inquit: Deus non uolens impietatem tu es. Et Iohan: 8. dicitur, diabolum mendacij patrem esse, & ex proprio loqui mendacium. Cum igitur Deus nec uelit, nec approbet, nec efficiat peccata, manifestum est, ea non oriri à uoluntate Dei, sed à uoluntatibus diabolorum & hominum, qui cum boni conditi essent, suis uoluntatibus, quæ erant liberæ, se sponte à Deo auerterunt. Est autem libertas fons & caussa contingentiæ.

Nec præuisio necessitatem affert, nec cogit uoluntates diaboli et hominum, ut scelera faciant. Etsi igitur præuidet Deus Saulis scelera, tamen ea nec uult, nec approbat, nec efficit, nec adiuuat, Sed permittit, ac metas constituit, quousq; permissurus sit.

Ita in scholis dicunt: Deum determinare contingẽtia. Præuidet grassaturum esse Pharaonem in Israelitas, & constituit metam, quousq; hunc furorem toleraturus sit, sicut hanc ipsam determinationem Prophetæ multis uenustis figuris significant, ut Regi Aßyrio dicitur: Ponam chamum in ore tuo & reducam te &c. Hæc breuiter recitaui, tantum ut moneantur iuniores, ut diabolica mendacia, quæ de neceßitate fingunt Stoici, fugiant & constanter execrentur, quæ, ut antea dixi, & aduersus Deum contumeliosa sunt, & nocent moribus. Multi enim fiunt magis feri, cum cogitant, ut seruulus Zenonis, se fatali neceßitate peccare, & ut in Tragœdia dicitur: Fati ista culpa est. Nemo fit fato nocens. Longe rectius dictum est illud Euripideum, quod Plutarchus citat: Εἰ θεοὶ τὶ δρῶσιν αἰσχρὸν οὐκ εἰσὶν θεοί.

Nunc de Ecclesiastica responsione dicam, quæ de infirmitate uirium nostrarum loquitur. Hic primum manifestum est, homines non posse integram obedientiam Legi Dei præstare, nec posse tollere peccatum & mortem. De his tantis rebus concionatur Paulus, cum queritur, naturam hominum captiuam esse peccati. Interea tamen aliqua est libertas reliqua, quia Deus uult adhuc utcunq; intelligi discrimen inter agens liberum, & agentia sine consilio & sine libertate, ac uult sciri, sese esse agens liberrimum, non alligatum causis secundis.

Vult

Vult etiam nos aliqua noſtra uigilantia & labore actiones externas regere.

Eſt ergo hæc uera regula: Certiſsimum eſt in hac infirma natura hominum, etiam in non renatis, adhuc reliquam eſſe libertatem regendæ locomotiuæ, id eſt, frenandi externa membra, ne faciant externa facta pugnantia cum Lege Dei. Ac de imperatis actionibus magis perſpicua eſt libertas: Vt, Scipio imperat membris, ne alterius ſponſam attingant. Et in Scipionis uoluntate eſt etiam motus, quo aliquo modo uult illud honeſtum propter ipſum decus uirtutis. Illud uelle eſt actio Elicita, ut nominant, ſerio uolens ciuile honeſtum. Sed actiones Elicitæ ſunt obſcuriores. Ideo de imperatis loquamur, quæ ſunt externa pædagogia, & harum eſſe aliquam libertatem oſtendit manifeſta experientia.

Præterea Paulus expreſſe nominat iuſticiam carnis, quæ eſt uiribus naturalibus facere externa opera, congruentia cum Lege Dei. Talem iuſticiam cum affirmet eſſe poſſe in non renatis, manifeſtum eſt, libertatem aliquam eſſe uoluntatis, regentem externa membra. Item: Deus attribuit generi humano Magiſtratus & Leges, ut externa membra frenentur, ſicut inquit Paulus: Si uis non timere poteſtatem, bonum facito. Hæc tota gubernatio, et ipſa legum uox prorſus inutilis eſſet, ſi externa membra frenari non poſſent. Fatendum eſt igitur, aliquam eſſe libertatem, idq; ſcire homines utile eſt, ut cum

ſciunt

sciunt Deum præcipere hanc gubernationem externorum membrorum, & eam aliquo modo in nostra potestate esse, & uiolationem disciplinæ horrendis pœnis, & in hac mortali uita puniri, et post hanc uitam, nisi fiat conuersio ad Deum, serio conentur externa membra frenare, & non ruant ut furiosi, aut ut beluæ, quò cæci affectus impellunt: Sed sint memores huius uetustißimæ concionis dictæ ad Cain: Sub te sit appetitus tuus, & tu domineris ipsius.

Etsi autem hæc disciplina non meretur remissionem peccatorum, nec est iusticia Euangelij, tamen sunt magnæ causæ quatuor, cur præstanda sit. Quarum prima est, quia Deus eam præcipit. Debent autem obedientiam Deo omnes creaturæ rationales.

Secunda causa est, ut uitentur pœnæ, quia ordine diuinitus sancito, atrocia delicta certò comitantur atroces pœnæ, & in hac uita mortali, & post hanc uitam, nisi fiat conuersio ad Deum, iuxta hoc dictum: Qui gladium acceperit, gladio peribit. Item: Scortatores & adulteros iudicabit Deus. Item: Væ qui spolias, quia spoliaberis. Et Ecclesiastes in octauo capite inquit: Non bene erit impio, nec longi erunt dies eius, &c.

Hoc iudicium Dei et quotidiana exempla ostendunt, quæ & extra Ecclesiam homines non Cyclopicos mouerunt, ut faterentur esse Deum mentem

iuſtam & uindicem ſcelerum. Hinc dicta multa ſunt. Vt Pindarus ait, Ixionem in rota clamitare: Diſcite iuſticiam moniti, & non temnere Diuos. Item Homerus:

Οὐ γὰρ σχέτλια ἔργα θεοὶ μάκαρες φιλέουσι.

Item: Τεύχων ὡς ἑτέρῳ τις, ἑῷ κακὸν ἥπατι τεύχει. Item. Οὐδεὶς ἀνθρώπων ἀδικῶν τίσιν οὐκ ἀποτίσει.

Tertia cauſſa eſt, ut paci communi ſeruiamus, quia non tantum nobis naſcimur, Sed uult Deus nos communi ſocietati prodeſſe, & eam fouere, iuxta hæc dicta dulciſsima de æqualitate: Diligas proximum, ſicut te ipſum. Item: Quod tibi non uis fieri, alteri ne feceris.

Quarta cauſſa eſt, quia hæc externa modeſtia eſt pædagogia in Chriſtum, id eſt, Spiritus ſanctus non eſt efficax in his, qui perſeuerant in ſceleribus contra conſcientiam, quia in iuramento diuino comprehenditur conuerſio: Viuo ego, dicit Dominus, nolo mortem peccatoris, ſed ut conuertatur, & uiuat. Has cauſas familiariſsime notas eſſe, & ſæpe cogitari utile eſt, quæ quidem & copioſius alibi declarantur. Cum autem hæc gubernatio externarum actionum ſit aliquo modo in noſtra poteſtate, uult Deus nos non ignauos & ſegnes eſſe, ſed ſua lege & metu pœnarum, tanquam uinculis acriter

ter cohercere membra. Et quidem hæc diligentia in renatis, & filium Dei uera fide agnoscentibus, placet Deo. Hæc sunt perspicua & plana, ac prosunt moribus & pietati recte intellecta.

Cæterum hæc ipsa libertas seu facultas uoluntatis humanæ sæpe uincitur his duabus rebus, scilicet infirmitate naturæ nostræ, & diaboli insidijs. Ideo multi homines ruunt in manifesta scelera. Renati igitur cum & de his caussis, & de auxilio doceantur in Euangelio, ueris gemitibus petant, se gubernari Spiritu sancto, ut Dominus inquit: Quantò magis pater uester cœlestis dabit Spiritum sanctum petentibus.

Nunc de alio genere actionum interiorum dicam, quæ Deum intuentur. Voluntas humana non renata luce Euangelij & Spiritu sancto, non potest efficere uerum timorem Dei, firmam assensionem, fiduciam ac dilectionem Dei, ueram patientiam & constantiam in magnis periculis, & similes spirituales motus, multo minus potest præstare perfectam obedientiam legi Dei. Testimonia nota sunt. Nam Paulus inquit: Qui Spiritu Dei ducuntur, hi sunt Filij Dei. Et Dominus inquit: Sine me nihil potestis facere.

Cum Ioseph repugnaret uoluntati coniugis heri sui, ac regeretur timore Dei ac fide, concurrebant hæ caussæ, uerbum Dei, Filius Dei illustrans

mentem, & dans Spiritum ſanctum, Spiritus ſanctus mouens uoluntatem & cor, Et ipſa uoluntas Ioſeph. Incoandum eſt enim ab externo uerbo Dei. Mens cogitabat mandata Dei, promißiones et pœnas. In hac ipſa cogitatione intuens promißionem auxilij & Mediatoris, petit ſe regi. Hic ipſe Filius Dei, λόγος καὶ εἰκὼν æterni patris, ſua luce mentem illuſtrat, ut Ioſeph agnoſcat æternum Patrem, & ſciat ſe ei curæ eſſe & fore, & ſimul Spiritu ſancto mouet uoluntatem & cor Ioſeph, ut uelit Deo obedire, & auget timorem Dei, & uoluntas adiuta aſſentitur Spiritui ſancto, cohercet externa membra, non admittit illecebras. In hoc certamine ſentit uoluntatem non eſſe ocioſam. Non igitur tollit libertatem uoluntatis Spiritus ſanctus, ſed emendat & flectit ad Deum, iuxta dictum. ὁ δὲ ἑλκὼν, τὸν βουλόμενον ἕλκει. Poterat uoluntas in Ioſeph excutere Spiritum ſanctum, ſed adiuta reuocat ſe, & obſequitur Spiritui ſancto. Hæc de caußis ſpiritualium actionum tenere prodeſt, ut fidei exercitia diſcamus. Mens cogitet mandata Dei, & Euangelium, ac fide petat auxilium à Mediatore, qui uenit, ut deſtruat opera Diaboli. Cum fide erigimur, Filius Dei uere adeſt, & accendit uoluntatem & cor Spiritu ſancto. Ita uoluntas adiuta repugnat uicijs, & cohercet externa membra, ne ruant contra rectum iudicium. Ac ſcimus nos non noſtris uirib. uincere, ſed auxilio domini noſtri Ieſu Chriſti.

Ex

Ex hac distinctione, quam recitaui, potest utcunq; intelligi, qualis adhuc sit libertas uoluntatis, quæ habet, ut dixi, suas metas, nec ita amplificanda est, ut obruatur doctrina de beneficijs filij Dei, & de promißione Spiritus sancti, Item, de nostra infirmitate. Horribiliter enim hæc hominum natura languefacta est: In mente caligo est de Deo, & magnum chaos dubitationum. Voluntas auersa est à Deo, non timet Deum, non ardet fiducia & dilectione Dei, negligit, aut tristi fremitu fugit eum. Corda uarie errantibus affectibus alijs atq; alijs incenduntur, & uoluntatem secum rapiunt. Hæc ingentia mala homines feri & ebrij uoluptatibus leuiter curant. Sed Deus de magnitudine eorum nos commonefacit, mole pœnarum. Nam propter ea genus humanum subiectum est morti & horrendis calamitatibus. Expauescant igitur animi cogitatione nostræ miseriæ, sed rursus etiam agnoscant beneficia Filij Dei, qui & delet peccatum ac mortem, & ut in hac uita colligi Ecclesia poßit, etiam ærumnas huius uitæ mitigat, sicut inquit Deus in concione Hoseæ: Non faciam furorem iræ meæ, quia Deus ego sum. Quasi dicat, Reprimam iram, quia natura hominum sustinere eam non potest. Volo autem superstitem esse in hac uita Ecclesiam meam. Et Filius Dei perpetuus Sacerdos stat in sancto sanctorum, deprecans pro nobis, ut seruentur Ecclesiæ reliquiæ. Quare te Fili Dei do-

mine Iesu Christe, crucifixe pro nobis et resuscitate, te oro, ut nos doceas, & apud æternum Patrem pro nobis intercedas, & nos Spiritu tuo sancto gubernes, colligas tibi Ecclesiam inter nos, sanes uulnera nostra, & pœnas immensa bonitate tua lenias, cum testatus sis assumta natura humana, te uerißime diligere genus humanum. Et cum precatus sis in agone tuo, ut dilectio, qua te æternus Pater diligit, in nobis sit, uidelicet ut nos quoq; ingenti amore & paterna στοργῇ complectatur & seruet.

Vbi autem & quibus appellationibus describant Prophetæ & Apostoli uicia naturæ humanæ, discendum est in Epistola Pauli scripta ad Romanos. Sed quia ibi quoq; legitur nomen concupiscentiæ, & eius uocabuli magnus usus est in Ecclesia, addam breuem explicationem, quia Monachi insulse enarrarunt.

DE VOCABVLO CONCVPISCENTIAE.

Deus condidit in homine potentias appetentes, quæ, si natura hominum integra mansisset, tantum ordinatos motus habuissent, & fuisset dulcissima harmonia potentiarum inter se congruentium. Vt regula est unica & æterna lex Dei in mente: ita non aberassent ab ea motus uoluntatis & cordis,

cordis, seu appetitiones sensuum. Imo Deus pariter & lucem in mente per Filium, & Spiritu suo sancto motus suæ sapientiæ & iusticiæ congruentes, sparsisset in corda.

Fuissent igitur appetitiones, fames, sitis, delectatio in uisu, auditu, gestu, olfactu, tactu, dolor in offensione aliqua neruorum. Deinde in corde & uoluntate, amor Dei, στοργαὶ erga sobolem, parentes, coniugem, cognatos, beneuolentia erga omnes homines, Odia aduersus diabolos, læticia acquiescens in Deo, spes uitæ æternæ. Et hæ appetitiones & hi affectus omnes fuissent ordinati congruentes ad legem mentis, imo etiam accensi ab ipso Spiritu sancto, qui suas flammas miscuisset spiritibus natis in corde & in cerebro.

Sed hæc suauißima harmonia turbata est lapsu primorum parentum. Nunc sunt quidem appetitiones & affectus, sed uagantur & longe aberrant à lege Dei, & in non renatis non sunt accensi à Spiritu sancto. Vt uagatur amor in Dauide, etsi habet alias coniuges, forma, ingenijs, uirtute præstantes, tamen cor incenditur amore alienæ coniugis. Quare, cum concupiscentia accusatur, non ita cogitandum est, naturam hominum integram futuram fuisse sine appetitionibus & sine affectibus, & ut ita dicam, saxeam, aut ferream, Sed eo non accusari concupiscentiam, quia appetiones & affe-

ctus uagantur sine ordine. Ecclesiastici scriptores, cum uituperant concupiscentiam, plerunq; addunt nomen, malæ concupiscentiæ, Sed circumstantiæ ostendunt, ubi dicatur de uiciosa concupiscentia, ut Rom.7. & alibi. In talibus locis intelligamus non ipsam naturam, qualis condita est, sed ἀταξίαν in omnibus uiribus hominum, pugnantem uidelicet cum lege Dei.

Agrestis etiam imaginatio est, cum accusatur concupiscentia, tantum intelligere appetitiones, cibi, potus, libidinum, ambitionum. Longe maiora mala Paulus hac appellatione complectitur, uidelicet, caliginem & dubitationes de Deo in mente, auersionem uoluntatis & cordis à Deo, uarie errantia incendia affectuum in corde. Deniq; totum hoc malum, quod tristißimis uerbis à Paulo nominatur Inimicitia aduersus Deum, cum inquit, Sensus carnis inimicitia est aduersus Deum.

Ac discernantur, substantia creata à Deo, & ἀταξία, quæ postea acceßit, & est operis diuini deprauatio. Ex hac distinctione sumenda est explicatio argumenti, quod Iulianus Augustino obiecit:

Peccatum non gignit hominem.
Concupiscentia gignit hominem.
Non est igitur peccatum.

Ridicula & puerilis cauillatio est, Et tamen illos homines ingeniosos exercuit. Maior uerisißima

ma est, quia peccatum est horribilis destructio, non est quiddam gignens hominem. Minor igitur plane neganda est. Nam concupiscentia, quæ est ἀταξία, & deprauatio substantiæ conditæ, nequaquam gignit, sed substantia creata à Deo gignit, quatenus reliquum est opus Dei, non prorsus extinctum, ut hebetes oculi uident, non quatenus sunt imbecilles, sed quatenus oculi natura reliqua est. In languido uentriculo fit concoctio cibi, non quatenus uentriculus est frigefactus, sed quatenus est in eo reliquus calor natiuus. Ac multa similia argumenta ex hoc exemplo iudicari possunt, quæ Dialectici explicant in fallacia accidentis. Vt:

Omnes affectus in hac imbecilli natura sunt uiciosi.
Amor filij in Abraham est affectus.
Igitur est uiciosus.

Fallacia est Accidentis. ϛοργὴ à Deo condita est suo genere bona, & imago amoris in Deo erga filium & erga nos. Sed in nobis ad naturale bonum accedit ἀταξία, quæ tamen in renatis aliquo modo corrigitur. Non igitur abijcienda est ϛοργὴ, sed ordine regenda, scilicet, amore Dei.

Hanc breuem commonefactionem addidi, quia ostendit uiam similes cauillationes fanaticorum & superstitiosorum hominum explicandi.

DE ACCIDENTIBVS MENTIS ET VOLVNTATIS.

Necesse est considerare discrimen potentiæ cognoscentis, & potentiæ appetentis, & Noticiarum ac appetitionum, ut sæpe dictum est. Sciendum est igitur, in potentia cognoscente hæc tria esse: Noticias naturales, Actiones, & habitus. Ac uno communi nomine hæc tria appellantur Noticiæ, uel naturales, uel subitæ, uel habituales. Sunt autem gradus actionum, ut supra dixi, Simplicium agnitio, connexio, diuisio, ratiocinatio, assensus, reiectio. Admirandi motus sunt, & describi non satis possunt, non enim cernuntur oculis, sed similitudine quadam, quales sint, existimetur. Vt Architectus apud se imaginem & ideam ædificij pingit: Ita mens cogitans aliquid, format imagines, quæ sunt ipsi actus intelligendi. Harum cogitationum memoria, & crebra recordatio ac repetitio nominatur Habitus, aut gignit habitum, id est, lumen quoddam in mente, quo reguntur actiones.

Sunt igitur in potentia cognoscente hi habitus: Scientia, Ars, Prudentia, Fides, Opinio.

Scientia, est noticia, in qua demonstratio cogit nos assentiri dicto.

Opinio, est noticia, in qua probabili ratione moue-

mouemur, ut magis in unam partem inclinemus, quam in aliam, & tamen ſuſpenſa ſit aſſenſio ſeu aſſeueratio. Vt, opinio eſt futuros eſſe imbres, cum in ipſis piſcibus ad Iouem, Venerem, & Mercurium acceßit Luna. Eſt .n. probabilis ratio ex harum ſtellarum naturis ſumta: Sed interdum hæ propiores cauſſæ impediuntur alijs præcedentibus cauſsis potentioribus. Ideo aſſeueratio ſuſpenditur. Opinio eſt, Atticum fore conſtantem & perpetuum amicum Ciceronis. Eſt enim probabilis ratio, quia uterq; eſt honeſtus & ſapiens, & tuentur amicitiam uirtutis cauſſa, Sed tamen aſſeueratio ſuſpenditur, quia animi hominum ſunt mutabiles. Ideo inquit poeta: Omnia uertuntur, certe uertuntur amores. Et Plato inquit: φύσει ἐυμετάβολον ζῶον, ὁ φίλος.

Fides eſt noticia, qua aſſentimur dicto ſine dubitatione, uicti teſtimonijs uel autoritate: Vt credimus conſentientibus teſtimonijs hiſtoricorum, Octauium Auguſtum Romæ poſt Iulium Cæſarem gubernaſſe Romanum imperium. In Prophetico & Apoſtolico ſermone fides ſignificat non ſolum aſſentiri hiſtorijs, ſed etiam promißionibus Diuinis. Et huic aſſenſioni reſpondent in uoluntate fiducia & lætitia, qua acquieſcit uoluntas in Deo, re bona oblata in promißione, ut acquieuit animus Gedeonis, cum ei promiſſa eſſet uictoria. Ideo in deſcriptione fidei ſic dicitur: Fides eſt ex-

pectatio

pectatio rerum ſperandarum, id eſt, fiducia, quæ nititur promiſsione.

Cætera uocabula habituum declarantur in ſexto Ethicorum, & in Dialecticis. Hæc enim eò tantum recito, ut iuniores diſcernant potentiam cognoſcentem, & potentiam appetentem, & diuerſa utriuſq; accidentia.

De noticijs naturalibus etiam ſciant, has à Deo inſitas eſſe mentibus humanis, ut ſint teſtimonia de ipſo, & ſint rectrices uitæ, & ſemina artium, quæ ſunt uitæ neceſſariæ. Ita ab animæ agnitione ſunt initia artium. Sunt autem aliæ noticiæ naturales θεωρητικαὶ, quæ gubernant cognitionem, unde oriuntur Arithmetica, Geometria, & pleræq; aliæ doctrinæ. Aliæ ſunt πρακτικαὶ, quæ gubernant actiones, unde leges de moribus & de gubernatione ciuili oriuntur, ut de principijs copioſius dicitur in Dialecticis.

In uoluntate ſeu potentia appetente ſunt hæc quatuor, Inclinationes innatæ, Actiones, Habitus & Affectus. Sunt autem diſsimiles inclinationes innatæ, plurimæ ſunt uicioſæ in hac miſera natura, ut auerſio à Deo, amor noſtri inordinatus &c. Aliquæ ſunt ſuo genere bonæ, ut στοργαὶ καὶ ἀρεταὶ φυσικαὶ, quæ ſunt ſemina uirtutum ciuilium, ut in Ariſtide, Scipione, inclinatio ad iuſticiam ciuilem, & ad beneficentiam. Actiones propriæ uo-

luntatis sunt, uelle, nolle, suspendere actionem, imperare potentiæ Locomotiuæ.

Frequentes actiones similes pariunt habitus, id est, firmos impetus, quibus constantius eadem appetit aut fugit uoluntas. Hi habitus nominantur uirtutes, aut uicia. Horum descriptiones, partitiones, & discrimina sumantur ex doctrina de Moribus, quæ ex agnitione animæ tanquam ex fonte oritur, quod considerare utile est. Hic enim monstratis animæ partibus, ostenduntur actionum caussæ. Mens iudicans & uoluntas eligens, ac imperans potentiæ Locomotiuæ. Et in mente lucent immotæ noticiæ, quæ sunt normæ actionum, discernentes recta & non recta. Et ordo diuinitus sancitus est, ut ad has normas, quæ sunt radij sapientiæ diuinæ in nobis, congruant actiones.

Affectus, ἤθη & πάθη, aut sunt actiones, sed cum aliquo dolore coniunctæ, uel cum aliqua lætitia, ut irasci, est nolle offensionem, & dolere propter læsionem, & uelle depellere lædentem. Hæc sunt in uoluntate. In serijs autem motibus copulantur cor & uoluntas. Nam cor proprie organum est affectuum, quod cum uelut ictum seu uerberatum est ab insuaui obiecto, contrahitur, & dolore afficitur propter læsionem, & fugit rem insuauem. In hoc dolore fit torrefactio cordis, & incenduntur spiritus. Et quia in ira simul est conatus depellendi obiecti, exæstuant spiritus, & effundun=

funduntur in exteriora membra, ut quaſi arment ea ad expulſionem.

Timere, eſt in uoluntate, nolle uenturum malum, cum dolore aliquo. In corde uero ictus, ut ita dicam, quo cor contrahitur, fugiens obiectum, in qua contractione cor afficitur dolore, quia ſic natura condita eſt. Vult enim Deus uitam eſſe læticiam, pœnas uero uult eſſe dolorem & mortem.

Sed affectus durabiles ſunt ſimiles habituum, ſed ita, ut ſint admixti dolores & læticiæ, quia uniuerſalis definitio affectuum hæc eſt:

Affectus, eſt motus cordis aut uoluntatis, ſequens cognitionem, proſequens aut fugiens obiecta, quæ cum aut lædant naturam, aut delectent, ſemper comitantur extremi motus, dolor læſa natura, uel ſuauitas ſeu læticia fouens naturam. Et ſunt hi motus in corde, conſtrictio aut laxatio, & in dolore ſimul fit torrefactio cordis & ſpirituum, & ſpiritus gignuntur languidius. Sunt igitur modici, atri, amari, & ſimiles piceis fumis. In læticia autem fit laxatio, & uelut acceptio & attractio grati obiecti, ut cum lingua gratum ſaporem accipit, fit quædam dilatatio. Et, quia læticia eſt uita cordis, gignuntur ſpiritus copioſius, & ſunt dulces & lucidi.

Amor in uoluntate, eſt uelle obiectum, quod eſt aut uidetur bonum, cum quadam læticia. Et cum non eſt ſimulatio, cor aliquo modo congruit, alias

aliàs magis, aliàs minus. Est igitur amor in corde, laxatio, qua cor uelut accipit & attrahit obiectum. Appetit enim coniunctionem cum obiecto, ut quasi unum ex duobus fiat, ut dicitur: σώματα μὲν δύο, ψυχὴ δὲ μία. Et quia concurrunt illa uehemens a'tractio & lætícia, cor & spiritus incenduntur. Ita simul amor est incendium cordis. Oritur autem plerunq; à similitudine seu naturarum congruentia, sicut in tota natura facile iunguntur similia: calidæ res cito calorem aduenientem accipiunt, ut sulphur citius accipit flammam, quàm lapis. Et Cicero uenustißime dixit: Nihil rapacius est similium, quàm natura. Ita facile accipit cor similia, seu cognata. Hinc illud est, ὅμοιον ὁμοίῳ φίλον.

Odium in uoluntate, est nolle obiectum, quod est aut uidetur malum, cum dolore aliquo aut etiam cupiditate depulsionis, quia est continuata ira. Et cum non est simulatio, cor aliquo modo congruit, aliàs magis, aliàs minus. Est igitur odium, in corde contractio, & fuga obiecti. Et quia accedit dolor, fit torrefactio cordis & spirituum: Ita & odium est incendium cordis & spirituum, aliàs magis aliàs minus durabile, sed hoc incendio non appetitur coniunctio obiecti, sed depulsio.

Hæc exempla utcunq; ostendunt, & ubi collocandi sint affectus, & quales motus, & qualia incendia sint cordis & spirituum.

DE IMAGINE
DEI IN HOMINE.

Sunt & in Sole quædam de Deo ſignificationes. Nam & Deus eſt lucida eſſentia, quanquam ſpiritus eſt. Et ut in Sole ſunt ſubſtantia, lux & calor: ita ſignificari uidentur, æternus Pater, Filius, & Spiritus ſanctus. Sed Sol non nouit Deum, nec illam qualemcunq; ſimilitudinem intelligit. Voluit autem Deus agnoſci ſe ab humana natura, & talem eſſe imaginem Dei hominem, quæ ſimilitudinem cerneret & intelligeret. Summa enim ſimilitudo eſt, ſapientiæ & iuſticiæ congruentia, quæ non poteſt eſſe, niſi in natura intelligente. Et quia bonum eſt κοινωνικὸν, uult Deus hæc ſumma bona homini communicare.

Indidit igitur menti humanæ noticias, quæ monſtrant & eſſe Deum, & qualis ſit. Nam ſimilitudo uel diſsimilitudo non poſſet iudicari, ſi prorſus neſciremus qualis ſit Deus. Et primus gradus ſimilitudinis eſt, habere potentiam intelligentem, & congruentem ſapientiam.

Fuit autem ante peccatum talis imago, ut potentiæ omnes congruerent cum Deo. In intellectu fulſit firma Dei noticia, uoluntas & Cor congruebant cum Deo, id eſt, habebant rectitudinem & iu-

ſticiam

ſticiam congruentem cum Deo, & libertas uoluntatis non erat impedita. Et in hac ſua imagine Deus habitabat, daturus uitam ſine morte, & læticiam perpetuam, ſi homo non excußiſſet Deum rectorem. Sic loquitur Paulus de imagine, cum inquit ad Epheſ. Induite nouum hominem, qui ſecundum Deum creatus eſt, in iuſticia & ſanctitate uera. Ita uetuſtas loquitur de imagine, ut nominet imaginem non tantũ potentias animæ, ut Auguſtinus, ſed tales potentias, in quibus luceat Dei noticia, et quæ congruant cum Deo, & ſint domicilium Dei. Auguſtinus hoc modo accommodat potentias. In homine hæc tria præcipua ſunt: Mens gignens cogitationem. Cogitatio, quæ eſt imago rei cogitatæ, & Voluntas, in qua ſunt læticia & amor. His potentijs aliquo modo diſcrimina perſonarum ſignificari inquit, Patrem æternum ſignificat mens gignes cogitationem. Imago formata cogitatione in nobis, ſignificat Filium: Voluntas Spiritum ſanctum. Nam pater æternus intuens ſe & cogitans, gignit Verbum, quod eſt imago æterni Patris, quæ eſt Filius Dei, qui dicitur & λόγος & εἰκὼν æterni Patris. Spiritus ſanctus eſt ſubſtantialis amor & læticia, procedens ab æterno Patre & Filio. Id congruit ad uoluntatem, & ad ſpiritus in corde, qui ſunt flammæ & inſtrumenta motuum.

Etſi autem uerum eſt, etiam has potentias ideo ſic conditas eſſe, ut multa nos doceant de Deo,

et nunc quoq;, etsi natura humana languefacta est, multa perspicua testimonia de Deo, & de prouidentia, sumi ab Anima, & à noticia legis insita nobis, & à conscientiæ terroribus possunt: tamen anima sine luce Dei, est corrupta Imago.

Iam hic utrunq; consideretur. Amor Dei erga nos, & nostra calamitas secuta peccatum. Non casu ex Atomis confluit hæc hominum natura. Sunt enim manifesta testimonia de Deo, radij sapientiæ Dei in nobis adhuc lucentes, noticiæ de Deo, & immotum discrimen honestorum & turpium. Quantus autem amor est in Deo erga genus humanum, quod transfudit in nos in fabricatione ea bona, quæ in ipso sunt optima, scilicet, naturam capacem sapientiæ & iusticiæ, deinde radios suæ sapientiæ, & iusticiam cum eo congruentem, libertatem electionis, uitam & læticiam perpetuam. Et hæc bona ita nobis attribuit, ut ipse simul uoluerit in nobis habitare, augere sapientiam, & suis motibus nos regere. Quid potest cogitari maius?

Nunc uerò quàm dißimiles sumus huic primæ fabricationi? Mens plena est caliginis & dubitationum de Deo. In uoluntate & corde sunt multiplices flammæ errantium cupiditatum, & pugnantium cum Deo, iniusti amores, & iniusta odia. His flammis incitantur alij ad confusiones libidinum,

alij

alij ad cædes, alij ad alia ſcelera. Imo diaboli inſiliunt in impiorum pectora, & impellunt multos, ut faciant horrendas dißipationes in genere humano, ac uaſtationes infinitas. Hæc tanta mala aſpiciamus, & ueris gemitibus deploremus. Rurſus autem patefactiones Dei intueamur, qui poſtquam in tantas miſerias incidimus, tamen immenſa bonitate nobis opem tulit. Filio pro nobis deprecante. Hic igitur Filius æterni patris, Dominus noſter Ieſus Chriſtus nobis donatus eſt, ut fieret uictima pro nobis, & placaret iram æterni patris, & ſit Sacerdos perpetuus, colligens Eccleſiam uoce Euangelij, in qua decretum de reconciliatione patefecit, quod & ipſe, cum ſit λόγος æterni patris, in mentibus noſtris effatur, & oſtendit nobis patrem placatum, ac Spiritum ſanctum effundit in corda noſtra, ut uero amore & læticia cum æterno Patre & ipſo copulemur. Ita reſtituitur in nobis uita & iuſticia æterna, & renouatur imago Dei, uerbo lucente in mente, ut agnitio Dei ſit clarior & firmior, et S. ſancto accendente motus, congruentes cum Deo in uoluntate & corde. Sicut Paulus inquit ad Corinth. Nos retecta facie uulgorem Domini intuentes, uelut in eandem imaginem transformamur à claritate in claritatem, tanquam à Domini ſpiritu. Id eſt, In uera conuerſione agnito filio conſolante nos, & oſtendente miſericordiam æterni Patris, agnoſcimus iam præſentiam Dei, non manemus in dubitatione, an

Deus nos curet, ſed magis magisq; ad Verbi, id eſt, Filij lucem transformamur, Spiritu ſancto confirmante aſſenſionem, ſeu fidem in cordibus noſtris, & accendente motus congruentes uerbo. Et ut eſt ordo cognitionis & uoluntatis in nobis: ita λόγος oſtendit reconciliationem Patris, & Spiritus ſanctus accendit læticiam, ut inuocare Deum poßimus, confirmat aſſenſionem, & accendit alios motus ipſi congruentes. Ita Athanaſius inquit, Renouari imaginem, ut filio ſimilis fiat, & in quocunque Spiritus ſanctus eſt, in eo eſt per Verbum. Hæc in quotidiana inuocatione diſcenda ſunt, & conſideranda teſtimonia Dei, nobis exhibita, & celebranda eſt uera gratitudine ipſius bonitas. Nomino igitur imaginem Dei, potentias animæ, ſed lucente in eis Deo. Eritq; tum demum perfecta imago, cum in cœleſti Eccleſia erit Deus omnia in omnibus.

Omitto rixam, utra potentia præcellat, cognoſcens, an uoluntas. Pariter enim regere cæteras uires debent. Et quamuis uoluntas eſt præſtantior, quia uelut rex eligit deliberata, aut reijcit, tamen non habet tyrannicum imperium, ſed recto iudicio obtemperare debet. Suntq; reipſa una ſubſtantia, Intellectus & Voluntas, Sed genera actionum diuerſa ſunt. Noticia Clodij manet in Cicerone eadem, Sed alias amat, alias odit eum.

DE IMMORTALITATE ANIMAE HVMANÆ.

Illustre testimonium est de uita perpetua, secutura post hanc mortalem uitam, quod Filius Dei Dominus noster Iesus Christus, crucifixus & mortuus, postea reuixit. Et ne spectrum existimaretur, familiaritate quadraginta dierum ostendit Apostolis & alijs multis, se uere reuixisse, & rursus uere copulatam esse animam suo corpori, in quo antea uixerat. Ac ut pluribus exemplis fides confirmaretur, simul & alijs multis, qui mortui fuerant, uita in corporibus reddita est. Et consentaneum est, præcipue primos parentes, Adam, Heuam, Seth, Nohe, Sem, Abraham, Isaac, Iacob, Ioseph, & multos similes, fuisse comites illius triumphi Christi, ac sæpe Heuam, & alias matronas aßidentes apud Mariam & sororem eius narrasse sui temporis certamina, & mirandas liberationes.

Intueamur igitur Christum in hac Apostolorum consuetudine, postquam ex morte reuixit, dulcißime cum eis colloquentem, & testimonia de sua uita ostendentem, ac multa docentem. Et adiungamus ad hoc exemplum, doctrinam, in qua planißime affirmat ipse redditurum se esse uitam in corporibus

omnibus hominibus post mortem, & eos, qui in hac mortali uita ad Deum conuersi fuerunt, in omni æternitate deinceps in cœlesti Ecclesia ita uicturos esse, ut Deum coram intueantur, & fruantur eius sapientia, iusticia, & læticia, & uicißim eum grati celebrent.

Sed eius Ecclesiæ cœlestis nemo ciuis erit, nisi prius in hac mortali uita ciuis fuerit huius Ecclesiæ, in qua sonat uox Euangelij, & conuersus fuerit ad Deum, antequam ex hac uita discederet. Tunc enim tradet filius Dei regnum Patri, id est, adducet ad æternum Patrem omnes conuersos, ostendet eis æternum Patrem, quia collectio Ecclesiæ in hac uita fit per filium Mediatorem, qui conseruat ministerium Euangelij, & cum uoce Euangelij, effundit in corda credentium Spiritum sanctum, & simul interea est Sacerdos & deprecator aßiduus pro Ecclesia. Postea uero post resurrectionem, non tantum per uocem Euangelij agnoscemus Deum, sed coram intuebimur eum, cum erit omnia in omnibus. De hac dißimilitudine regni Filij, & regni Patris loquitur Paulus: Tunc uero reuocatis ex morte omnibus ad iudicium, abijcientur in horrendos & æternos cruciatus omnes diaboli, & omnes homines, qui non conuersi sunt prius ad Deum.

Hæc doctrina, patefacta à Deo certis testimonijs, propria est Ecclesiæ, & semper inde usq; à

primis patribus in Ecclesia sonat, ut concio Henoch recitatur in Epistola Iudæ: Ἰδοὺ ἦλθε κύριος ἐν ἁγίαις μυριάσιν αὐτοῦ, ποιῆσαι κρίσιν κατὰ πάντων, καὶ ἐξελέγξαι πάντας τοὺς ἀσεβεῖς, περὶ πάντων τῶν ἔργων ἀσεβείας αὐτῶν. Et ostendit Deus testimonia uenturæ uitæ, cum spectantibus alijs uiui in cœlum translati sunt, Henoch & Elias. Ac in Prophetarum concionibus subinde repetita est hæc doctrina, & clarissima uoce Filij Dei proposita, & ipsius testimonio, cum reuixit, confirmata est. Hanc igitur doctrinam teneamus, & firma assensione amplectamur, & tota uita nostra intueatur illud uerum iudicium, quod post mortem subituri sumus omnes, & assentiamur uoci Euangelij, & in uera conuersione ad Deum confugiamus ad Filium Dei, ac petamus, ut corda nostra accendat Spiritu suo sancto, ut ad illud iudicium initia iusticiæ æternæ afferamus. Nam ut antea dictum est, prorsus necessarium est in hac mortali uita conuersionem ad Deum fieri, sicut scriptum est: Superinduemur, si tamen non nudi reperiemur.

Sed alia quæstio est, an humana anima sit spiritus separabilis à corpore & superstes cum discessit à corpore, qui intelligat, & afficiatur lætitia aut dolore, Id confirmant hæc dicta, Matth: 10. Christus diserte inquit: Corpus occidunt, animam uero occidere non possunt. Ad latronem in-

quit: Hodie eris mecum in Paradiso. Si exhalans anima dißiparetur, certe non esset una cum Christo. Est igitur spiritus superstes. Et cum sit spiritus, non est ociosus. Ac paradisus significat non Epimenideum somnum, sed uitam beatam, in qua spargit Deus in mentes nouam lucem, & habitat in pectoribus, ut sint iusta & plena læticiæ, uidelicet congruentia cum ipso. Et hanc dulcißimam uocem singuli ad nos pertinere studeamus. Hunc enim doctorem prope pendentem in cruce filius Dei nobis proponit, qui, cum Apostoli consternati conticuissent, unus incipit fungi Apostolico munere, & concionatur de sublimi. Nec enim id spectaculum ἄσημον esse putemus. Duo ibi latrones adiuncti sunt filio Dei, qui significant, totum genus humanum reum esse mortis propter peccata. Cumq; filius Dei morte sua placauerit æternum Patrem, pars generis humani contemnit hoc beneficium, ac insuper Filium Dei odit, ac furenter contumelijs afficit. Intueantur ergo hoc spectaculum Tyranni, hostes Euangelij, & eorum satellites, & seipsos in hac furca pendere iam cogitent, cui affixus est latro, qui maledicit filio Dei. Sed pars est hominum, qui beneficium filij Dei accipiunt. Ac hi quidem agnoscunt, se pœnam meritos esse, ut alter latro, sed tamen confugiunt ad filium Dei. Per hunc sciunt se liberari à peccato & à morte, ut hic latro petit liberationem à peccato & ab æterna morte,

morte, agnoſcit hunc, à quo petit opem, quanquam morientem, tamen non prorſus extingui, ſed ita uiuere, ut etiam reddat alijs uitam æternam. Audit igitur concionem de futura uita: Hodie mecum eris in Paradiſo. Hac uoce intelligit deleri ſua peccata, & ſibi donari uitam perpetuam. Et quanquam hic pendet laceratus & ſemiuiuus, tamen filio Dei ueros honores & gratos cultus tribuit. Cum conticuiſſet tota Eccleſia, cum Apoſtoli dilapſi eſſent, hic concionatur, hunc ſocium ſupplicij regnaturum eſſe, & rediturum eſſe hominibus uitam perpetuam. Inuocat eum tanquam Dominum, per quem placatus ſit Deus, & uitæ inſtauratorem. Addit & alium cultum maxime neceſſarium in Eccleſia, defendit gloriam filij Dei, aduerſus maledicum latronem.

Admonet igitur pios hæc imago de multis rebus. Nam & pij omnes ſe ipſos in hac furca pendere exiſtiment. Propter peccata ſumus coniecti in mortem & uarias calamitates, Nec liberari aliter poſſumus, niſi per hunc filium Dei. Hunc fide inuocemus, doceamus alios de eius beneficijs, propugnemus eius gloriam aduerſus maledicos. Hos cultus quamuis ſemiuiui ac lacerati præſtemus, ut ſingulis & ipſe dicat: Hodie mecum eris in Paradiſo. Tantæ res cum illo colloquio agantur & ſignificentur, infigamus hoc dictum animis, &

autoritatem eius grauißimam esse ducamus, quod quidem satis perspicue testatur, animam hominis esse Spiritum separabilem ac superstitem. Non enim una conuersari posset, si anima tantum esset κρᾶσις, aut halitus dißipatus.

Apud Lucam recitatur historia de Lazaro in sinu Abrahæ, in qua etsi figurate nominantur sitis, digiti, lingua, tamen summa narrationis haud dubie historica est.

Et Petrus inquit, Christi mortui spiritum concionatum esse spiritibus in carcere. Ergo sentit: animas esse spiritus superstites. Expresse etiam scriptum est, Christum cum Mose collocutum esse, cum tamen narratio in Deuteronomio dicat, Mosen mortuum & sepultum esse. Et Paulus inquit, cupio dissolui, & esse cum Christo. Et Dominus refutans Zadducæos, inquit: Deus est Deus uiuorum. Cum igitur sit Deus Abrahæ, uiuere eum affirmat, quod quomodo uelit aliquis simpliciter interpretari, non uideo, nisi fateatur animam esse spiritum separabilem & superstitem. Hæc simpliciora sunt, & pijs mentibus utilia.

Philosophi nihil dixerunt de restitutione corporum, quam uox diuina planißime patefecit, sed si qui existimant, post mortem aliam uitam secuturam esse, cogitant tantum animas superstites esse, quod ut consentaneum uideatur, aiunt, eas oriri à

cœlesti

cœlesti natura, non ex elementis. Et Plato excellentes et heroicas animas, non nimium pollutas contagio corporum, arbitratur tanquam puriores sursum euolare, cæteras ignauas, & uoluptatibus corporum contaminatas, humi uagari circa sepulcra, & has iudicat esse spectra, quæ sæpe cernuntur.

Ac scriptores Ethnici expresse aiunt, se eo moueri, ut existiment, animas hominum post mortem superstites esse, quia certißimum est, multa spectra paßim uagari, & sæpe audiri ac conspici, sæpe etiam colloqui cum hominibus. Nec tantum ex libris exempla sumantur. Vidi ipse quædam, & noui multos homines dignos fide, qui affirmabant, se non tantum uidisse spectra, sed etiam diu cum eis collocutos esse. Existimabat autem uetustas, pleraq; hominum animas esse. Plutarchus etiam oraculum citat, quod respondit Coraci Naxio, οὐχ ὅσιον ἐστὶ τῆς ψυχῆς καταγνῶναι θάνατον.

Recitantur autem hæc tria argumenta à Platone, Xenophonte & Cicerone.

Primum: Natura non orta ab Elementis, non corrumpitur.

Anima non est orta ab Elementis:

Non igitur extinguitur propter corporis interitum.

Minorem sic confirmat: Impoßibile est in natura

tura elementari oriri noticias, & quidem uniuersales, & de rebus non corporeis, de Deo, de numeris, de ordine, de discrimine honestorum & turpium. Has autem noticias tenent animæ hominum etiam non accepta doctrina. Ergo necesse est, eas non ab elementari, sed ab alia præstantiore & perpetua natura oriri. Hoc argumentum ait Plato uideri posse sufficientem demonstrationem, nisi gloriari odiosum esset. καὶ εἰ μὴ ἐπαχθὲς ἦν εἰπεῖν, πάνυ ἱκανῶς ἀποδεδεῖχθαι. Quoquo modo autem de hac confirmatione Platonica sentiet aliquis, tamen hoc manifestum est, illas insitas noticias non fallax testimonium esse, quod animæ non casu ortæ sint, sed magna arte ab æterna mente architectatrice conditæ sint. Ideo & noticia conditoris lucet in nobis. Et non frustra insitum est discrimen honestorum & turpium, & uindex dolor in conscientia sceleris. Erunt igitur post hanc uitam in cruciatibus scelerati, præsertim si in hac uita non sint puniti. Hæc certe ex illis naturalibus noticijs uere ratiocinari possumus.

Secundum argumentum est. Videmus in hac uita multos honestos homines iniuste à latronibus & Tyrannis interfici, & sæpe in hac uita latrones & Tyrannos non puniri. Cum igitur sit prouidentia, necesse est, sequi aliam uitam, in qua bene sit bonis, & mali supplicijs afficiantur. Impossi-

bile est enim, optimam generis humani partem, tantum ad exitium esse conditam.

Hoc argumentum fit multo illustrius & firmius, consideratis exemplis in Ecclesia. Impoßibile est negligi à Deo hos, quos antea illustribus testimonijs ostendit sibi curæ esse, ut Christum, Baptistam, Paulum Deo placere, manifesta testimonia ostendunt. At hi interficiuntur: Necesse est igitur sequi aliud iudicium, in quo discernentur boni à malis. Et quidem hæ ipsæ neces sanctorum, sunt testimonia de futuro iudicio. Cum Abel interficitur, hoc horrendo spectaculo Deus & commonefacit parentes, hæc corpora propter commune peccatum mori oportere. Et tamen antea distinxerat iustum Abel ab iniusto Cain, & intelligebant parentes, non frustra fieri hanc distinctionem, sed esse & fore aliquam Dei Ecclesiam, in qua serpentis caput conterendum esset, id est, in qua abolito peccato, etiam uita restituenda esset. Discebant igitur in hoc ipso spectaculo, secuturam esse aliam uitam, & iudicium.

Erat & antea dictum ad Cain: Si male feceris, peccatum tuum quiescet, donec reuelabitur, q.d. Etiamsi aliquandiu pœnæ differentur, & multi securi furenter cumulabunt scelera, nec metuent Deum, tamen sciant, tandem iudicium secuturum esse, in quo horribiliter patefiet ira Dei aduersus scelera. Id nominat reuelari peccata. Hæ concio-

nes

nes ab illis primis partibus, Adam, Seth, Henoch, et alijs, luculenter enarratæ sunt, & in Exemplo Abel & similibus recitata tota doctrina de Ecclesia, quæ sit, qualis sit, cur subiecta sit cruci, quale iudicium secuturum sit, & quomodo expectanda sit restitutio uitæ. Ac nos quoq; assensionem de secutura uita confirmemus, consideratione necis sanctorum, quæ est illustre testimonium, ostendens secuturam esse aliam uitam, in qua discernet Deus Baptistam & Herodem, Paulum & Neronem &c. Hæc consideratio in bonis mentibus ualde confirmat ueram sententiam. Sæpe ego ipse intuens magnas calamitates piorum hominum, hac cogitatione erigor, nequaquam consentaneum esse, tantum eos ad has miserias conditos esse.

Tertium argumentum Cyri est apud Xenophontem, sumtum à magnis cruciatibus conscientiæ in sceleratis. Post scelera sequitur ingens dolor, etiam in audacißimis, qui excutere eum conantur. Vincit tamen quædam uis arcana, quæ punit sceleratos. Est igitur numen, quod discernit iustos & iniustos. Nequaquam enim hæc casu fieri possunt. Deniq; impoßibile est casu in mentibus hominum esse & manere discrimen honestorum et turpium. Id frustra sanxisset Deus, nisi pœnæ scelerum sequerentur. Multi autem in hac uita non puniuntur, secuturæ sunt igitur pœnæ post hanc uitam. Hæc argumenta cogitare prodest, sed tamen

sciamus

sciamus, patefactiones diuinas intuendas esse. Has amplectamur, & assensionem in mentibus nostris diuinitus confirmari petamus.

Longum esset autem recensere philosophorum imaginationes. Stoici dixerunt, animas discedentes à corpore, quia sunt igneæ naturæ, diutius quidem superstites esse, & aliquot seculis in hoc aëre uolitare, sed tamen tandem ceu fumos dißipari. Aristotelem existimo, ut alios plurimos eruditos & modestos homines, magis hoc sensisse, animas hominum non prorsus extingui post corporum interitum, etiamsi multæ dubitationes ceu uenti, hanc eius cogitationem turbarunt. In tertio libro de Anima sic de intellectu agente loquitur, ut existimari poßit, maluisse eum hoc sentire, illum præstantiorem igniculum in Anima hominis non extingui cum corporibus. Et alibi discernit mentem ab anima uegetatiua & sentiente, inquiens:

περὶ δὲ τοῦ νοῦ οὐδέπω φανερὸν, ἀλλ' ἔοικε ψυχῆς γένος ἕτερον εἶναι, καὶ τοῦτο μόνον ἐνδέχεται χωρίζεσθαι, καθάπερ τὸ ἀΐδιον τοῦ φθαρτοῦ.

Sed Philosophorum dubitationes relinquamus, & caliginem animarum nostrarum, quæ peccatum secuta est, deploremus, & maiore cura uocem diuinam de uoluntate Dei, ac beneficijs Domini nostri Iesu Christi, & de restitutione uitæ perpetuæ concionantem audiamus, & ipsum Filium Dei oremus, ut assensionem in mentibus nostris confirmet.

Ore

Oro igitur te fili Dei, Domine Iesu Christe, crucifixe pro nobis, & resuscitate, qui es viua & integra imago æterni Patris, & dixisti: Venite ad me omnes, qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos, renoua imaginem tuam in nobis, tua luce, doce & guberna nos Spiritu tuo sancto, vt æternum Patrem tuum, te, & Spiritum sanctum verè inuocemus & celebremus, ac semper in his regionibus Ecclesiam æternam tibi colligito, & serua ac regito cœtus docentium ac discẽtium doctrinam Ecclesiæ necessariam, & protege hospitia Ecclesiarum propter tuam gloriam. Tibi nota est ingens infirmitas nostra, & eò massam generis humani perpetuo & immutabili fœdere tibi copulasti, ne totum genus humanum funditus periret. Nos igitur miseros & imbeciles, sed pendentes de tuis humeris, clementer gesta, &. seruato.

AMEN.

Δόξα τῷ Θεῷ.

